

Nr 1

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, dels Kungl. Maj:ts förslag i statsverkspropositionen angående anslag till kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti, dels ock i ämnet väckta motioner.

I proposition nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (bilaga 10, punkterna 298 och 316 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 3 januari 1964) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1964/65 beräkna

till Studiesociala åtgärder m. m. ett förslagsanslag av 356 000 000 kr. och till Lånefonderna för studiesociala ändamål ett investeringsanslag av 128 000 000 kr.

Sedermera har Kungl. Maj:t genom en den 3 april 1964 dagtecknad proposition, nr 138, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden föreslagit riksdagen att

- I. antaga vid propositionen fogade förslag till
 - a) studiehjälpsreglemente,
 - b) förordning om förlängt barnbidrag samt
 - c) studiemedelsförordning;

II. a) besluta att studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden skall upphöra med utgången av juni 1964,

b) besluta att från och med den 1 juli 1964 inrätta en central myndighet för studiesociala åtgärder, benämnd centrala studiehjälpsnämnden;

III. a) fastställa personalförteckning för centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65 i enlighet med vad departementschefen förordat i propositionen,

b) godkänna följande avlöningsstat för centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65:

Särskilda utskottets utlåtande nr 1 år 1964

Avlöningsstat

I. Centrala studiehjälpsnämnden

1. Avlöningar till ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	100
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	28 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal <i>förslagsvis</i>	235 100
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	105 800
	<hr/>
	369 000

II. Studiemedelsnämnderna

1. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	30 000
2. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	231 300
3. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	103 700
4. Medel till Kungl. Maj:ts disposition	50 000
	<hr/>
	415 000
	Summa kr. 784 000

c) till *Centrala studiehjälpsnämnden m. m.*: Avlöningar för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 784 000 kronor;

d) till *Centrala studiehjälpsnämnden m. m.*: *Omkostnader* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 195 000 kronor;

IV. till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 349 000 000 kronor;

V. till *Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor;

VI. till *Statens lånefond för universitetsstudier* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor;

VII. till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kronor;

VIII. till *Studiemedelsfonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor.

IX. bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om de övergångs-anordningar och vidtaga de åtgärder i övrigt som erfordras för förslagens genomförande.

Propositionen har ursprungligen hänvisats, såvitt angår de därvid fogade författningsförslagen, till lagutskott, och såvitt angår övriga delar till statsutskottet. Sedan kamrarna beslutat tillsätta ett särskilt utskott har propositionen i sin helhet överlämnats till detta.

Till särskilda utskottet har vidare överlämnats Kungl. Maj:ts förslag i propositionen nr 1 (bilaga 10, punkt 300 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 3 januari 1964) att riksdagen måtte till *Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti* för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 10 500 000 kr.

I samband med propositionen nr 138 och nämnda förslag i propositionen nr 1 har utskottet behandlat följande i ämnet väckta motioner, nämligen

A. vid riksdagens början väckta motioner:

1) de likalydande motionerna I: 556 av herrar *Hilding* och *Hanson*, *Per-Olof*, samt II: 689 av herr *Jönsson* i Ingemarsgården om rätt till avdrag vid beskattningen för studiekostnader,

2) de likalydande motionerna I: 566 av herr *Pettersson*, *Harald*, *m. fl.* och II: 670 av herr *Antonsson m. fl.* om skattelättnader för periodiskt understöd åt studerande,

3) motionen II: 569 av herr *Björkman* och fru *Kristensson* om upphävande av gällande grunder för generell avskrivning av vissa studielån, samt

4) motionen II: 672 av herr *Björkman* och fru *Kristensson* om rätt till avdrag vid beskattningen för studiekostnader;

B. i anledning av propositionen nr 138 väckta motioner:

5) de likalydande motionerna I: 749 av herrar *Larfors* och *Augustsson* samt II: 911 av herr *Forsberg m. fl.*,

6) de likalydande motionerna I: 798 av herr *Dahlberg m. fl.* och II: 983 av herr *Svanberg m. fl.*,

7) de likalydande motionerna I: 799 av herr *Pettersson*, *Harald*, *m. fl.* och II: 982 av herr *Nelander m. fl.*,

8) de likalydande motionerna I: 800 av herr *Wirmark m. fl.* och II: 985 av herr *Svensson* i Ljungskile *m. fl.*,

9) de likalydande motionerna I: 801 av herr *Åkesson m. fl.* och II: 984 av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.*,

10) de likalydande motionerna I: 807 av herr *Andersson*, *Torsten*, *m. fl.* och II: 1003 av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.*,

11) de likalydande motionerna I: 808 av herr *Dahlén* och II: 994 av fröken *Elmén*,

12) de likalydande motionerna I: 809 av herr *Hanson*, *Per-Olof*, och II: 996 av herr *Hamrin* i Kalmar *m. fl.*,

13) de likalydande motionerna I: 810 av herr *Lundström m. fl.* och II: 1002 av herr *Ohlin m. fl.*,

- 14) de likalydande motionerna I: 811 av fröken *Mattson* och II: 995 av fru *Eriksson* i Stockholm *m. fl.*,
- 15) de likalydande motionerna I: 812 av herrar *Nyman* och *Dahlén* samt II: 1004 av herr *Westberg* och fröken *Elmén*,
- 16) de likalydande motionerna I: 813 av herr *Virgin m. fl.* och II: 997 av herr *Heckscher m. fl.*,
- 17) motionen II: 998 av herr *Hermansson m. fl.*,
- 18) motionen II: 999 av herr *Kellgren*,
- 19) motionen II: 1000 av herr *Kellgren*, samt
- 20) motionen II: 1001 av fru *Kristensson*.

De i motionerna framställda yrkandena kommer att redovisas i det följande. De yrkanden som har direkt samband med propositionens förslag kommer därvid att återges i anslutning till de avsnitt i propositionen vartill de närmast är att hänföra.

Beträffande de skäl som åberopas till stöd för motionsyrkandena får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionerna I: 556, II: 670, II: 569, II: 672, II: 911, I: 798, II: 982, II: 985, II: 984, II: 1003, II: 994, II: 996, II: 1002, II: 995, I: 812, II: 997, II: 998, II: 999, II: 1000 och II: 1001.

Till utskottet har inkommit skrivelser från Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges förenade studentkårer, Gymnastiska centralinstitutets studentkår, Sveriges akademikers centralorganisation samt Fredrika-Bremerförbundet.

De vid propositionen nr 138 fogade författningsförslagen är av följande lydelse.

Förslag

till

Studiehjälpsreglemente

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §.

För studier vid de gymnasier, yrkesskolor, fackskolor, folkhögskolor och övriga läroanstalter eller utbildningslinjer, beträffande vilka Konungen så bestämmer, lämnar staten studiehjälp enligt detta reglemente.

Om studiehjälp för studier utom riket stadgas i 25 §.

2 §.

Studiehjälpen handhaves av centrala studiehjälsnämnden, skolstyrelserna, läroanstalternas rektorer och de övriga organ som Konungen bestämmer.

3 §.

Studiehjälp utgår till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Den som icke är svensk medborgare äger dock icke rätt till studiehjälp, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

4 §.

Till studerande, som börjat sina studier vid läroanstalten eller utbildningslinjen före det år under vilket han fyller tjuogoett år, utgår studiehjälp i form av studiebidrag jämte tillägg och studielån.

Till annan studerande utgår studiehjälp i form av förhöjt studiebidrag och studielån.

I stället för studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag utgår i vissa fall vuxenutbildningsbidrag enligt vad därom stadgas i 19 §.

5 §.

Studiehjälp utgår från och med kvartalet efter det, under vilket den studerande fyllt sexton år.

Tillägg till studiebidrag må dock i enlighet med vad därom stadgas i 16 § utgå även före den i första stycket angivna tidpunkten.

6 §.

Studiehjälp utgår för läsåret eller kurstiden.

Läsår skall anses omfatta nio månader, varav höstterminen fyra månader och vårterminen fem månader.

7 §.

Studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag utgår, där ej Konungen för visst fall annorlunda förordnar, endast vid heltidsundervisning omfattande minst åtta veckor.

8 §.

Beträffande studier vid läroanstalt för vuxna må förordnande enligt 1 § första stycket begränsas att gälla studiehjälp i form av studielån.

Studiebidrag jämte tillägg

9 §.

Studiebidrag utgår med sjuttiofem kronor i månaden.

10 §.

Är den studerande i behov av inackordering, utgår *inackorderingstillägg* med etthundra kronor i månaden.

11 §.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst sju kilometer fågelvägen eller tolv kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Konungen äger för vissa fall föreskriva, att resetillägg ej skola utgå ändock att de i första stycket angivna förutsättningarna äro uppfyllda.

Resetillägg utgår ej till studerande, som åtnjuter inackorderingstillägg.

12 §.

Till studiebidrag utgår *inkomstprövat tillägg*, såframt den studerandes och hans föräldrars sammanlagda beskattningsbara inkomst vid senaste taxering till statlig inkomstskatt ej överstiger tjugotusen kronor.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet tjugotusen kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Är den studerande gift, skall vid tillämpning av första och andra styckena makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för föräldrarnas.

13 §.

Inkomstprövat tillägg utgår med följande belopp.

Beskattningsbar inkomst, kronor	Belopp i kronor per månad
0— 8 000	75
8 100—12 000	50
12 100—20 000	25

14 §.

Har den studerandes, hans makes eller hans föräldrars inkomst väsentligt minskat i förhållande till vad som framgår av den senaste taxeringen, må rätten till inkomstprövat tillägg bedömas med hänsyn till en beräknad beskattningsbar inkomst för det år, under vilket studiehjälpen skall utgå.

15 §.

Är den studerande berättigad till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet och föreligger synnerligen stort behov av ytterligare studiehjälp, må han erhålla *behovsprövat tillägg* med högst sjuttiofem kronor i månaden.

16 §.

Studerande, som ej uppnått sådan ålder att jämlikt 5 § första stycket studiehjälp må utgå, äger likväl åtnjuta tilläggsförmåner enligt 10—15 §§. Inkomstprövat tillägg eller behovsprövat tillägg må dock icke tilldelas studerande, som fullgör skolplikt i yrkesskola.

17 §.

Vid prövning av fråga om tillägg till studiebidrag på grund av ändrade förhållanden må hänsyn ej tagas till sådan ändring, som skett mindre än en månad före slutet av läsåret eller kurstiden.

Förhöjt studiebidrag

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med etthundrasjuttiofem kronor i månaden.

Vuxenutbildningsbidrag

19 §.

Studerande vid läroanstalt för vuxna må under studiernas slutskede tilldelas *vuxenutbildningsbidrag*.

Vuxenutbildningsbidrag utgår, efter behovsprövning, med högst tvåtusen kronor för gymnasiestudier och högst ettusen kronor för andra studier.

Vuxenutbildningsbidrag må ej utgå för tid, då den studerande uppstår studiebidrag eller förhöjt studiebidrag.

Studielån

20 §.

Studerande, som är i behov av studiekredit, må erhålla *studielån*.

Vid bedömning av behovet av studiekredit skall beaktas den studerandes och, om han är gift, makens ekonomiska förhållanden. Beträffande studerande, som avses i 4 § första stycket, skall, om han ej är gift, hänsyn tagas jämväl till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

21 §.

Studielån utgår med högst femtusen kronor för läsår.

Studielånets storlek skall bestämmas under beaktande såväl av den beräknade kostnaden för utbildningen under den tid lånet avser som av de medel, vilka stå den studerande till buds för bestridande av denna kostnad.

22 §.

Studielån löper vid varje tidpunkt med ränta som motsvarar normalräntan för lån från statens utlåningsfonder.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, lägges till kapitalsskulden.

23 §.

Studielån beviljas utan borgen eller annan säkerhet.

Studielån skall återbetalas genom årliga amorteringar. Vid fastställande av amorteringsplan skall iakttagas, att den första amorteringen icke bör äga rum förrän under tredje året efter det, då utbildningen avslutats, och att lånet skall hava återbetalats före utgången av tjugonde året efter den första amorteringen.

24 §.

Om fullgörandet av betalningsskyldighet enligt fastställd amorteringsplan skulle innebära oskäligen uppföring för låntagaren, må för visst år anstånd med amortering eller räntebetalning beviljas honom. Har anstånd beviljats, må amorteringsplanen ändras och amorteringstiden utsträckas.

Låntagare, vars betalningsförmåga på grund av sjukdom eller av annan jämförlig orsak är varaktigt nedsatt, må helt eller delvis befrias från honom åvilande betalningsskyldighet.

Avlider låntagaren, bortfaller skyldigheten att återbetala sådan del av lånet, som vid tiden för dödsfallet ännu icke förfallit till betalning.

Studiehjälp för studier utom riket

25 §.

Studiehjälp enligt detta reglemente må beviljas svensk medborgare för studier utom riket, därest studierna icke med lika stor fördel kunna bedrivas vid svensk läroanstalt.

Även om så ej följer av första stycket, må studiehjälp enligt detta reglemente åtnjutas utom riket, därest Konungen för vissa fall det förordnar.

Vad i denna paragraf är stadgat om studier utom riket gäller endast sådana studier, som motsvara eller äro jämförbara med studier vid svensk läroanstalt eller utbildningslinje, vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket.

Särskilda bestämmelser

26 §.

Vad i detta reglemente är stadgat om föräldrar skall, när fråga är om fosterbarn eller adoptivbarn, i stället gälla fosterföräldrarna eller adoptivföräldrarna.

Har make under sin vårdnad barn i tidigare gifte eller utom äktenskap, skall vid prövning av fråga om barnets rätt till studiehjälp andra makens inkomst och förmögenhet beaktas i stället för inkomst och förmögenhet hos den av barnets föräldrar som är skild från vårdnaden.

27 §.

Vid beräkning av studiehjälp för kurstid, som överskjuter eller ej uppgår till hel månad, skall för vecka beräknas en fjärdedel av månadsbeloppet, avrundat till närmaste hela krontal. Studiehjälp beräknas icke för dagar, som ej utgöra hel vecka.

28 §.

Uppbär studerande, som bedriver heltidsstudier, lärlingslön eller annan lylik ersättning må honom eljest tillkommande studiehjälp minskas med hänsyn härtill enligt grunder, som Konungen fastställer.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande studerande, vars uppehälle helt eller till väsentlig del bekostas av staten eller kommun.

29 §.

Har någon uppburit studiehjälp obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier, skall vad i första stycket sägs äga motsvarande tillämpning beträffande uppbyren studiehjälp, som är avsedd för tiden efter avbrottet.

30 §.

Fordran å studiehjälp kan ej överlåtas eller tagas i mät för gäld.

31 §.

Annan studiehjälp än studiebidrag eller förhöjt studiebidrag utgår endast efter ansökan.

32 §.

Beslut om studiehjälp meddelas, där ej annat följer av andra eller tredje stycket, av skolstyrelsen, om läroanstalten står under dess förvaltning, och eljest av rektor.

Beslut om behovsprövat tillägg till studiebidrag så ock beslut om vuxenutbildningsbidrag, om studielån eller om studiehjälp för studier utom riket meddelas av centrala studiehjälpnsämnden.

Fråga som avses i 29 § prövas av centrala studiehjälpnsämnden.

33 §.

Talan mot beslut av skolstyrelse eller rektor i ärende enligt detta reglemente föres genom besvär hos centrala studiehjälpnsämnden.

Skolstyrelsens eller rektors beslut länder till omedelbar efterrättelse.

34 §.

Över centrala studiehjälpnsämndens beslut må klagan ej föras.

35 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av detta reglemente, meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpnsämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Detta reglemente skall, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs, träda i kraft den 1 juli 1964.

2. Genom det nya reglementet upphävas allmänna studiehjälpreglementet den 30 maj 1958 (nr 326), och

kungörelsen den 30 juni 1953 (nr 515) angående statlig studiehjälp åt elever vid vissa lantbruksundervisningsanstalter m. m.

3. Inkomstprövat tillägg eller behovsprövat tillägg må ej på grund av vad i 16 § första punkten är stadgat utgå till studerande, i vars hemkommun grundskola ej anordnats, för tid under vilken han bedriver studier vid yrkesskola.

4. Meddelas beträffande lärar- eller fackutbildningsanstalt förordnande

enligt 1 § första stycket i det nya reglementet, må i samband därmed för tiden till och med den 30 juni 1965 föreskrivas, att samtliga studerande vid utbildningsanstalten — oavsett ålder — skola erhålla studiehjälp enligt de bestämmelser i reglementet, vilka gälla för annan studerande än sådan som börjat sina studier före det år under vilket han fyller tjuogoett år.

5. Vad i 24 § sista stycket stadgas skall äga tillämpning jämväl å lån ur allmänna studielånefonden, vilket beviljats före ikraftträdandet av det nya reglementet.

6. I fråga om kurs, som pågår vid ikraftträdandet av detta reglemente, skola äldre bestämmelser gälla såvida icke Konungen för visst fall annorlunda förordnar.

7. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av det nya reglementet, meddelas av Konungen.

Förslag
till
Förordning
om förlängt barnbidrag

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Barn, som deltagit i undervisningen i grundskola eller motsvarande undervisning i skola som avses i 33 eller 34 § skollagen, äger, från och med kvartalet efter det under vilket barnet fyllt sexton år, rätt till studiehjälp i form av förlängt barnbidrag med sextio kronor i månaden.

2 §.

Förlängt barnbidrag utgår endast för barn, som är bosatt i riket. Bidraget utgår under läsåret. Läsåret skall anses omfatta nio månader, varav höstterminen fyra månader och vårterminen fem månader.

3 §.

Fordran å förlängt barnbidrag kan ej överlåtas eller tagas i mät för gäld.

4 §.

Förlängt barnbidrag utgår, utan föregående ansökan, efter beslut av skolstyrelsen, om skolan står under dess förvaltning, och eljest av rektor. Talan mot beslut av skolstyrelse eller rektor föres genom besvär hos centrala studiehjälpsnämnden.

Över nämndens beslut må klagan ej föras.

5 §.

De närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpsnämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1964.

2. Elev i folkskola, fortsättningsskola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3. i fråga om rätt till studiehjälp jämföras med elev vid grundskolan.

3. För elev i någon av de under 2. angivna skolorna ävensom för elev som deltar i undervisningen i grundskolan i annan kommun än den där han är bosatt, utgår inackorderingstillägg eller resetillägg enligt de i 10 och 11 §§ studiehjälpsreglementet angivna grunderna, om grundskola icke anordnats i hans hemkommun.

Tillägg, som avses i första stycket, må utgå endast till sådan elev i grundskolan, som tillhör årskurserna 7—9 eller som tillhör årskurs 6 och vunnit inträde i denna årskurs efter genomgång av årskurs 6 av folkskolan inom kommun, som ej ingår i grundskolans elevområde.

4. Vad i 2. och 3. är stadgat skall ej gälla beträffande elev, som genomgår någon av de två sista årskurserna i kommunal eller i enskild, under statlig tillsyn ställd flickskola.

5. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av det nya reglementet, meddelas av Konungen.

Förslag

till

Studiemedelsförordning

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

För finansiering av studier vid de universitet och högskolor och de övriga läroanstalter eller utbildningslinjer, beträffande vilka Konungen så bestämmer, tillhandahåller staten studiemedel enligt denna förordning.

Om studiemedel för studier utom riket stadgas i 31 §.

2 §.

Studiefinansieringen handhaves av centrala studiehjälpnämnden, studiemedelsnämnderna och de övriga organ som Konungen bestämmer.

3 §.

Studiemedel bestå av studiebidrag och av återbetalningspliktiga studiemedel.

4 §.

Med basbelopp förstås i denna förordning basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring.

Med termin förstås första eller andra hälften av ett kalenderår.

Om rätt till studiemedel

5 §.

Studiemedel utgå till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Den som icke är svensk medborgare äger dock icke rätt till studiemedel, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

6 §.

Till studerande, som icke tidigare varit inskriven vid läroanstalt eller utbildningslinje vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket, utgå studiemedel utan föregående prövning av hans lämplighet för studierna.

Till annan studerande utgå studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han uppnått måste anses sannolikt, att han kommer att slutföra studierna inom normal tid. Vid denna bedömning skall skälig hänsyn tagas till förhållanden av personlig natur, som kunna antagas hava inverkat på studieresultatet.

7 §.

Studiemedel må ej utan särskilda skäl utgå för mer än sammanlagt sexton terminer.

Ej heller må utan särskilda skäl studiemedel utgå för termin, som infaller efter det den studerande fyllt fyrtio år.

8 §.

Studiemedel beviljas efter ansökan.

Studiemedel beviljas för högst två eller i fall, för vilka centrala studie-hjälpsnämnden så förordnar, högst tre terminer i sänder.

9 §.

Studiemedel beräknas för termin och utgå, i den mån ej annat följer av 10, 11, 12, 14 eller 16 §, med sjuttio procent av basbeloppet.

10 §.

Har studerande vårdnaden om barn, som icke fyllt sexton år, eller är han pliktig att till fullgörande av lagstadgad underhållsskyldighet utgiva underhållsbidrag till barn, som nu sagts, förhöjes det i 9 § angivna beloppet med barntillägg, som för varje barn utgör tolv och en halv procent av basbeloppet.

Äro makar båda berättigade till studiemedel, må dock barntillägg för ett och samma barn utgå endast till endera av dem. Tillägget utgives till mannen eller, om makarna äro ense därom, till hustrun.

11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger etthundrafyrtio procent av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler, som fastställas av Konungen. Studiemedel och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i andra stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning vid beräkning av makes inkomst.

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, även med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den studerande gift och sammanbo makarna, skall vad i första stycket sägs gälla jämväl beträffande makes förmögenhet.

13 §.

Vid beräkning enligt 9—12 §§ av studiemedel tillämpas det basbelopp, som gäller vid ingången av den termin för vilken medlen äro avsedda, eller, om medel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för flera terminer, det basbelopp, som gäller vid ingången av den första av dessa.

14 §.

Äro studiemedel avsedda för studier under avsevärt mindre del av termin än som är normalt för den utbildningslinje varom är fråga, minskas det belopp för studiemedel som följer av 9—12 §§ i en med hänsyn härtill skäligen omfattning.

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen,

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, åttahundrasjuttiofem kronor eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av åttahundrasjuttiofem kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel utgöra i första hand studiebidrag.

16 §.

Studerande, som till följd av vad i 11 och 12 §§ sägs ej är berättigad till studiemedel, må likväl erhålla sådana medel, om synnerliga skäl äro därtill.

Likaså må, om synnerliga skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§.

17 §.

För den som ej är berättigad till mer än fem procent av basbeloppet i studiemedel bortfaller rätten till sådana medel.

Om återbetalning av studiemedel

18 §.

Den som uppburit studiemedel skall medelst årliga avgifter återbetala medlen till den del de ej utgöra studiebidrag.

19 §.

Avgift beräknas på grundval av avgiftsunderlag, avgiftsgräns och avgiftskvot.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av
dels den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,

dels den del av hans förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,

dels den del av makens förmögenhet som överstiger fyra gånger basbeloppet.

Har den återbetalningsskyldige vid årets ingång vårdnaden om barn, som är under tio år, minskas den summa som följer av första och andra styckena med femtio procent av basbeloppet.

Avgiftsunderlag avrundas nedåt till närmaste hela hundratal kronor.

21 §.

Såsom gift anses vid tillämpning av 20 § den som taxeras enligt för gift skattskyldig gällande bestämmelser.

Med inkomst förstås i nämnda paragraf den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten och med basbelopp det vid avgiftsårets ingång gällande basbeloppet.

22 §.

Avgiftsgränsen är två gånger det i 21 § angivna basbeloppet.

23 §.

Avgiftskvoten fastställs så snart två år förflutit från utgången av det år, under vilket den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel. Kvoten utgör summan i basbelopp av återbetalningspliktiga studiemedel, delad med antalet år från och med det, då kvoten fastställs, till och med det, då den återbetalningsskyldige fyller femtio år, eller, om antalet år ej uppgår till tio, nämnda summa delad med tio.

Har den återbetalningsskyldige efter det avgiftskvot fastställts för ho-

2—Bihang till riksdagens protokoll 1964. 12 saml. Förslag nr 1

nom ånyo uppburit återbetalningspliktiga studiemedel, förhöjes från och med det följande året avgiftskvoten med summan i basbelopp av nämnda medel, delad med det antal år som då återstår till utgången av det år, för vilket han sista gången skall erlägga avgift för förut uppburna studiemedel. Vid tillämpning av vad nu sagts skall förutsättas, att han varje år kommer att erlägga den avgift som följer av 25 § första stycket.

Avgiftskvoten är alltid minst en tiondel.

Vid beräkning av summa, som omförmäles i första och andra styckena, tillämpas basbeloppet vid ingången av den termin för vilken studiemedlen utgivits. Avgiftskvot anges med tre decimaler.

24 §.

Sedan avgiftskvot fastställts skall den återbetalningsskyldige erlägga avgift för varje år, under vilket hans avgiftsunderlag överstiger avgiftsgränsen.

Vid tillämpning av första stycket skall, om ej särskilda skäl föranleda till annat, med år under vilket den återbetalningsskyldiges avgiftsunderlag överstiger avgiftsgränsen, jämföras år, under vilket han icke varit bosatt i riket.

25 §.

Avgiften utgör produkten av det vid årets ingång gällande basbeloppet och den för den återbetalningsskyldige fastställda avgiftskvoten.

Den som hela året varit bosatt i riket är dock icke skyldig att erlägga avgift med mer än en tiondel av avgiftsunderlaget och ej heller med mer än en fjärdedel av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen.

26 §.

Om synnerliga skäl äro därtill, må på ansökan av återbetalningsskyldig avgift för visst år utgå med lägre belopp än som följer av 25 §.

27 §.

Återbetalningsskyldigheten upphör, när de avgifter som den återbetalningsskyldige erlagt tillhopa uppgå till lika många basbelopp som de i 23 § första och andra styckena omförmälda summorna sammanlagt utgöra. Omvandlingen av avgift i basbelopp skall för varje år ske med tillämpning av basbeloppet vid ingången av det år avgiften gällt.

Även om så ej följer av första stycket, skall återbetalningsskyldigheten upphöra, när avgift erlagts för åren till och med det, under vilket den återbetalningsskyldige fyller sextiofem år.

Avlider återbetalningsskyldig, bortfaller återbetalningsskyldigheten. Dödsboet efter den avlidne skall dock erlägga ogulden avgift, som påförts den avlidne för år före det, under vilket dödsfallet inträffat.

28 §.

Återbetalningsskyldig må frivilligt inbetala högre belopp än som följer av 25 §.

Frivillig inbetalning tillgodoräknas den återbetalningsskyldige på samma sätt som avgift för året, därvid dock inbetalning, som äger rum före det år under vilket han fyller femtio år, förhöjes med *dels* tre tiondels procent för varje helt år upp till ett antal av fem, som vid inbetalningstillfället återstår till utgången av det år, under vilket han fyller femtio år, *dels* en tiondels procent för varje ytterligare återstående helt år.

29 §.

Erlägger återbetalningsskyldig, som är bosatt utom riket, ej avgift inom föreskriven tid, är han, om ej särskilda skäl föranleda till annat, skyldig att genast fullgöra hela sin återbetalningsskyldighet genom att utgiva det belopp som han haft att erlägga, därest han skolat medelst frivillig inbetalning bringa återbetalningsskyldigheten till omedelbart upphörande.

30 §.

Finnes någon, när hans återbetalningsskyldighet upphör, hava betalat mer än han skulle hava gjort, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, som vid varje tidpunkt löpt med ränta motsvarande sextio hundradelar av normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom.

Vid jämförelsen enligt första stycket med ett lån skall antagas, att lånet skolat återbetalas med lika stora annuiteter fördelade på den tid under vilken återbetalningen av studiemedlen ägt rum.

Särskilda bestämmelser

31 §.

Studiemedel må beviljas svensk medborgare för studier utom riket, därest studierna icke med lika stor fördel kunna bedrivas vid svensk läroanstalt.

Även om så ej följer av första stycket, må studiemedel åtnjutas utom riket, därest Konungen för vissa fall det förordnar.

Vad i denna paragraf är stadgat om studier utom riket gäller endast sådana studier, som motsvara eller äro jämförbara med studier vid svensk läroanstalt eller utbildningslinje, vilken omfattas av förordnande enligt 1 § första stycket.

32 §.

Har någon uppburit studiemedel obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, må vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier, skall vad i första stycket sägs äga mot-

svarande tillämpning beträffande uppburna studiemedel, vilka äro avsedda för tiden efter avbrottet.

33 §.

Fordran å studiemedel kan ej överlätas eller tagas i mät för gäld.

Rätt till studiemedel är förverkad, om medlen icke lyfts före utgången av den termin för vilken de beviljats så ock om den studerande avlider innan han lyft medlen.

34 §.

Ansökan om studiemedel prövas av studiemedelsnämnd eller för fall, beträffande vilka Konungen så förordnar, av centrala studiehjälpsnämnden.

Fråga om återkrav enligt 32 § prövas av centrala studiehjälpsnämnden.

35 §.

Talan mot beslut av studiemedelsnämnd i ärende angående studiemedel föres genom besvär hos centrala studiehjälpsnämnden.

Beslut av studiemedelsnämnd, vilket grundats på bestämmelserna i 16 §, må upptagas till prövning av centrala studiehjälpsnämnden, ändå att beslutet icke överklagats.

Beslut av studiemedelsnämnd länder till omedelbar efterrättelse, om ej annat föreskrivits i beslutet eller bestämmes av centrala studiehjälpsnämnden.

36 §.

Över centrala studiehjälpsnämndens beslut må klagan ej föras.

37 §.

Om debitering och uppbörd av avgifter förordnar Konungen med riksdagen.

Övriga föreskrifter för tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av centrala studiehjälpsnämnden.

Övergångsbestämmelser

1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1965.
2. Genom förordningen upphävas, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs,
reglementet den 15 juni 1939 (nr 290) för utdelning av räntefria lån för universitetsstudier;
kungörelsen den 11 oktober 1946 (nr 676) angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen;

kungörelsen den 30 april 1948 (nr 210) angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola;

kungörelsen den 16 juni 1950 (nr 469) angående studielån med statlig kreditgaranti; och

reglementet den 22 maj 1953 (nr 366) för utdelning av statsstipendier vid universiteten m. fl. läroanstalter.

3. Har studerande erhållit tillstånd att åtnjuta förmån som avses i någon av de vid 2. angivna författningarna även efter den 31 december 1964, må beträffande honom äldre bestämmelser alltjämt tillämpas. Förmån enligt författning som nu sagts må dock ej i något fall utgå för tid efter den 30 juni 1965.

4. Studiemedel må ej beviljas studerande för tid, under vilken han på grund av vad i 3. stadgas åtnjuter förmåner enligt äldre bestämmelser.

5. För återbetalning av lån, som utlämnats enligt någon av de vid 2. nämnda författningarna skola äldre bestämmelser alltjämt äga tillämpning.

6. Garantilån jämlikt kungörelsen den 11 oktober 1946 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som avlagt akademisk eller därmed jämförlig examen, ävensom garantilån jämlikt kungörelsen den 30 april 1948 angående statlig kreditgaranti för lån åt den, som genomgått polisskola, må även framdeles beviljas för studieskulder, vilka avse studier före den 1 januari 1965.

7. Vid tillämpning av 7 § första stycket i förordningen skall med termin, för vilken den studerande uppburit studiemedel, jämsättas termin, för vilken han erhållit stipendium eller lån enligt någon av de vid 2. angivna författningarna.

8. Är studerande skyldig att erlægga ränta å lån, som utlämnats enligt någon av de vid 2. nämnda författningarna, må när studiemedel beviljas honom, det belopp, vartill han är berättigad enligt 9—14 §§ i förordningen, överskridas med så mycket som svarar mot den ränta, som förfaller till betalning under tid för vilken studiemedlen äro avsedda.

9. Avlider någon, som erhållit lån med stöd av någon av de vid 2. nämnda författningarna, innan lånet återbetalats, skall den del av lånet, som vid tiden för dödsfallet ej förfallit till betalning, avskrivas.

10. De ytterligare föreskrifter, som erfordras i samband med införandet av denna förordning, meddelas av Konungen.

Det huvudsakliga innehållet i propositionen nr 138

I propositionen framlägges förslag om ett nytt studiesocialt system för studerande inom olika skolformer ovanför grundskolan. Även vissa elever i grundskolan beröres av förslagen.

Förslagen innebär, att de studiesociala stödåtgärderna förstärkes och utvidgas att omfatta väsentligt fler studerande än nu. Tyngdpunkten i förbättringarna ligger på de gymnasiala skolformerna. För de postgymnasiala utbildningslinjerna föreslås en ny stödform som utgör en kombination av bidrag och av medel som skall återbetalas efter avslutade studier. Återbetalningsskyldigheten är så utformad att ingen vid någon tidpunkt skall riskera en mer än rimlig ekonomisk påfrestning.

Den nya studiehjälpen för studerande inom de gymnasiala skolformerna innefattar ett begränsat antal typer av förmåner, vilka skall utgå efter enkla och schablonmässiga regler. Grundförmånen är ett studiebidrag å 75 kronor i månaden vartill i vissa fall kommer inackorderingstillägg med 100 kronor i månaden och resetillägg med 30—75 kronor i månaden. Utöver dessa generella förmåner utgår inkomstprövade tillägg med 25—75 kronor i månaden och undantagsvis även behovsprövade tillägg med högst 75 kronor i månaden.

En grupp av studerande — de som börjat sin högre utbildning det år under vilket de fyller 21 år eller senare — skall behandlas såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar. I stället för studiebidrag jämte tillägg erhåller de ett förhöjt studiebidrag å 175 kronor i månaden.

Samtliga bidrag utgår under hela studietiden.

Bidragen kan kompletteras med lån ur allmänna studielånefonden. Högsta lånebeloppet är 5 000 kronor om året. Lånen är i princip inte subventionerade.

Elever i grundskolan, som uppnått sådan ålder att de inte längre kan komma i åtnjutande av allmänt barnbidrag, skall enligt förslaget erhålla studiehjälp i form av förlängt barnbidrag med 60 kronor i månaden.

Den nya stödformen för studerande vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningslinjer gör inte skillnad mellan olika ålderskategorier. Alla nyinskrivna studerande och alla andra, som uppfyller vissa krav på studielämplighet, skall under hela studietiden kunna få studiemedel för sitt uppehälle med högst 6 720 kronor om året jämte barntillägg med 1 200 kronor om året för varje barn. I dessa studiemedel ingår ett bidrag å 1 750 kronor om året.

Inom studiemedelssystemet betraktas de studerande såsom ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och rätten till studiemedel påverkas alltså inte av föräldrarnas ekonomiska situation. Däremot reduceras studiemedlen

på visst sätt med hänsyn till den studerandes egen och hans makes inkomst och förmögenhet.

Reglerna om den återbetalningspliktiga delen av studiemedlen har utformats så, att återbetalningsskyldigheten vid varje tidpunkt kommer att vara anpassad till betalningsförmågan, mätt i beskattningsbar inkomst och förmögenhet. I allmänhet behöver någon återbetalning ej ske under ett år, då den återbetalningsskyldiges inkomst ej överstiger i dagens penningvärde 14 000—21 000 kronor.

Återbetalningstiden kommer normalt att bli 20—25 år. I syfte att åstadkomma en jämn belastning över hela återbetalningstiden har de avgifter, med vilka återbetalningsskyldigheten skall fullgöras, indexreglerats. Ränta utgår ej. Skulle likväl indexregleringen göra att återbetalningsskyldigheten blir ofördelaktigare för den återbetalningsskyldige än ett vanligt lån, äger denne rätt till återbäring av för mycket inbetalda avgifter.

Är betalningsskyldigheten ej fullgjord det år då den återbetalningsskyldige fyller 65 år, bortfaller den del av skulden som ännu utestår. Återbetalningsskyldigheten upphör automatiskt, om den återbetalningsskyldige avlider.

På driftbudgeten äskas för studiesociala åtgärder 365 500 000 kronor och på kapitalbudgeten 128 000 000 kronor. Jämfört med innevarande års anslag är utgiftsökningen på driftbudgeten drygt 190 000 000 kronor.

Inledning

De statliga studiesociala förmånerna utgör ett komplement och ett stöd till den institutionella reformpolitiken på utbildningens område. Det anspråket måste ställas på statens studiehjälp till studerande ungdom att den i förening med en utbyggnad av utbildningsväsendet medverkar till att så många som möjligt kan få den utbildning för vilken de har intresse och fallenhet.

Det nuvarande, rikt nyanserade studiesociala systemet har inte tillkommit i ett sammanhang. Det har vuxit fram i etapper under flera decennier. Successivt har nya former av bidrag, stipendier och lån införts. Hjälppormerna har undan för undan förbättrats och gjorts tillgängliga för allt fler.

Det samlade resultat som uppnåtts på de partiella reformernas väg är betydande. Metoden med partiella reformer har emellertid fört till att vi i dag har ett studiesocialt system med en mångfald olika stödformer och en administration som riskerar att bli tungrodd. En rationalisering av systemet är alltså påkallad. Alltjämt finns också behov av en kraftig förstärkning och en väsentligt ökad effektivitet hos samhällets studiesociala åtgärder.

1959 tillkallades en utredning, studiesociala utredningen¹, för att verkställa en översyn av de studiesociala åtgärderna på den högre utbildningens område, och 1962 fick en annan utredning, studiehjälpsutredningen², ett motsvarande uppdrag beträffande studerande vid gymnasier, yrkeskolor, folkhögskolor och dylika utbildningsanstalter.

Studiehjälpsutredningen redovisade i september 1963 sitt arbete i betänkandet Bättre studiehjälp (SOU 1963: 48). Utredningen föreslår införandet av ett nytt studiehjälpsreglemente för de grupper som omfattats av dess arbete. Förslaget innebär, förutom en förenkling av det nuvarande systemet, en kraftig förstärkning av förmånerna och en väsentlig utökning av antalet studerande som kan komma i åtnjutande av förmåner.

Studiesociala utredningen överlämnade under hösten 1963 betänkandena Akademikernas skuldsättning (SOU 1963: 44) och Studentrekrytering och studentekonomi (SOU 1963: 53) med visst bakgrundsmaterial för en kommande studiesocial reform. I december 1963 framlade utredningen i betänkandet Rätt till studiemedel (SOU 1963: 74) ett förslag till lag om finansiering av högre studier. Förslaget innefattar en helt ny stödform som skall stå öppen inte bara för universitets- och högskolestuderande utan också för åtskilliga andra grupper.

Över studiehjälpsutredningens betänkande och studiesociala utredningens betänkande Rätt till studiemedel har, efter remiss, yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och organisationer. En redogörelse för de organ som yttrat sig återfinnes på s. 21—23 i propositionen nr 138.

I det följande kommer av framställningen i propositionen nr 138 att i huvudsak återges endast vad *föredragande departementschefen, statsrådet Edenman*, såsom sina egna synpunkter anfört. Beträffande övriga delar av framställningen i propositionen, såsom redogörelse för gällande bestämmelser, utredningarnas förslag och de däröver avgivna remissyttrandena även som specialmotiveringen till författningsförslagen, hänvisas till propositionen, i den mån de ej återgives här nedan.

¹ Ledamoten av riksdagens första kammare, numera statsrådet Olof Palme, ordförande, dåvarande ordföranden i Sveriges förenade studentkårer, filosofie licentiaten Lennart Bodström, filosofie licentiaten Håkan Berg, ledamoten av garantilånenämnden Hans Håkansson, ordföranden i Svenska träindustriarbetareförbundet Yngve Persson, sekreteraren i Tjänstemännens centralorganisation, numera byråchefen Per-Erik Rönquist samt direktören i Sveriges akademikers centralorganisation Bertil Östergren.

² Ledamoten av riksdagens första kammare, numera statsrådet Olof Palme, ordförande, budgetsekreteraren Bo Jonas Sjölander, rektorn Gunnar Wernberg och t. f. statssekreteraren Lars-Åke Åström.

De i propositionen framlagda förslagen

Allmänna synpunkter

Departementschefen:

»Det nuvarande studiesociala systemet har i huvudsak vuxit fram under efterkrigstiden. Före 1945 kunde elever i realskolor och gymnasier få studiehjälp endast i form av bidrag från allmänna arvsfonden. Vid yrkesskolor och folkhögskolor utgick blygsamma stipendier till obemedlade och mindre bemedlade lärjungar med utpräglad studiebegåvning. För universitetsstudier fanns vid samma tid ett begränsat antal stipendier, som utdelades efter sträng behovsprövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

Den utveckling som sedan följt har medfört att de studiesociala förmanerna höjts samtidigt som de gjorts tillgängliga för allt fler. 1946 infördes den första icke behovsprövade förmånen, ett grundstipendium till läroverkselever som saknade utbildningsmöjligheter i hemorten. Ett stort steg på vägen mot en generalisering av studiehjälpen togs 1957 med införandet av de allmänna studiebidragen.

Även studiestödet på universitets- och högskolestadiet har utvidgats till allt vidare kretsar. 1950 fattade riksdagen principbeslut om riktlinjerna för den framtida utformningen av de studentsociala åtgärderna. Genom successiva beslut höjdes stipendieanslaget så att stipendier så småningom kunde utdelas till 26 % av de nyinskrivna studenterna under halva studietiden. Tio år senare beslöts en sådan ökning av anslaget att 47 % av de nyinskrivna skulle kunna få stipendier. Studenternas lånemöjligheter har successivt utökats. 1961 fattades beslut om avskrivning med 25 % vid första amorteringstillfället av statliga studielån.

Upprustningen av den statliga studiehjälpen avspeglar sig i budgeten. Ännu budgetåret 1950/51 stannade anslagen på driftbudgeten till statlig studiehjälp vid omkring 20 miljoner kronor. Budgetåret 1959/60 uppgick anslagen till 82 miljoner kronor, och för innevarande budgetår har till studiesociala ändamål anvisats 177 miljoner kronor.

Den översyn av samhällets direkta studiesociala åtgärder som företagits av studiehjälpstudien och studiesociala utredningen har utmynnat i förslag, vilkas genomförande skulle innebära den största studiesociala reformen hittills. Förslagen, till vilka jag i det följande kommer att taga ställning, går ut på en genomgripande omdaning av det studiesociala regelsystemet i förening med kraftigt ökade samhällsinsatser. Statens utgifter för studiesociala ändamål skulle för det kommande budgetåret enligt förslagen stiga till nära 390 miljoner kronor.

Det indirekta statliga studiestödet berörs inte av de nu föreliggande förslagen. Inom ecklesiastikdepartementet tillsättes i dagarna en arbets-

grupp för att utreda frågor om särskilda hälsovårdsförmåner för studerande ungdom och vissa andra närliggande spörsmål, som bl. a. rör studentfamiljerna. Jag vill i sammanhanget erinra om att staten efter beslut vid 1963 års riksdag numera svarar för uppförandet av matsalar för de studerande vid universitet och högskolor. Enligt samma riksdagsbeslut lämnas statligt stöd vid byggande av kårlokaler.

Den statliga studiehjälpen är ett av de effektivaste medel vi förfogar över för att påverka rekryteringen till olika utbildningsvägar ovanför den obligatoriska skolan. Rekryteringsaspekten måste stå i förgrunden vid varje diskussion om studiehjälpens utformning. Dessbättre sammanfaller önskemålet om en från demokratiska synpunkter och sociala rättvisesynpunkter godtagbar rekrytering till högre utbildning helt med samhällsekonomiska krav på bästa möjliga tillvaratagande av olika begåvningar.

Det har under 1950-talet skett en glädjande breddning i rekryteringen till högre utbildning. Fortfarande är dock förhållandena långt ifrån tillfredsställande. Från arbetar- och jordbrukarhem, vilka representerar inemot 70 % av befolkningen, rekryteras endast knappt 25 % av de universitets- och högskolestuderande. Från grupperna akademiker, officerare, direktörer m. fl., vilka tillsammans utgör knappt 5 % av befolkningen, rekryteras över 30 % av de studerande.

De olika undersökningar rörande rekryteringen till högre studier som utförts på senare år har visat, att den socialt betingade avtappningen huvudsakligen äger rum vid övergången från lägre skolformer till gymnasium. Vid övergången från allmänt gymnasium till postgymnasiala studier sker inte någon mera betydande, socialt betingad avtappning. Däremot kan ett visst samband skönjas mellan hemmiljön och valet av postgymnasial utbildningslinje.

Med utgångspunkt i dessa rön har utredningarna utformat ett nytt studiesocialt system, där tyngdpunkten i föreslagna förbättringar ligger på de gymnasiala skolformerna och på de icke-akademiska postgymnasiala utbildningslinjerna. Även för flertalet universitets- och högskolestuderande föreslås emellertid betydande förbättringar, och avsikten är att alla studerande skall få en väsentligt ökad trygghet.

Det föreslagna systemet kännetecknas av ett enhetligt synsätt. Studiestödet skall visserligen enligt förslagen av praktiska skäl differentieras efter skolformen, men ytterst bottenar differentieringen i hänsynstagande till skillnader i studieekonomisk situation. I de gymnasiala skolformerna, där huvuddelen av eleverna är under 21 år, skall enligt studiehjälpsutredningens förslag tillämpas en studiehjälp, som i princip tar hänsyn till elevernas anknytning till föräldrahemmet. För de postgymnasiala utbildningslinjerna, där huvuddelen av eleverna fyllt 21 år, har studiestödet i studiesociala utredningens förslag utformats utifrån tanken, att eleverna bör betraktas

som vuxna, från sina föräldrar ekonomiskt fristående personer. Utredningarna har varit angelägna om att sörja för att det nya studiesociala systemet blir utbildningspolitiskt neutralt i den meningen, att det inte verkar styrande på den enskildes val mellan alternativa utbildningsvägar. Varje differentiering av studiestödet efter utbildningens värde eller art har varit dem främmande.

Under remissbehandlingen av förslagen har ingen bestritt att statsmakterna nu bör göra särskilda ansträngningar för att förbättra studiestödet inom de gymnasiala skolformerna och vid de icke-akademiska postgymnasiala utbildningslinjerna. Tvärtom har utredningarnas förslag härvidlag mött ett kraftigt gensvar hos så gott som hela remissopinionen. En annan sak är att somliga remissorgan velat förorda att staten tar på sig utgifter för ännu större förbättringar av studiestödet vid universitet och högskolor än studiesociala utredningen föreslagit.

Utredningarnas enhetliga syn på det studiesociala systemet har också vunnit allmänt gillande bland remissorganen. Några få remissorgan har dock en annan uppfattning än utredningarna om hur den i och för sig ofrånkomliga differentieringen av studiestödet efter elevernas studieekonomiska situation praktiskt bör genomföras.

För egen del har jag blivit övertygad om att de riktlinjer för det studiesociala systemet som utredningarna skisserat bör följas vid utformningen av en ny lagstiftning i ämnet. Efter återkommande förbättringar under senare år av studiestödet för universitets- och högskolestuderande är tiden nu inne att låta andra kategorier rycka upp i jämbredd med studenterna. Jag noterar med tillfredsställelse, att en tillämpning av den enhetliga syn som uppbär utredningsförslagen bl. a. kommer att leda till att seminarister och sjuksköterskeelever och andra studerande vid icke akademiska postgymnasiala utbildningslinjer kommer att få samma förmåner som studenterna. Förslagen kan bli ett värdefullt stöd för de utbildningspolitiska strävandena att bygga ut yrkesskolor, fackskolor och fackgymnasier liksom även de mera direkt yrkesinriktade postgymnasiala läroanstalterna. De står i god överensstämmelse med de utbildningspolitiska riktlinjer som uppdragits i propositionerna 1960: 119 och 1963: 172.

Det skulle vara tilltalande om man vid den inbördes avgränsningen av det studiesociala systemets två komponenter kunde följa en åldersgräns i stället för att göra en uppdelning efter skolform. Vad som är tilltalande eller principiellt önskvärt i detta hänseende får emellertid vägas bl. a. mot de administrativa och praktiska hänsyn som kräver beaktande. Frågan om hur avgränsningen bör ske får jämförelsevis ringa praktisk betydelse, om man vid utformningen av det nya systemet ser till att förmånerna inom systemets olika delar blir tämligen likvärdiga. Jag anser det viktigt, att man tillvaratar alla möjligheter att inom förslagets ram åstadkomma en dylik likvärdighet. Det studiestöd som samhället lämnar

t. ex. en 21-årig folkhögskoleelev bör inte till sitt ekonomiska innehåll eller med hänsyn till trygghetseffekten i någon mera avsevärd grad skilja sig från studiestödet till en seminarist eller en universitetsstuderande i samma ålder.

Jag betraktar den förestående reformen som en betydelsefull etapp men inte som slutmålet för lagstiftningsarbetet på det studiesociala området. Vi får räkna med att det i framtiden kan visa sig lämpligt att justera gränsen mellan studiehjälpen för gymnasiala skolformer och studiestödet för postgymnasiala utbildningslinjer. I förslagets konstruktion finns ingenting som är ägnat att försvåra en sådan anpassning till utvecklingen.

Den utveckling mot en generalisering av studiestödet, som jag inledningsvis berört, är kraftigt markerad i utredningarnas förslag. I den nya studiehjälpen vid gymnasier, yrkesskolor och dylika läroanstalter skall enligt studiehjälpsutredningens förslag de nuvarande behovsprövade förmånerna i huvudsak ersättas med schablonmässiga, inkomstprövade förmåner som skall utdelas på mycket frikostiga villkor. Inom det av studiesociala utredningen föreslagna systemet för universitets- och högskolestuderande m. fl. skall inte längre finnas plats för den nu tillämpade behovsprövningen med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden.

En annan viktig förbättring är att studiestödet enligt förslagen alltid skall kunna utgå under hela studietiden. Den nu för allmänna studiebidrag tillämpade 18-årsgränsen föreslås slopad, och det studiestöd i form av bidrag som avses för postgymnasiala utbildningslinjer skall till skillnad från de nuvarande naturastipendierna kunna utgå under hela studietiden.

I likhet med en bred remissopinion är jag helt införstådd med den inriktning utredningarna sålunda velat ge reformarbetet.»

Motioner

I frågan om avgränsningen av det studiesociala systemet har yrkanden framställts i *motionerna I: 799 och II: 982* samt *I: 801 och II: 984*.

I *motionerna I: 799 och II: 982* hemställas, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening uttala, att elever vid landets diakonissanstalter för hela sin studietid bör inneslutas i det studiesociala stöd som föreslagits i proposition 138».

I *motionerna I: 801 och II: 984* hemställas, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ger till känna att elever vid institut för ungdomsledarutbildning, teologiska seminarier etc. erhåller rätt till studiemedel i enlighet med bestämmelserna för universitet och högskolor m. fl. läroanstalter».

Förslaget om studiehjälp till elever i gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter

Grunderna för den nya studiehjälpen m. m.

Departementschefen:

»Den nuvarande studiehjälpen sådan den utvecklats under efterkrigstiden kännetecknas av vissa brister. Bidragstyperna är många, och i flera fall är de belopp som utgår för olika ändamål jämförelsevis små. Inslaget av behovsprövning är alltså starkt framträdande.

Studiehjälpsutredningen har samtidigt med en kraftig förstärkning och breddning av studiehjälpen velat förenhetliga och förenkla själva systemet. Utrymmet för hänsynstagande till individuella förhållanden har därför begränsats, och flertalet regler i utredningens förslag har fått en schablonmässig prägel. Vissa mindre betydelsefulla bidragsformer har föreslagits slojade.

Det har redan sagts, att studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen varit överens om att statsmakternas ansträngningar för att förbättra det nuvarande studiesociala systemet bl. a. av rekryteringsskäl nu i väsentlig grad bör koncentreras på det gymnasiala åldersstadiet. Den väg studiehjälpsutredningen anvisar är att öka bidragen samt att vidga kretsen av bidragsberättigade genom att reducera inslaget av behovsprövning och genom att ta bort den spärr som nu i många fall gör att studiehjälp ej kan utgå under hela studietiden. 18-årsgränsen för allmänna studiebidrag föreslås borttagen.

Denna uppläggning av den nya studiehjälpen för det gymnasiala åldersstadiet har tillvunnit sig remissinstansernas uppskattning. Själv instämmer jag i remissinstansernas erkännande av förslagets förtjänster.

Det är givet att en reform efter de linjer som utredningen uppdragit kommer att föra med sig betydande kostnader. Starka skäl talar emellertid för att staten nu tar på sig dessa kostnader. Jag tänker då inte bara på den effekt en reform kan få på rekryteringen till högre utbildning. Inte mindre viktigt är att ett genomförande av studiehjälpsutredningens förslag tillsammans med den vid årets riksdag föreslagna höjningen av de allmänna barnbidragen innebär välkomna förbättringar för barnfamiljerna.

En fråga av stor principiell och praktisk räckvidd är i vad mån studiehjälpens förmåner bör vara generella, lika för alla. Enligt en allmän uppfattning bör det av rekryteringsskäl även i framtiden finnas särskilda tilläggsförmåner för elever som bor inackorderade på skolorten eller som måste resa mellan hemmet och skolan. Flertalet remissorgan är ense med utredningen om att det av liknande skäl också är nödvändigt att åtminstone för en tid framåt bibehålla någon form av inkomst- eller behovsprövade förmåner.

Jag anser för min del att de av utredningen föreslagna generella studiebidragen är lämpligt avvägda. I likhet med remissopinionen är jag vidare av den uppfattningen att särskilda inkomst- eller behovsprövade tilläggsförmåner inte kan undvaras såsom rekryteringsstimulans för barn från familjer i blygsamma ekonomiska omständigheter.

Den statliga studiehjälpen är i studiehjälpsutredningens förslag i princip tänkt att sättas in vid de frivilliga skolformerna ovanför grundskolan. För vissa grundskoleelever upphör emellertid det allmänna barnbidraget innan de hunnit lämna skolan. Utredningen föreslår för dem en särskild studiehjälp i form av ett förlängt barnbidrag å 50 kronor i månaden.

Konstruktionen med ett förlängt barnbidrag för nu ifrågavarande elevkategorier har av flertalet remissorgan lämnats utan erinran. Jag biträder utredningsförslaget. Med hänsyn till den föreslagna höjningen av det allmänna barnbidraget bör emellertid det förlängda barnbidraget bestämmas till 60 kronor i månaden.

Såsom utredningen funnit har motivet för det behovsprövade stipendium som nu utgår till vissa elever i grundskolan bortfallit. Jag anser i likhet med utredningen att denna bidragsform bör slopas.

Utredningens förslag att avskaffa vissa smärre bidrag i det nuvarande systemet har i allmänhet ej väckt någon diskussion under remissbehandlingen. Några remissorgan vill dock åtminstone för elever vid folkhögskolorna bibehålla någon motsvarighet till det nuvarande resebidraget till inackorderade stipendiater. De har därvid hänvisat till att resebidraget har särskild betydelse för studerande vid skolor med riksomfattande rekrytering. Med den enhetliga syn som anlagts på studiehjälpen är det emellertid svårt att vidta särskilda arrangemang för eleverna vid vissa skoltyper. Då jag på denna punkt ansluter mig till utredningens förslag sker det dessutom i insikt om att den nya studiehjälpen på det hela taget kommer att medföra betydande förbättringar för folkhögskolornas elever lika väl som för eleverna vid andra skolor.

Skolöverstyrelsen har i sitt remissyttrande tagit upp frågan om studiehjälp till externatelever vid olika specialskolor för döva och blinda och psykiskt efterblivna. Dessa skolor är snarare att jämföra med grundskolan än med de frivilliga skolformer som studiehjälpsutredningens förslag närmast avser.

Den fråga som skolöverstyrelsen berört i sitt remissyttrande är betydelsefull. Den bör emellertid ses som en del av det större problemet om samhällets stöd åt handikappade under utbildning och i förvärvslivet. På detta område pågår vissa utredningar. Behovet av särskild studiehjälp till specialskolornas externatelever och andra kategorier av handikappade elever kommer därvid att bli allsidigt belyst. Jag har för avsikt att följa frågan med uppmärksamhet.»

Motioner

De handikappades problem har aktualiserats i *motionerna I: 810* och *II: 1002*. Motionärerna hemställer (yrkandet under 3.) att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag till nästa års riksdag angående de handikappades särskilda studieekonomiska problem.

Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp

Departementschefen:

»För närvarande tillämpas ett studielämplighetskrav beträffande vissa former av studiehjälp. Studiehjälpsutredningen har föreslagit att detta krav skall slopas.

Den som enligt gällande bestämmelser ej kan få studiehjälp därför att han inte uppfyller betygsfordringarna tillåtes likväl fortsätta sin utbildning på egen eller, rättare, föräldrarnas bekostnad. Den riktiga principen för studiehjälpen inom de skolformer varom här är fråga är enligt min mening, att var och en som får utnyttja en utbildningsplats också skall kunna få studiehjälp. Jag biträder alltså utredningens förslag på nu förevarande punkt.

De krav på uppförande och ordning som för närvarande upprätthålles inom studiehjälpen kan i första ögonblicket synas ha större fog för sig än lämplighetskravet. Det är emellertid att märka, att kravet tjänstgör såsom en sanktion mot dåligt uppförande, vilken ofta drabbar föräldrarna i högre grad än den försumlige eleven. Dessutom drabbar sanktionen föräldrar med låga inkomster hårdare än välbärgade föräldrar och föräldrar i glesbygder utan tillgång till högre skolor hårdare än föräldrar i de större tätorterna. Detta sammanhänger med differentieringen av studiehjälpen med hänsyn till ekonomiska och geografiska förhållanden.

En på detta sätt utformad sanktion finner jag olämplig, och jag anser det överhuvudtaget mindre tilltalande att använda studiehjälpen som ett disciplinärt medel. Jag är därför helt ense med utredningen om att elevens uppförande och ordning i fortsättningen inte skall spela någon roll för rätten till studiehjälp. Till skillnad från utredningen anser jag emellertid att konsekvensen bjuder, att man inte heller drar in studiehjälp på grund av avvikelser eller förvisning. En helt annan sak är att studiehjälpen naturligtvis skall dras in för den som under pågående läsår eller kurstid definitivt avbryter sina studier.

I utredningens förslag har införts ett generellt krav på heltidsunderervisning såsom villkor för erhållande av studiehjälp i annan form än lån. Enligt gällande bestämmelser kan stipendier utgå även för deltidsstudier men blott till dem som studerar vid statens kompletteringsgymnasium eller vid något av de statsunderstödda kvällsgymnasierna.

Det stora flertalet av dem som studerar på deltid bedriver sina studier vid sidan av ett förvärsarbete. Detta är skälet till att studiehjälp för närvarande inte lämnas till andra deltidsstuderande än den nyss nämnda kategorin. Jag anser, att den för hela den studiesociala reformen bärande enhetlighetstanken kräver, att man låter heltidsvillkoret gälla generellt för alla läroanstalter av gymnasie- eller yrkesskolekaraktär. Jag tillstyrker alltså utredningens förslag.

Emellertid vill jag i detta sammanhang erinra om att vuxenutbildningens framtida organisation är föremål för behandling såväl inom gymnasieutredningen som inom yrkesutbildningsberedningen. När resultatet av detta utredningsarbete föreligger kan det bli anledning att återkomma till frågan om studiehjälp för deltidsstudier.

Enligt utredningens förslag skall studiehjälp i annan form än lån utgå endast för studier som omfattar heltidsundervisning under minst fyra månader. Detta överensstämmer i huvudsak med gällande bestämmelser. I vissa fall utgår dock för närvarande stipendier även för kurser som omfattar blott fyra veckor.

I remisskritiken har påpekats, att förslaget kan få menliga följder för rekryteringen till ämneskurserna vid folkhögskolorna och för vissa yrkesutbildningskurser på lantbruksundervisningens område. Berörda olägenheter synes väsentligen kunna avhjälpas, om det nu diskuterade villkoret uppmjukas så att det kommer att gälla åtta veckors heltidsundervisning. Jag förordar att så sker.»

Motioner

Kravet på heltidsundervisning av viss längd såsom villkor för erhållande av studiehjälp i annan form än studielån har tagits upp till behandling i ett flertal motioner.

I *motionerna I: 798* och *II: 983* hemställas sålunda att riksdagen måtte besluta att studerande som genom aftonkurser eller genom studier på fritid avlägger examen på gymnasial nivå skall erhålla ett studiestipendium på 2 000 kronor.

I *motionerna I: 800* och *II: 985* yrkas att riksdagen måtte besluta att studiebidrag jämte tillägg skall utgå till kurser om minst fem veckors längd samt att inackorderingsbidrag å 65 kronor per vecka skall utgå vid kurser av minst en och högst fyra veckors längd.

I *motionerna I: 810* och *II: 1002* (yrkandena under 5. och 6.) hemställs att riksdagen måtte besluta dels »att deltidsstuderande skall i avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete rörande vuxenutbildningen övergångsvis erhålla studiehjälpsförmåner enligt de i studiehjälpsreglementet angivna huvudgrunderna efter evalveringsregler, som centrala studiehjälpsnämnden må utfärda», dels »i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning om lämpliga former för inordnande av korrespondensstude-

rande i de studiesociala stödformerna», dels ock att »korrespondensstuderande tillsvidare skall vara berättigade till studiebidrag enligt de för vuxenutbildningsbidragen gällande grunderna».

I *motionerna I: 812* och *II: 1004* slutligen hemställes att riksdagen måtte besluta att »studiehjälp och studiemedel må utgå såväl vid heltidsundervisning som deltidundervisning omfattande minst 2 veckor» samt att »i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att yrkesskolberedningen får i tilläggsdirektiv att utreda vuxenutbildningens former och organisation i hela dess vidd».

Studiebidrag jämte tillägg

Departementschefen:

»Studiehjälpsutredningen har velat lägga tyngdpunkten i en reform av studiehjälpen för elever i de gymnasiala skolformerna på en höjning av studiebidraget. Studiebidraget föreslås av utredningen bestämt till 75 kronor i månaden.

I förening med borttagandet av 18-årsgränsen har höjningen av studiebidraget beräknats kosta 85 miljoner kronor för budgetåret 1964/65.

Under remissbehandlingen har vissa krav framförts på ett högre studiebidrag än det av utredningen förordade. Dessa krav har främst kommit från dem som inte vill ha någon form av inkomstprövning inom studiehjälpen.

Jag anser den av utredningen förordade höjningen utgöra maximum för vad som för närvarande kan tillstyrkas.

Studiebidraget skall, såsom förut framgått, enligt utredningens förslag kompletteras med vissa tilläggsförmåner, nämligen inackorderingstillägg, resetillägg, inkomstprövat tillägg och behovsprövat tillägg.

Inackorderingstillägget å 100 kronor i månaden är liksom resetillägget, vilket enligt förslaget skall utgå med belopp varierande mellan 20 och 60 kronor i månaden beroende på avståndet hem—skola, avsett att motverka geografiska studiehinder till följd av utbildningsanstaltens lokalisering.

Jag tillstyrker det föreslagna inackorderingstillägget.

Resetillägget har givit upphov till åtskillig diskussion under remissbehandlingen. Motsvarande förmån inom den nuvarande studiehjälpen har allmänt ansetts ha en olämplig konstruktion. Denna reseförmån är beroende såväl av hemortskommun som av färdväg och faktiska resekostnader. Administrationen av förmånen har visat sig besvärlig. Redan med hänsyn till genomförda och planerade kommunindelningsreformer är det otänkbart att i längden ha en reseförmån som är tillgänglig endast för dem som inte kan få sin utbildning i hemortskommunen.

Men även utredningens förslag, som gör resetillägget beroende av avstånd—

3—Bihang till riksdagens protokoll 1964. 12 saml. Förslag nr 1

det *fågelvägen* mellan hemmet och skolan, har rönt kritik såsom innebärande en alltför långtgående schematisering. Flera remissorgan har påpekat, att det inte sällan förekommer att den faktiska färdvägen på grund av de geografiska förhållandena är mer än dubbelt så lång som fågelvägen. I dylika fall skulle ett genomförande av förslaget leda till orättvisor.

Utredningens konstruktion av resetillägget är visserligen ägnad att medföra åtskillig arbetsbesparing för den lokala skoladministrationen, något som i och för sig är i hög grad önskvärt. Jag tror emellertid att denna besparingseffekt väsentligen kan nås även om förslaget jämkas så att orättvisor av påtalat slag undviks. Detta skulle kunna ske på det sättet att man alternativt tar hänsyn till avståndet färdvägen i de relativt få fall då detta avstånd är väsentligt längre än avståndet fågelvägen.

I utredningsförslaget förekommer fem olika klasser för resetillägg beroende på om avståndet hem—skola är 10, 15, 20, 30 eller 40 kilometer. Tilläggsbeloppen är i förslaget 20, 30, 40, 50 och 60 kronor.

Vid utformningen av sitt förslag har utredningen utgått från gällande priser för skolungdom vid färd med statens järnvägars tågförbindelser. Skolungdom åtnjuter enligt gällande taxor 30 % rabatt på månadsbiljetter. Järnvägsstyrelsen har emellertid i sitt remissyttrande påpekat, att dessa rabatter — vilka inte är kommersiellt motiverade — i enlighet med de av statsmakterna antagna allmänna riktlinjerna för taxepolitiken bör slopas.

Enligt min mening måste man i förevarande sammanhang utgå från att berörda rabatter kommer att försvinna. Detta måste föranleda en höjning av de föreslagna resetilläggen. För att inte studiehjälpens värde för många familjer skall urholkas blir det emellertid även nödvändigt att sänka avståndsgränsen i lägsta tilläggsklassen från 10 till 7 kilometer.

Jag förordar att resetillägg utgår med belopp som följer av denna tablå.

Avstånd fågelvägen i kilometer, hem—skola, minst	Resetillägg, kronor per månad
7	30
16	45
26	60
36	75

Bestämmelserna i ämnet bör kompletteras med en regel av innebörd, att resetillägg skall utgå efter närmast högre klass om avståndet färdvägen är minst 10 kilometer längre än avståndet fågelvägen. Är avståndet fågelvägen kortare än 7 kilometer bör resetillägg likväl utgå enligt lägsta klassen, om avståndet färdvägen är minst 12 kilometer.

Enligt min mening är det önskvärt att resetilläggen i händelse av en höjning av järnvägstaxan snabbt kan anpassas efter höjningen. Tilläggsbeloppen bör därför bestämmas av Kungl. Maj:t i administrativ ordning.

De nuvarande behovsprövade stipendierna har av utredningen föreslagits ersätta med dels ett inkomstprövat tillägg, dels ett behovsprövat tillägg till studiebidrag.

Det inkomstprövade tillägget utmärkes i förslaget av att inkomstskikten är breda och tilläggsklasserna få. Tilläggsförmånen utgår antingen med 25, 50 eller 75 kronor i månaden. Konstruktionen är sådan, att det lägsta tilläggsbeloppet kan utgå t. o. m. vid årsinkomster hos föräldrarna å inemot 30 000 kronor.

Det behovsprövade tillägget skall enligt förslaget utgå med högst 75 kronor i månaden till ensamstående vårdnadshavares barn under förutsättning att barnet är berättigat till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet. I undantagsfall skall behovsprövat tillägg kunna utgå även till andra än ensamstående vårdnadshavares barn.

Gentemot förslaget om inkomstprövat tillägg har kritik anförts, förutom av dem som anser att all inkomstprövning är olämplig inom studiehjälpen, även av några remissorgan som har anmärkningar på den närmare utformningen.

En invändning har därvid varit, att det inkomstprövade tillägget har blivit alltför schabloniserat genom anknytningen till den beskattningsbara inkomsten, vilken är en dålig mätare på den ekonomiska situationen. En annan invändning har varit, att utrymme borde ha säkrats för hänsynstagande till antalet syskon till den studiehjälpsberättigade eleven.

Jag anser, att den av utredningen föreslagna schabloniseringen har fördelar, både av administrativ och annan natur. Dessa fördelar är så stora att betänkligheterna bör få vika. Dock bör man enligt min mening i de lägsta inkomstskikten kunna ta viss hänsyn till syskonfaktorn.

Denna sistnämnda synpunkt synes kunna beaktas utan ändring i de föreslagna reglerna om inkomstprövat tillägg, om man i stället jämkar något på reglerna för behovsprövat tillägg. För det behovsprövade tillägget bör ej uppställas annat villkor än att eleven, trots att han är berättigad till inkomstprövat tillägg med högsta beloppet, är i synnerligen stort behov av ytterligare studiehjälp. Denna konstruktion hindrar inte att det behovsprövade tillägget i avsedd utsträckning kommer just änkors, frånskilda kvinnors och ogifta kvinnors barn till godo. Förutom av denna kategori barn kommer emellertid tillägget i så fall att på samma villkor kunna åtnjutas främst av barn i barnrika familjer med mycket låga inkomster.

Beträffande det inkomstprövade tillägget har vissa meningsskiljaktigheter yppats om i vilken omfattning man bör jämställa förmögenhet med inkomst. Jag kan för min del inte dela uppfattningen hos dem som anser att utredningen på denna punkt varit för sträng. Dock vill jag förorda den ändringen i utredningens förslag, att beträffande elever som är gifta hänsyn skall tagas endast till egen och makes förmögenhet, ej dessutom till föräldrarnas förmögenhet.»

Motioner

Beträffande studiebidraget har yrkanden framställts i *motionen II: 998* och i *motionen II: 1001*. I den förstnämnda hemställes »att studiebidragets grundbelopp skall fastställas till 100 kronor per månad». I den sistnämnda framlägges vissa yrkanden av beskattningsnatur, till vilka återkommes i det följande. Som följd av dessa yrkanden hemställes vidare att riksdagen måtte besluta »att i stället för i propositionen föreslaget generellt bidrag om 75 kr. per studiemånad jämte inkomstprövat å högst 75 kr. per studiemånad skall utgå ett inkomstgraderat bidrag å högst 150 kr. avtrappat på sätt i *motionen* angivits».

Yrkande angående bl. a. studiebidraget framställes vidare i *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandet under III.). I dessa hemställes nämligen att studiebidrag och studielån som utgår enligt studiehjälpsreglementet skall vara värdebeständiga.

Yrkanden angående inackorderingstillägget har framställts i några motioner. I *motionen II: 998* hemställes sålunda att detta måtte bestämmas till 200 kronor och i *motionen II: 1001* till 150 kronor per studiemånad.

Önskemål i anslutning till det föreslagna resetillägget har framställts i åtskilliga motioner.

I *motionerna I: 798* och *II: 983* hemställes att riksdagen måtte besluta »att de studerande som är bosatta på ett avstånd från skolan av minst fem kilometer fågelvägen eller tio kilometer färdvägen skall erhålla resetillägg efter de grunder och med de belopp, som fastställs av Konungen — i nuläget 30 kr. per månad».

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandet under II.) hemställes att riksdagen måtte besluta att resetillägg skall utgå om färdvägen är minst tio kilometer med de förutsättningar i övrigt som anges i propositionen.

I *motionerna I: 810* och *II: 1002* (yrkandet under 1.) hemställes att riksdagen måtte besluta »att resetillägg enligt studiehjälpsreglementet (11 §) skall utgå till den studerande om denne är bosatt på ett avstånd från skolan av minst fyra kilometer fågelvägen eller sju kilometer färdvägen».

I *motionen II: 998* slutligen föreslås att riksdagen beslutar att resetillägg skall utgå med belopp som motsvarar de verkliga kostnaderna.

Frågan om bidrag till inackorderade elevers hemresor aktualiseras av åtskilliga motionärer.

I *motionerna I: 798* och *II: 983* föreslås sålunda att »de elever som åtnjuter inackorderingstillägg och inkomstprövat tillägg till studiebidraget skall erhålla 6 fria hemresor mellan hemorten och skolan per läsår».

I *motionerna I: 800* och *II: 985* hemställes att riksdagen beslutar att »särskilt resebidrag skall utgå enligt nu gällande regler till elever vid kurser om minst fem veckors längd».

I *motionerna I: 810 och II: 1002* (yrkandet under 1.) föreslås »att särskilt resebidrag skall utgå enligt nu gällande regler till elever vid folkhögskolekurser om minst fem veckors längd».

I *motionerna I: 812 och II: 1004* slutligen hemställs att resebidrag måtte utgå för »högst 8 resor per läsår i enlighet med gällande bestämmelser om resebidrag till inackorderad studerande».

Förslaget angående inkomstprövat tillägg behandlas i *motionerna I: 810 och II: 1002* samt *I: 811 och II: 995*.

I *motionerna I: 810 och II: 1002* (yrkandet under 2.) hemställs att riksdagen måtte besluta »att reglerna för inkomstprövat tillägg enligt studiehjälpsreglementet (12 och 13 §§) utformas dels så att en femtedel av förmögenhet, som överstiger 40 000 kronor, skall räknas som inkomst, dels så att de tröskelproblem, som vid vissa inkomstintervaller kan inträffa till följd av de i propositionen föreslagna inkomstprövningsreglerna löses på sätt som angivits i motionen».

I *samma motioner* hemställs att riksdagen måtte besluta »sådan utformning av 26 § i förslaget till studiehjälpsreglemente att den mera generösa praxis som studiehjälpsnämnden följt i fråga om inkomstprövade studiehjälpsformer till *fosterbarn* kommer att gälla även i fortsättningen».

I *motionerna I: 811 och II: 995* hemställs att vid utdelning av studiehjälp hänsyn icke måtte tagas till den sökandes makes inkomst eller förmögenhet samt att ändring av de i propositionen föreslagna 12, 14 och 20 §§ studiehjälpsreglementet måtte ske enligt följande:

»12 §.

Till studiebidrag utgår *inkomstprövat tillägg*, ... beskattningsbar inkomst.

14 §.

Har den studerandes eller hans föräldrars inkomst väsentligt minskat i ... skall utgå.

20 §.

Studerande, som är i behov av studiekredit, må erhålla studielån.

Vid bedömning av behovet av studiekredit skall beaktas den studerandes ekonomiska förhållanden. Beträffande studerande, som avses i 4 § första stycket, skall hänsyn tagas jämväl till föräldrarnas ekonomiska förhållanden».

Förhöjt studiebidrag

Departementschefen:

»Det finns inom de skolformer som omfattas av studiehjälpsutredningens förslag inte så få elever som är vuxna och i realiteten fristående från sina

föräldrar i ekonomiskt hänseende. Utredningen har med tanke på denna kategori föreslagit, att den som börjar sina högre studier det år under vilket han fyller 21 år eller senare i stället för studiebidrag jämte tillägg skall erhålla ett förhöjt studiebidrag å 175 kronor i månaden.

I likhet med det stora flertalet remissinstanser kan jag ansluta mig till de föreslagna grunderna för studiehjälpen till äldre elever. Även beloppet anser jag väl avvägt. Jag kan således inte godta vad som från något håll sagts om att de äldre folkhögskoleeleverna borde få förhöjt studiebidrag med högre belopp än andra.

Det kan visserligen inte uteslutas, att bidragsnivån med förslaget kan tänkas bli något lägre än för närvarande för ett mycket ringa antal elever. Vid en omläggning till ett nytt studiesocialt system som bygger på en enhetlig syn och på likvärdighet inom olika delar av systemet kan sådana effekter svårligen helt undvikas».

Motioner

I *motionerna I: 800* och *II: 985* hemställes att riksdagen måtte besluta att »det förhöjda studiebidraget till elever vid folkhögskolorna skall utgå med ett belopp, som ligger nära det genomsnittliga för yngre folkhögskoleelever, 250 kronor per månad».

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandet under I.) hemställes, »att det förhöjda studiebidraget inom studiehjälpens ram skall uppgå till 2 500 kronor per år».

I *motionen II: 998* yrkas »att förhöjda studiebidrag till studerande, som uppnår 21 års ålder under det kalenderår de påbörjar utbildning vid gymnasier etc., skall utgå med 300 kr. per månad».

I *motionen II: 1001* yrkas, att riksdagen måtte besluta »att avslå Kungl. Maj:ts förslag rörande förhöjt studiebidrag för studerande som uppnått 21 års ålder».

Studielån

Departementschefen:

»I utredningens förslag har kreditmöjligheterna väsentligt vidgats samtidigt som subventionselementen i de nuvarande studielånen avskaffats. Utredningen har haft den principiella inställningen, att subventionerna i möjlig mån bör ligga på bidragsidan, inte på kreditsidan.

Jag kan instämma med majoriteten av remissorganen i att utredningen funnit en i huvudsak tillfredsställande lösning på kreditfrågorna. Värdefullt är förslaget att den övre gränsen för lån skall lyftas från 2 500 till 5 000 kronor om året och att amorteringstiden skall förlängas till 20 år.

Vid departementsbehandlingen av förslaget har detta genomgått från synpunkten att likvärdighet med studiemedelssystemet borde eftersträvas

på kreditsidan lika väl som på bidragssidan. Reglerna om betalningsansånd och om avskrivning har därvid funnits böra vara fördelaktigare för låntagaren än i utredningsförslaget. I händelse av låntagarens död bör den del av lånet som vid tiden för dödsfallet ännu inte förfallit till betalning alltid automatiskt avskrivas.

Full likvärdighet med studiemedelssystemet kan inte åstadkommas inom ramen för ett lån av studielånets typ. De skillnader som måste finnas får emellertid anses godtagbara främst med hänsyn till att studiekrediten är en mycket mindre betydelsefull finansieringskälla för de kategorier som omfattas av studiehjälpssystemet än för universitetsstuderande och andra som omfattas av studiemedelssystemet».

Motioner

Såsom redovisats ovan å s. 37 hemställs i *motionerna I: 811* och *II: 995* att vid bedömande av behovet av studiekredit hänsyn icke skall tagas till makes inkomst.

I *motionen II: 1000* föreslås att 20 § studiehjälsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

»Studerande, som är i behov av studiekredit, må erhålla s t u d i e l å n.

Beträffande studerande, som avses i 4 § första stycket, skall om han ej är gift, hänsyn tagas jämväl till föräldrarnas ekonomiska förhållanden».

Förslaget om studiemedel till studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter

Grunderna för studiemedelssystemet

Departementschefen:

»Det nuvarande studiestödet vid universitet och högskolor består i en kombination av behovsprövade stipendier och olika typer av lån med skiftande användningsområden. De brister, som trots åtskilliga reformer ännu vidlåder detta system, sammanhänger dels med begränsningarna i olika hänseenden i dess räckvidd, dels med en viss ojämnhet i tillämpningen. Studiesociala utredningen har sett som sin uppgift att konstruera ett nytt studiesocialt system, som ger i princip alla studerande vid alla postgymnasiala utbildningslinjer ett effektivt och rättvist avvägt stöd under hela studietiden.

Ett radikalt och i och för sig enkelt sätt att lösa uppgiften vore att ge de studerande bidrag av statsmedel motsvarande de genomsnittliga studie-kostnaderna eller med utredningens terminologi att införa studielön. Studielön i den bemärkelsen är snarast att betrakta som generell stipendiering och ej som ersättning för arbete. I ett framtida samhälle där allt fler människor under olika skeden av sitt liv kommer att befinna sig under utbildning

skulle studielönen kunna bli ett smidigt instrument för en med arbetsmarknadspolitiken nära samordnad utbildningspolitik. Till förmån för studielönens idé kan anföras även andra skäl. Å andra sidan är det tydligt, att studielönens förverkligande måste bli beroende bl. a. av de statsfinansiella förutsättningarna och inkomstutvecklingen i samhället. Såsom framgår av Landsorganisationens yttrande kan det med hänsyn till den postgymnasiala utbildningens lönsamhet ifrågasättas, om det i dagens situation finns skäl för att de, som inte får del av denna utbildning, genom sina skatter skall finansiera de studerandes uppehälle under studietiden.

Ingen har påstått, att studielönen nu i ett slag skulle kunna genomföras fullt ut. I likhet med utredningen och flertalet av de remissorgan, som uttalat sig i frågan, anser jag det inte erforderligt att nu ta upp tanken på studielön till närmare behandling.

Jag är alltså ense med utredningen om att de medel som inom ramen för det nya systemet ställs till de studerandes förfogande till väsentlig del måste vara förenade med återbetalningsskyldighet. Det blir under sådana förhållanden en primär uppgift att sörja för att återbetalningsskyldigheten inte för någon blir oskäligt betungande och att de risker som normalt är förbundna med skuldsättning i möjlig mån undanröjes. För att nå därhän bör man, såsom utredningen förordat, dels begränsa skuldsättningen genom att lämna de studerande en viss del av studiemedlen i form av bidrag, dels införa särskilda, av sociala hänsyn präglade regler rörande återbetalningsvillkoren.

Sveriges akademikers centralorganisation har i sitt remissyttrande givit uttryck åt uppfattningen, att återbetalningsvillkorens utformning med hänsyn till möjligheterna för den återbetalningsskyldige att erhålla anstånd eller befrielse från återbetalningsskyldigheten skulle vara en fråga av marginell betydelse. Enligt denna organisation kan det utan olägenhet överlämnas åt den enskilde, som hamnat i betalningssvårigheter, att söka nå en uppgörelse med långgivaren. Denna uppfattning kan jag för min del inte godta. Den som drabbas av sjukdom eller arbetslöshet eller eljest råkar i ekonomiska svårigheter bör, såsom utredningen föreslagit, ha en ovillkorlig rätt till betalningsanstånd eller lindring i betalningsskyldigheten. För den enskilde är detta en trygghetsfråga av största betydelse. Från samhällets synpunkt är det en fråga om att underlätta rekryteringen till högre studier genom att avlägsna orsakerna till en eljest naturlig känsla av oro eller osäkerhet hos de studerande inför skuldsättning.

Den lämpliga formen för det nya studiesociala systemet är, såsom utredningen och åtskilliga remissorgan ansett, en lagstiftning med fasta och schablonmässiga regler. Denna lagstiftning bör ge den studerande inte blott en möjlighet utan en rätt att få studiemedel. De skyldigheter systemet medför för honom, om han anlitar det, bör på ett otvetydigt sätt framgå av författningstexten.

Det är givetvis en fråga av tämligen underordnad betydelse om man vill åsätta de studiemedel som är förenade med återbetalningsskyldighet beteckningen lån eller någon annan benämning. Godtar man de av utredningen föreslagna principerna för återbetalningen förefaller det mig emellertid praktiskt att markera skillnaderna i förhållande till vanliga lån genom att använda en särskild terminologi».

Motioner

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandet under V.) hemställes att riksdagen måtte besluta »att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsamt utredning av möjligheterna att inom ramen för ett vanligt återbetalningssystem tillgodose önskemålen om längre återbetalningsperiod, om hänsynstagande till låntagarens betalningsförmåga samt om jämn periodisering av återbetalningarna enligt vad i motionen säges».

I *motionerna I: 809* och *II: 996* föreslås att riksdagen måtte dels »avslå det föreslagna systemet med indexbunden återbetalning av studielån och således för sin del avslå 18—30 §§ ävensom 37 § första stycket i förslaget till Studiemedelsförordning», dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att förslag framläggas för innevarande års höstsession angående ett nominallånesystem med statsgaranti för samma grupper som omfattas av propositionens förslag, möjliggörande förlängning av amorteringstiden till 25 år för studielån, avskrivning vid dödsfall, återbetalning genom fast annuitet med varje år lika stora belopp samt anstånd vid nedsatt betalningsförmåga, och att vid utarbetandet av sådant förslag möjligheterna prövas att ordna önskade garantier för fall av nedsatt betalningsförmåga genom en i studielånesystemet inbyggd försäkring», dels ock »besluta tillfoga ett allmänt stadgande av innehåll att studiemedel, som ej utgör studiebidrag skall återbetalas enligt bestämmelser som kommer att fastställas senare».

I *motionerna I: 813* och *II: 1004* hemställes att riksdagen måtte dels »med avslag å Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstrikstag framlägga förslag till studiemedelsförordning med beaktande av de yrkanden och riktlinjer vi framlagt i denna motion», dels »med avslag å Kungl. Maj:ts förslag om statlig lånegivning till studerande å det postgymnasiala stadiet besluta, att statlig kreditgaranti skall ställas för studielån, som med gällande penningvärde uppgår till 6 500 kronor per läsår, utan prövning av den studerandes eller i förekommande fall dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de i motionen angivna riktlinjerna» dels »avslå Kungl. Maj:ts förslag att garantilånenämnden skall upphöra med utgången av juni 1964», dels »med avslag å Kungl. Maj:ts förslag om ett studiebidrag på 1 750 kronor besluta, att till studerande å det postgymnasiala stadiet skall utgå tentamenspremier, motsvarande 1 000 kronor per normalstudieår, utan prövning av den studerandes eller dennes

makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de i motionen angivna riktlinjerna», dels ock »besluta att ovan nämnda studieförmåner skall kunna komma sådan svensk medborgare tillgodo som bedriver studier vid utländsk utbildningsanstalt».

I *motionen II: 998* yrkas att riksdagen måtte besluta »att lånen skall göras räntefria och utan indexreglering samt att åldersgränsen för erhållande av lån sättes till 16 år».

I *motionen II: 999* hemställas »att riksdagen vid behandling av prop. nr 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom måtte ge sin principiella anslutning till tanken på en allmän stipendiering eller studielön samt uttala att ett genomförande av propositionens förslag är att betrakta som en etapp på studielönens förverkligande».

Rätten till studiemedel

Departementschefen:

»Såsom villkor för rätt till studiemedel måste uppställas vissa krav på studielämplighet. På den punkten är utredningen och remissinstanserna fullkomligt ense. Även jag delar denna uppfattning.

Enigheten är inte lika fullständig när man kommer till frågan hur lämplighetsprövningen bör utformas och på vilket stadium den bör sättas in. Beträffande *nyinskrivna studerande* tillämpas för närvarande vid utdelning av naturastipendier och lån ett betygskrav av innebörd att endast studenter med i genomsnitt minst Ba i studentbetyget kan få del av dessa förmåner. I praktiken har betygskravet betydelse endast för studier vid de s. k. fria fakulteterna.

Jag har förståelse för den tvekan flera remissorgan känt inför tanken på att helt slopa varje betygskrav. Från en viss synpunkt kan en dylik åtgärd sägas innebära, att man lockar studenter med klena betyg till högre studier för vilka de ofta saknar förutsättningar. Från en annan synpunkt kan emellertid sägas, att det är föga tilltalande att åstadkomma en spärr vid de fria fakulteterna genom restriktioner i det studiesociala systemet. Sådana restriktioner drabbar endast studenter som inte har andra möjligheter att finansiera sina studier.

Ingen betygsgräns kan vara en fullt tillförlitlig metod att mäta studielämpligheten, och betygssättningen kan aldrig förutsättas bli så enhetlig att individuella orättvisor helt kan undvikas. Ett betygskrav är också ett osmidigt instrument i så måtto att det inte lämnar andra alternativ vid prövningen av ansökningar om studiemedel än att ge allt eller intet.

Vid övervägande av de olika synpunkter som kan anläggas på frågan har jag i likhet med utredningen kommit till uppfattningen, att den nuvarande Ba-gränsen inte bör få någon motsvarighet i det nya studiemedelsystemet. Innebörden härav är att var och en som uppfyller fordringarna

för inträde vid en postgymnasial utbildningslinje också får det studiesociala stöd han behöver för att pröva sina förutsättningar för den valda utbildningen.

Jag vill dock, innan jag lämnar frågan, förutskicka att spørsmålet om vilka krav som skall ställas för inträde vid postgymnasiala utbildningslinjer kan komma att aktualiseras såsom ett resultat av gymnasieutredningens arbete.

Beträffande *tidigare inskrivna studerande* är det helt naturligt att lämplighetskravet måste ta sig uttryck i en prövning av uppnådda studieresultat. Principen bör vara, att studiemedel ges endast till den som bedriver sina studier i en takt som kan anses normal. Ett visst utrymme måste av närliggande skäl finnas för hänsynstagande till personliga förhållanden — såsom sjukdomsfall o. d. — som kan ha inverkat på studieresultaten. Härvidlag vill jag peka på den praxis som statsstipendienämnderna utbildat vid utdelningen av naturastipendier. Denna praxis bör kunna lämna god vägledning även vid tillämpningen av de nya reglerna.

Det har tidigare sagts, att studiemedel bör kunna utgå under hela studietiden. Någon gräns måste emellertid finnas. Den av utredningen föreslagna *maximitiden* om sexton terminer får anses generöst tilltagen. Den bör vara tillräcklig för varje grundläggande utbildning vid en postgymnasial utbildningslinje, och vid universiteten bör den i många fall förslå till en breddad grundexamen, ibland även till en högre examen.

Mera tveksamt med hänsyn till riktlinjerna för den moderna vuxenutbildningen är om det även bör föreskrivas en viss ålder efter vilken den studerande ej vidare skall kunna få studiemedel. Eftersom studiemedelsystemet förutsätter återbetalning av en väsentlig del av studiemedlen kan emellertid en åldersgräns knappast undvaras. Utredningens förslag om en 40-årsgräns, vilken skall kunna överskridas på särskilda skäl, förefaller att vara en godtagbar lösning på det föreliggande problemet. Jag förutsätter då, att de tillämpande organen vid bedömningen av frågan, huruvida särskilda skäl föreligger, skall ta tillbörlig hänsyn bl. a. till den inte obetydliga grupp gifta kvinnor, som — efter att ha varit borta från arbetsmarknaden ett antal år för att ta vård om hem och barn — vill skaffa sig en postgymnasial utbildning eller fullfölja en sådan utbildning, som de tidigare avbrutit.

Reglerna om *maximibeloppet* för studiemedel har i utredningens förslag utformats såsom schablonregler, vilka i princip inte gör skillnad mellan gifta och ogifta studerande. Den som är gift skall enligt förslaget i allmänhet inte av den anledningen kunna erhålla någon extra tilldelning av studiemedel. Två med varandra gifta studerande skall var och en för sig kunna få ut maximibeloppet i studiemedel. För barn till den studerande skall kunna utgå barntillägg. Det är att märka att barntillägget inte skall ha karaktären av ett bidrag utan liksom huvuddelen av övriga studie-

medel vara förenat med återbetalningsskyldighet. Studiemedel skall kunna utgå med högre belopp än som följer av schablonreglerna endast i sådana fall då den studerande kan åberopa synnerliga skäl för en dylik framställning.

Maximibeloppet för studiemedel har i utredningens förslag indexreglerats och bestämts till 70 % per termin av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring eller i dagens penningvärde 3 360 kronor. Årsbeloppet blir alltså 6 720 kronor. Barntillägg skall kunna utgå med 12,5 % av basbeloppet eller i dagens penningvärde 600 kronor per termin. Barntilläggets årsbelopp, 1 200 kronor, motsvarar barnpensionen och barntillägget enligt lagen om allmän försäkring. Det överensstämmer också med maximibeloppet för bidragsförskott enligt det lagförslag i ämnet som underställts årets riksdag (prop. 70).

Remisskritiken har allmänt godtagit tanken att i nu förevarande hänseende behandla gifta studerande såsom från varandra ekonomiskt fristående personer.

Själv anser jag det av rent praktiska skäl nödvändigt att godtaga denna uppläggning. Men gör man det får man också vara på det klara med, att detta leder till en mycket generös behandling av studentäktenskapen vilken inte kan få motsvarighet beträffande andra. Ett gift studentpar med ett barn kan då i dagens penningvärde få 14 640 kronor om året i studiemedel. I jämförelse härmed blir standarden betydligt lägre t. ex. för en studerande som också är gift och har ett barn men vars hustru varken studerar eller har förvärvsarbete.

Det för *en* studerande avsedda maximibeloppet, 6 720 kronor om året i dagens penningvärde, är högre än motsvarande normalbelopp som tillämpas inom ramen för det nu gällande studiesociala systemet. Det föreslagna beloppet måste anses tillräckligt för alla normala fall, särskilt om man betänker att beloppet är avsett att räcka inte för hela året utan för en studietid av högst tio månader. Härvidlag är också att märka, att den studerande enligt förslaget skall kunna uppbära inemot 4 000 kronor om året i inkomst av förvärvsarbete utan att inkomsten reducerar maximibeloppet för studiemedel.

Flera remissorgan har föreslagit ett högre barntillägg än det av utredningen förordade. I några remissyttranden har framförts tanken att barntillägget borde vara högre än det föreslagna under barnets första levnadsår. Jag kan för min del inte finna tillräckliga skäl att bestämma barntillägget till högre belopp än det som motsvarar t. ex. maximibeloppet för bidragsförskott. Att, såsom bl. a. Sveriges förenade studentkårer föreslagit, låta barntillägget utgå såsom ett särskilt skattefinansierat barnbidrag vid sidan av de allmänna barnbidragen skulle vara att speciellt gynna studentfamiljerna framför andra barnfamiljer. En sådan åtgärd är mig helt främmande.

Det kan givetvis i enskilda fall finnas anledning till avvikelser från de nu

berörda schablonnormerna. En möjlighet härtill bör säkras i författningstexten på det sätt utredningen föreslagit. Om man inte vill spolia de vinster som schabloniseringen syftar till, måste emellertid de tillämpande organen vara jämförelsevis återhållsamma med undantagen. Det är av vikt, att centralmyndigheten noga följer de lokala organens praxis i hithörande ärenden. Centralmyndigheten bör vid behov kunna ålägga de lokala organen att — oberoende av om besvär anförts — underställa myndigheten beslut, som innefattar avvikelse från schablonnormerna.

En fråga av utomordentligt stor räckvidd är huruvida rätten till studiemedel bör vara beroende av någon form av *b e h o v s p r ö v n i n g*. Utredningen och remissopinionen är ense om att den nu vid utdelning av naturastipendier och räntefria lån förekommande behovsprövningen med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden bör avskaffas. Även jag anser det riktigt och angeläget, att vi tar detta steg. Jag vill emellertid understryka, att detta innebär en mycket stor studiesocial reform, vilken inte kan undgå att få konsekvenser för utformningen i övrigt av det nya systemet. Det finns anledning notera att Sverige, om vi följer utredningens förslag på denna punkt, blir det första demokratiska land som inför generella studiesociala förmåner för alla studerande på postgymnasial nivå oberoende av om de kan få bidrag från föräldrarna eller ej.

Röster har höjts för att man vid den nu förestående studiesociala reformen borde slopa all behovsprövning och således ge varje studerande vid universitet, högskola eller annan postgymnasial utbildningslinje studiemedel med bortseende även från hans egen och, i förekommande fall, hans makes ekonomiska förhållanden. Liksom utredningen och flertalet av remissorganen anser jag att detta inte kan komma i fråga i en tid då antalet studerande ständigt ökar och anspråken på studiemedelssystemet kan väntas stiga mycket hastigt och kraftigt. Såsom garantilånenämnden påpekat måste i detta sammanhang också beaktas risken för skeninskrivningar.

I fråga om behovsprövningen har utredningen ej velat föra ut tanken på gifta studerande såsom från varandra ekonomiskt fristående personer i sina yttersta konsekvenser. De föreslagna reglerna om behovsprövning innebär att maximibeloppet för studiemedel skall reduceras med hänsyn till både den studerandes egen och hans makes inkomst och förmögenhet, därvid dock för var och en av dem skall tillämpas ett fribelopp. Makes inkomst och förmögenhet beaktas i mindre mån än inkomst och förmögenhet hos den studerande själv.

Praktiskt verkar reglerna så, att en inkomst hos den studerande själv på inmot 4 000 kronor om året och en inkomst hos hans make på inmot 14 000 kronor om året överhuvudtaget inte påverkar rätten till studiemedel. Helt bortfaller studiemedlen först vid en tämligen hög behållen inkomst. Så t. ex. bortfaller rätten till studiemedel för en ensamstående studerande utan barn först vid en behållen totalinkomst (studiemedel + annan inkomst

efter avdrag för skatt) av omkring 10 000 kronor om året, och för en gift studerande utan barn, vars make ej har studiemedel, först vid en behållen totalinkomst för makarna av 21 000—25 000 kronor om året.

Förmögenhet ovanför ett visst fribelopp skall enligt förslaget jämföras med inkomst. Det praktiska resultatet av utredningens regler är att en förmögenhet hos den studerande själv å omkring 26 000 kronor eller en förmögenhet hos hans make å omkring 34 000 kronor alltid medför att rätten till studiemedel bortfaller.

Jag anser de av utredningen föreslagna reglerna i stort sett lämpligt utformade. Reduktionen med hänsyn till förmögenhet bör dock, när det gäller den studerandes egen förmögenhet, kunna ske på något mindre stränga villkor än utredningen förordat. Reglerna i ämnet kan dessutom betydligt förenklas, om man avstår från att i detta speciella hänseende göra skillnad mellan den studerandes egna och hans makes ekonomiska förhållanden. Jag föreslår, att det för termin beräknade maximibeloppet för studiemedel skall reduceras, förutom med inkomst hos den studerande själv eller hans make, även med en femtedel av hans egen eller hans makes förmögenhet i den mån denna överstiger fyra basbelopp eller i dagens penningvärde 19 200 kronor. Godtages denna konstruktion kommer först en förmögenhet på omkring 35 000 kronor, oberoende av vem förmögenheten tillhör, att utgöra ett absolut hinder mot beviljande av studiemedel.

Beträffande det inkomstbegrepp som skall komma till användning vid behovsprövningen kan jag oreserverat ansluta mig till utredningen. Det är således inte bara kapitalinkomster och inkomster av förvärvsarbete som skall reducera maximibeloppet för studiemedel utan även sådana förmåner som stipendier och periodiska understöd från föräldrarna. Det är att märka att en hemmaboende studerandes fria förmåner i fråga om kost och logi i förevarande sammanhang skall betraktas såsom inkomst.

Frågan om det studiebidrag som skall utgå vid postgymnasiala studier har tilldragit sig ett betydande intresse under remissbehandlingen av utredningens förslag. Naturligt nog har skilda meningar yppats i denna viktiga fråga. Det finns de som är tveksamma, huruvida det överhuvudtaget finns anledning att subventionera postgymnasial utbildning genom ett skattefinansierat bidrag, och de har därvid hänvisat dels till akademikernas goda villkor på arbetsmarknaden, dels till den gynnsamma utformningen av återbetalningsreglerna i utredningens förslag. Å andra sidan finns också remissorgan, som vill ha högre studiebidrag än av utredningen förordade 1 750 kronor om året. Beloppet 2 500 kronor har nämnts av flera remissinstanser, men krav har även framställts på ett så högt studiebidrag som 3 500 eller 3 750 kronor om året.

Det har redan framgått av vad jag tidigare sagt, att jag själv räknar med att studiemedelssystemet bör bygga på en kombination av bidrag och återbetalningspliktiga medel. Bl. a. intresset av en socialt rättvis rekrytering

talat för att man inte bör slopa varje inslag av bidrag eller stipendium i studiemedelssystemet. Samtidigt har jag fullt klart för mig, att man vid fastställandet av bidragets storlek bör ta hänsyn till de konstruktiva nyheter i studiemedelssystemet om vilka de flesta är ense. En enhällig opinion vill att studiebidraget skall utgå under hela studietiden och inte som naturastipendierna under halva studietiden eller kortare tid. Enigheten är lika stor beträffande riktigheten i att slopa all behovsprövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomi.

Dessa ändringar är så genomgripande, att man inte rimligen kan hämta ledning av de nuvarande reglerna om naturastipendier när man söker finna svaret på frågan hur stort bidraget bör vara för att studiemedelssystemet skall kunna motsvara de anspråk som måste ställas på det från rekryteringssynpunkt och från andra synpunkter.

Fastställandet av studiebidragets storlek är naturligtvis en statsfinansiell fråga som rör konkurrensen mellan olika angelägna utgiftsändamål om tillgängliga resurser. Det är emellertid också ett rättvisespörsmål, vid vars avgörande man måste hålla fast vid att förmånerna inom studiemedelssystemet i varje fall inte bör vara avsevärt större än förmånerna inom studiehjälpsystemet för gymnasister, yrkesskoleelever och folkhögskoleelever. Detta är så mycket viktigare som gränsen mellan de båda systemen av praktiska skäl måste bestämmas med hänsyn till skolformen. För mig förefaller det omöjligt att motivera att man ger en 19-årig universitetsstudent ett studiebidrag å t. ex. 350 eller 375 kronor i månaden medan en 19-årig yrkesskoleelev eller folkhögskoleelev skulle kunna få endast 75 eller 175 kronor i månaden.

De som under remissbehandlingen talat om att en höjning av studiebidraget till universitetsstuderande inte med nödvändighet behöver föra med sig en höjning av bidragen till »gymnasisternas föräldrar» har alltså missförstått innebörden i denna rättviseproblematik.

Slutsatsen av det sagda blir, att ett studiebidrag å t. ex. 3 750 kronor om året till studerande vid postgymnasiala utbildningslinjer skulle föra med sig sådana höjningar av bidragen till studerande inom gymnasiala skolformer, att statens samlade utgifter för studiesociala ändamål skulle stiga till inemot 700 miljoner kronor om året. I detta stycke är jag alltså i likhet med bl. a. Landsortsorganisationen beredd att ge utredningen rätt.

Även i övrigt kan jag ansluta mig till de överväganden utredningen gjort rörande kostnadsutrymmet och studiebidragets lämpliga storlek. Jag förordar alltså ett studiebidrag motsvarande 175 kronor i månaden, vilket är samma belopp som studiebidraget till exempelvis en yrkesskoleelev eller en folkhögskoleelev som påbörjar sina studier det år under vilket han fyller 21 år eller senare. Med en beräknad studietid av 10 månader per läsår blir studiebidraget då 1 750 kronor om året.

Från vissa håll har det föreslagna studiebidraget kritiserats från den ut-

gångspunkten att det skulle innebära en relativ omfördelning av det kontanta stödet mellan olika utbildningsnivåer och utbildningsområden. Medan studiehjälpen på gymnasie- och yrkesskolenivå och vid de icke-akademiska postgymnasiala utbildningsvägarna ökar mycket kraftigt skulle förbättringarna av det kontanta stödet för universitetsstuderande vara mer blygsamma. Jag kan emellertid inte se det rimliga i kompensationsanspråk från de universitetsstuderande som stödes på att andra studerande får välmotiverade förbättringar. Dessutom är i detta sammanhang att märka, att under senare år betydande höjningar av just de universitetsstuderandes förmåner provisoriskt genomförts parallellt med studiesociala utredningens arbete. Sedan den tidpunkt då utredningen tillsattes har, om nu föreliggande förslag medräknas, det kontanta stödet till de universitetsstuderande i själva verket mångdubblats.

I några remissyttranden har påståtts, att utredningens förslag skulle innebära försämrade förmåner för »begåvade barn ur arbetarklassen». De jämförelser som gjorts i detta sammanhang är emellertid missvisande bl. a. av den anledningen att man inte tagit hänsyn till det ekonomiska värdet av de ränteförmåner och trygghetsgarantier som i utredningens förslag är inbyggda i återbetalningsreglerna. Dessa särskilda förmåner är avsedda att finansieras med statsmedel. Väsentligare är emellertid att varje jämförelse mellan två så skilda system som det nuvarande och det föreslagna måste bli haltande. Vill man behandla de studerande som i ekonomiskt hänseende helt fristående från föräldrarna och ser man till att alla studerande får tillräckliga medel för sitt uppehälle under studietiden finns det inte längre skäl att skilja mellan »arbetarklassens barn» och andra barn. Landsorganisationen har obestriddligen rätt i sitt påpekande att man inte får föreställa sig att den som haft det sämst ställt inför studietiden med nödvändighet blir den som får det sämst efter studiernas avslutande. Att skydda dem som av någon anledning inte får ett gott ekonomiskt utbyte av sina studier är nödvändigt. Uppgiften blir därvidlag att finna en lämplig konstruktion av systemets återbetalningsregler.

1961 infördes såsom ett provisorium avskrivningen å studielån med 25 %. Denna subventionsform — som medfört en inte önskvärd ökning av skuldsättningen — bör alltså försvinna.

Studiebidraget skall enligt utredningens förslag utgöra en integrerande del av studiemedlen. I fråga om rätten till studiebidrag skall sålunda gälla de vanliga villkoren beträffande studielämplighet och behovsprövning. Den som har rätt till studiemedel med lägre belopp än maximibeloppet skall i princip få sitt studiebidrag minskat i motsvarande mån. Däremot skall bidragets storlek inte påverkas av hur mycket studiemedel den studerande tar ut. Den som ansöker om studiemedel med lägre belopp än han är berättigad till skall följaktligen i första hand få ut bidragsdelen.

I likhet med flertalet remissorgan anser jag den av utredningen föreslagna ordningen naturlig och riktig.

Några remissinstanser har påtalat det förhållandet, att studiebidraget är det enda belopp på förmånssidan som inte indexreglerats. Jag anser det riktigast, att ett bidrag av denna karaktär i likhet med de olika bidragen och tilläggen inom studiehjälpen och de allmänna barnbidragen fastställs i kronor. Studiebidraget kan självfallet komma att höjas genom särskilt beslut av riksdagen.

På samma sätt måste frågan om framtida standardhöjningar inom systemet bli beroende av riksdagens beslut.

I utredningens förslag saknas regler om studiemedel för studier utom riket.

För närvarande förekommer i viss omfattning att statsstipendienämnderna medger studerande, som har stipendier eller lån, att åtnjuta förmånerna för studier vid utländsk läroanstalt. Så bör kunna ske även beträffande studiemedel. Den grundläggande principen bör vara att studiemedel, efter prövning i varje särskilt fall, skall kunna beviljas svensk studerande för studier utomlands, om dessa inte med lika stor fördel kan bedrivas vid svensk läroanstalt. Jag tänker då *dels* på sådana fall där vederbörande vill skaffa sig en värdefull utbildning utomlands som inte står att få i Sverige eller en utbildning som det visserligen finns motsvarighet till här i landet men som han på grund av platsbrist vid våra institutioner inte kan få tillträde till, *dels* på sådana fall där studierna i och för sig kan bedrivas i Sverige men där nyttan av att studierna kombineras med utlandsvistelse är påtaglig (t. ex. språkstudier).

Med hänsyn bl. a. till svårigheterna att värdera den utländska utbildningen och att kontrollera studielämplighet och studieresultat anser jag det inte tillrädligt att nu generellt gå längre än jag här föreslagit utom beträffande studier i nordiskt land. För studier i Danmark, Finland, Island och Norge bör gälla samma villkor som för studier i Sverige. I ett senare skede kan det möjligen bli aktuellt att generellt medge studiemedel för studier även i länder utanför Norden. Det bör finnas en möjlighet för Kungl. Maj:t att i administrativ väg förordna härom.

Jag vill till sist i anslutning till förmånerna inom studiemedelssystemet med ett par ord beröra frågan om risker för missbruk. Erfarenheter från det nuvarande systemet med stipendier och lån ger visserligen inte anledning till några större farhågor i detta hänseende, men jag anser det likväl nödvändigt att de tillämpande organen, inte minst under övergångsskedet, har sin uppmärksamhet riktad på hithörande problem. Om oroande tendenser skulle bli märkbara, blir det nödvändigt att ta upp frågan om förebyggande av missbruk till särskild behandling.»

Motioner

Frågan om *maximitid* och en åldersgräns för erhållande av studiemedel togs upp till behandling i skilda motioner.

4—Bihang till riksdagens protokoll 1964. 12 saml. Förslag nr 1

I *motionerna I: 807 och II: 1003* (yrkandet under IX.) hemställas sålunda att riksdagen måtte besluta »att rätten till studiemedel icke skall inskränkas genom stadgande om maximiålder».

I *motionerna I: 810 och II: 1002* (yrkandet under 7.) föreslås att riksdagen måtte »uttala att det i den föreslagna studiemedelsförordningen införda stadgandet (7 §), att studiemedel ej må utan särskilda skäl utgå efter det den studerande fyllt fyrtio år, må tillämpas med hänsynstagande till betydelsen av att samhället inte motverkar eller försvårar omskolning och vidareutbildning».

I *motionerna I: 812 och II: 1004* hemställas att riksdagen måtte besluta »att studiemedel må utgå för termin även efter det att den studerande fyllt 40 år».

Beträffande de föreslagna reglerna om *maximibeloppet* för studiemedel framställs vissa motionsyrkanden.

I *motionerna I: 807 och II: 1003* (yrkandet under X.) hemställs sålunda att 16 § andra stycket studiemedelsförordningen måtte få följande lydelse: »Likaså må, om särskilda skäl äro därtill, studiemedel utgå med högre belopp än som följer av 9—12 och 14 §§.»

I *motionerna I: 810 och II: 1002* (yrkandet under 8.) hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte »anhålla om skyndsamt, förnyad utredning rörande *barntilläggens* utformning i de fall där modern bedriver studier».

I *motionen II: 998* yrkas att »studiemedel för postgymnasiala studier utgår med maximum 7 500 kronor per studieår».

Krav på annan utformning av reglerna angående *behovsprövning* framställs i åtskilliga motioner.

I *motionerna I: 807 och II: 1003* (yrkandet under VIII.) hemställs att riksdagen måtte besluta »att möjlighet att erhålla studiemedel icke skall vara beroende av den studerandes förmögenhet».

I *motionerna I: 810 och II: 1002* (yrkandena under 9. och 10.) föreslås att riksdagen måtte dels »besluta fastställa sådana regler för *inkomstprövningen i fråga om studiemedel* (11 § studiemedelsförordningen) att makes inkomst skall beaktas med en tredjedel av den del av nämnda inkomst, som överstiger dubbla basbeloppet», dels »besluta fastställa sådana regler för *förmögenhetsprövningen i fråga om studiemedel* att förmögenhet endast skall beaktas med en femtedel av det förmögenhetsbelopp som överstiger åtta gånger basbeloppet (12 § studiemedelsförordningen)».

I *motionerna I: 811 och II: 995* hemställs att vid utdelning av studiemedel hänsyn icke måtte tagas till den sökandes makes inkomst eller förmögenhet samt att ändring av de i propositionen föreslagna 11 och 12 §§ studiemedelsförordningen måtte ske enligt följande:

»11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den

del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst . . . anses icke såsom inkomst.

12 §.

Har den studerande . . . fyra gånger basbeloppet.»

I *motionen II: 1000* föreslås att 11 och 12 §§ studiemedelsförordningen måtte utgå samt att 15 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

»I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—(14) §§ äger rätt ingår studiebidrag med åttahundrasjuttiofem kronor.»

Frågan om det studiebidrag som skall utgå i studiemedelssystemet toges upp till behandling i en del motioner.

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandena under IV. och VII.) hemställles sålunda att riksdagen måtte besluta dels att »det i studiemedlen ingående studiebidraget skall uppgå till 2 500 kronor per år», dels att studiebidraget skall vara värdebeständigt.

I *motionen II: 998* föreslås att studiebidraget skall bestämmas till 3 500 kronor per studieår.

Återbetalning av studiemedel

Departementschefen:

»Eftersom studiemedel till väsentlig del skall vara förenade med återbetalningsskyldighet, blir det av största betydelse att reglerna om återbetalningsskyldigheten konstrueras så att skuldbördan blir så lite betungande för den skuldsatte som möjligt.

De studielån som nu förekommer vid universitet och högskolor har av de skuldsatta akademikerna utsatts för kritik från skilda synpunkter. Det har klagats på för korta amorteringstider. Det har klagats på att amorteringsvillkoren ger en ojämn belastning. De största beloppen erlägges i början av amorteringstiden, när akademikerns inkomster regelmässigt är lägst, medan beloppen däremot — till följd av att ränteposten sjunker allteftersom kapitalskulden krymper — blir mindre i slutet av amorteringstiden.

I kritiken mot det nuvarande lånesystemet ligger även inneslutet ett missnöje med villkoren för betalningsansånd och för lindring i betalningsskyldigheten. Lånen baseras på ett vanligt privaträttsligt avtalsförhållande med en i princip ovillkorlig betalningsskyldighet för låntagaren. Bortsett från det skydd för existensminimum som gällande utsöknings- och konkursregler erbjuder är låntagaren hänvisad till långgivarens välvilja, om han vill ha ansånd med amorteringar eller få en amorteringsplan jämkad. Avskrivningar på grund av varaktigt nedsatt betalningsförmåga eller på

grund av dödsfall är rena undantagsföreteelser och förutsätter diskretionär prövning i varje särskilt fall.

Utredningen har sett det som något utomordentligt väsentligt att avhjälpa bristerna hos de nuvarande lånen. Det har för utredningen gällt att finna ett återbetalningssystem inom vilket man å ena sidan har sört för att återbetalningsskyldigheten verkligen fullgöres av det stora flertal akademiker och andra med högre utbildning som får goda inkomster men å andra sidan också har avlägsnat skuldsättningens ekonomiska risker och dess vådor för den minoritet som tillfälligt eller varaktigt får svårt att betala.

Den tekniska lösning som utredningen anvisat innefattas i återbetalningsregler, som ställer den återbetalningsskyldiges betalningsförmåga snarare än skuldens storlek i centrum. Återbetalningsreglerna garanterar i de flesta fall en mycket lång återbetalningstid, och genom att de avgifter som den återbetalningsskyldige skall erlägga — dessa motsvarar amorteringarna vid ett vanligt lån — indexreglerats har det åstadkommit, att skuldbelastningen blir jämn under hela återbetalningstiden.

Beträffande det önskvärda i att komma till rätta med bristerna hos de nuvarande lånen föreligger inte några avvikande meningar. Med få undantag är remissorganen också ense med utredningen om att en reform av de nu tillämpade återbetalningsvillkoren bör inriktas på att förlänga återbetalningstiden, att åstadkomma en bättre periodisering av återbetalningarna och att skapa trygghet för låntagaren mot att behöva bli pressad över sin förmåga av en tyngande betalningsskyldighet. I väsentlig grad gäller den kritik som avhörts under remissbehandlingen frågan om vilken teknisk metod man bör använda för att nå målet.

Återbetalningstidens längd skall enligt utredningens förslag variera beroende på vid vilken ålder den återbetalningsskyldige träder ut i förvärvslivet. Tanken är att den återbetalningsskyldige skall ha åtminstone två återbetalningsfria år efter studiernas avslutande. Därefter skall i normalfallet betalningarna börja för att sedan fortsätta t. o. m. det år under vilket den återbetalningsskyldige fyller 50 år. Den som under ett eller flera år av återbetalningstiden på grund av låga inkomster blir fritagen från betalningsskyldighet skall dock fortsätta med sina återbetalningar även efter uppnådda 50 år till dess han sammanlagt betalat lika mycket som han uppburit i återbetalningspliktiga medel.

I praktiken blir återbetalningstiden med utredningens förslag i allmänhet 20—25 år. Detta måste bedömas såsom fullt tillräckligt. Beträffande den närmare utformningen av bestämmelserna har jag emellertid en från utredningen något avvikande uppfattning. Den bästa ordningen är enligt min mening att en plan för återbetalningen alltid — oberoende av den återbetalningsskyldiges inkomster — fastställs två år efter det den återbetalningsskyldige senast uppburit studiemedel.

För vissa fall, då vederbörande under studietiden endast uppburit relativt

små belopp i studiemedel, bör återbetalningstiden vara kortare än den normala. Detta kan åstadkommas genom vissa regler till vilka jag återkommer senare. Det bör givetvis alltid stå den återbetalningsskyldige fritt att frivilligt betala snabbare än som följer av de generella bestämmelserna.

Svårigheterna att åstadkomma en jämn periodisering av återbetalningarna sammanhänger med att det inte är möjligt att tillförlitligt bedöma en framtida pris-, löne- och ränteutveckling. Med hjälp av en indexreglering av återbetalningarna — en anknytning av återbetalningarna till konsumentprisindex via basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring — kan man emellertid enligt vad utredningen funnit ordna så att varje återbetalning, oavsett hur penningvärdet utvecklar sig, kommer att utgöra en reellt sett lika stor utgift.

Utredningen har förordat att återbetalningarna indexregleras men att de i gengäld utgår utan ränta. För att inte indexregleringen trots räntefriheten skall ge ett ofördelaktigt ekonomiskt resultat för den enskilde i jämförelse med ett konventionellt lån — detta skulle i och för sig kunna inträffa vid en stark inflation — har utredningen föreslagit att det i efterhand skall göras en resultatsjämförelse och att ett eventuellt överskott skall återbäras till den återbetalningsskyldige.

Frågan om indexreglering av återbetalningarna har väckt en livlig debatt. Flera remissorgan har avvisat den föreslagna indexregleringen med motivering att studielånen vore föga lämpade för experiment med indexklausuler.

Det är beträffande denna kritik att märka att den ofta förbiser skillnaderna mellan de av utredningen föreslagna indexreglerade återbetalningarna och indexlån i den mening vari detta ord vanligen brukar användas. I och för sig vore det inte oskäligt om de studerande i utbyte mot de stora fördelar i form av studiebidrag, lång amorteringstid och trygghetsgarantier som utredningen vill ge dem, åtminstone fick åtaga sig att i normalfallen återbeta realvärdet av återbetalningspliktiga studiemedel. Utredningens förslag går emellertid inte ut på att för staten säkerställa realvärdet av de studiemedel som utlämnats med återbetalningsskyldighet. Genom de föreslagna reglerna om återbäring har de studerande fått en garanti, som innebär att de väl kan vinna men aldrig förlora på indexregleringen.

Inte någon av dem som vänt sig mot indexregleringen har kunnat påvisa vari riskerna med den skulle bestå. Med utredningens konstruktion finns enligt min mening ingen anledning att befara att indexregleringen skall åstadkomma störningar på kreditmarknaden eller eljest vålla svårigheter för kreditväsendet. Denna uppfattning bekräftas av bankofullmäktiges och försäkringsinspektionens remissyttranden.

En annan utgångspunkt för angrepp mot indexregleringen av återbetalningarna har varit, att den skulle utgöra ett onödigt komplicerat grepp för att nå resultat, som man lika väl kunde nå med enklare medel. Därvid

har sagts, att ett vanligt lån med fasta eller stigande annuiteter skulle ge lika god periodiseringseffekt.

Inte heller denna kritik förefaller avgörande. Med fasta annuiteter får man en, reellt sett, fallande skala för återbetalningarna, om penningvärdet sjunker under återbetalningstiden. Med stigande annuiteter kan man givetvis i och för sig nå hur långt som helst i motsatt riktning. Vad man inte kan uppnå är emellertid en anpassning av återbetalningarna till penningvärdet, eftersom penningvärdets utveckling inte med säkerhet kan förutses.

Det har också sagts, att indexregleringen borde avvisas, därför att den hos den skuldsatte skulle medföra en känsla av osäkerhet. Den skuldsatte skulle aldrig kunna veta hur mycket han hade att betala i kronor räknat under kommande år. Jag har svårt att förstå att denna osäkerhet skulle vara någon egentlig nackdel. Erfarenheten visar nämligen, att reallönerna kontinuerligt stiger. För den skuldsatte är det under sådana förhållanden tillräckligt att känna realvärdet av sina åtaganden.

Metoden för periodiseringen av återbetalningarna framstår för mig inte som en principiell fråga utan som ett tekniskt problem, där det gäller att finna en praktiskt användbar lösning. Efter ingående överväganden har jag funnit mig kunna förorda den av utredningen föreslagna lösningen med en kombination av indexreglering och återbäring.

En betydande fördel med utredningsförslaget som inte tidigare berörts är att det för bort ifrån det nuvarande bekymret med räntebetalningar under studietiden.

Fastställandet av återbetalningarnas storlek bör i enlighet med utredningens förslag tillgå så, att summan av de återbetalningspliktiga medel som den återbetalningsskyldige uppburit, räknade i basbelopp, divideras med det antal år under vilket återbetalningarna skall fullgöras. Det belopp som för visst år skall betalas, *avgiften*, framkommer genom en multiplikation av den kvot som sålunda erhållits, *avgiftskvoten*, med det för året aktuella basbeloppet.

Innebörden av reglerna om periodisering och fastställande av avgiftskvot blir t. ex. för den som avlagt en akademisk grundexamen på 4—5 år och i återbetalningspliktiga studiemedel uppburit i dagens penningvärde 20 000—25 000 kronor, att han med nuvarande basbelopp får en avgiftskvot av omkring 0,2 (=en avgift av omkring 1 000 kronor) under förutsättning att han avslutar sina studier i 25-årsåldern och börjar återbetalningarna ett par år senare.

För att undvika att återbetalningar av relativt små belopp sprids på ett alltför stort antal år föreslår jag, att avgiftskvoten alltid skall uppgå till minst $\frac{1}{10}$ (= en avgift av 480 kronor) i stället för av utredningen förordade $\frac{1}{20}$.

Jag övergår härefter till reglerna i utredningens förslag om anpassning av återbetalningsskyldigheten till betalnings-

f ö r m å g a n. Dessa regler syftar i första hand till att ge dem som inte har god betalningsförmåga uppskov med återbetalningarna. Uppskov får till följd att återbetalningarna skall fortsätta efter det den återbetalningsskyldige fyllt 50 år. Åren efter 50 skall alltså tjänstgöra som »reservår».

Principen är, att den återbetalningsskyldige skall ha en ovillkorlig rätt till uppskov med återbetalningarna såvida inte hans egen eller/och hans makes inkomst och förmögenhet överstiger vissa gränser. Inkomsten är i detta sammanhang liktydig med den till statlig inkomstskatt beskattningsbara inkomsten.

Inkomst och förmögenhet sammanräknas till ett *avgiftsunderlag*. I avgiftsunderlaget ingår, förutom den återbetalningsskyldiges egen inkomst och förmögenhet, även hälften av makes inkomst och förmögenhet. Förmögenhet inräknas dock i avgiftsunderlaget endast i den mån den överstiger visst fribelopp (i dagens penningvärde 19 200 kronor). Vid bestämmandet av avgiftsunderlaget skall viss hänsyn tas till om den återbetalningsskyldige har barn under 10 år, men antalet barn spelar ingen roll för avgiftsunderlagets storlek.

Rätt till uppskov föreligger så snart avgiftsunderlaget inte överstiger *avgiftsgränsen*. Avgiftsgränsen, som är indexreglerad, föreslås bestämd till dubbla basbeloppet.

Praktiskt sett innebär utredningens förslag, att ingen är skyldig att betala om inte hans årsinkomst i dagens penningvärde uppgår till minst

- 1) ca 14 500 kronor om han är ensamstående och inte har barn under 10 år,
- 2) ca 21 500 kronor, om han är ensamstående och har barn under 10 år,
- 3) ca 17 500 kronor om han är gift och inte har barn under 10 år, och
- 4) ca 20 000 kronor om han är gift och har barn under 10 år.

Även i denna del har meningarna om utredningens tekniska konstruktioner gått isär under remissbehandlingen. Flera remissorgan välkomnar förslaget såsom en lycklig lösning på ett svårbemästrat problem. Andra är mer eller mindre avvisande. Det enda alternativ som presenterats av de kritiskt inställda remissorganen är att bibehålla det nuvarande lånesystemet, eventuellt med vissa jämkningar i form av direktiv till de förvaltande organen att visa större frikostighet än hittills vid bedömningen av ansökningar om betalningsanstånd.

Jag har redan förut sagt, att jag inte kan godta uppfattningen, att man kan låta allt bli vid det gamla av den anledningen att uppskofsfrågan är »marginell» i den meningen att den i praktiken angår endast ett relativt fåtal. För mig är problemet en trygghetsfråga av stor vikt.

Däremot finner jag det värt att diskutera, huruvida utredningen med den förordade metoden på ett ändamålsenligt sätt lyckats lösa uppskovsproblemet. I det sammanhanget är särskilt att beakta de invändningar som framkommit rörande reglernas anknytning till den beskattningsbara inkomsten.

Utredningen torde inte ha föreställt sig, att den beskattningsbara inkomsten skulle vara en helt tillförlitlig mätare på betalningsförmågan. Däremot har utredningen, som jag anser med rätta, funnit att det är den enda mätare som kan komma ifråga om man vill ha fasta regler för uppskovsfallen. Vad som brister i exakthet vid mätningen av betalningsförmågan kan, såsom utredningen också förutsatt, motvägas genom att avgiftsgränsen sättes jämförelsevis högt. Det är med hänsyn till de goda inkomstförhållandena för dem som genomgått postgymnasial utbildning likväl inte någon risk för att inte betalningsskyldigheten kommer att fullgöras i normal ordning i den stora mängden av fall. Dessutom är att märka att förekomsten för den återbetalningsskyldige av »reservår» ger utrymme för en viss frikostighet med uppskoven.

Några av dem som yttrat sig över utredningens förslag har uttryckt farhågor för att anknytningen till beskattningsbar inkomst skulle få till följd att uppskov inte skulle kunna åtnjutas vid den tidpunkt då betalningssvårigheterna vore aktuella, eftersom den beskattningsbara inkomsten fastställs först åtskillig tid efter det inkomsten uppburits. Emellertid torde man kunna undgå en sådan eftersläpning genom en preliminär avgiftsdebitering. Debiteringsfrågan är f. n. föremål för vissa undersökningar under medverkan av experter. Redan innan resultatet av dessa undersökningar föreligger kan sägas, att hur man än ordnar debiteringsförfarandet så finns det alltid möjligheter till en preliminär debitering i den formen att den återbetalningsskyldige tillställs ett besked om vad han har att betala för det aktuella året enligt den för honom gällande avgiftskvoten. Den som anser att hans avgiftsunderlag för avgiftsåret inte kommer att överstiga avgiftsgränsen kan meddela detta till debiteringsmyndigheten och tills vidare icke erlägga avgift. Visar det sig i efterhand att avgiftsunderlaget faktiskt överstigit avgiftsgränsen, får han vara beredd att då erlägga avgift enligt slutlig debitering.

Den kritik som i övrigt framkommit mot förslagets uppskovsregler gäller reglernas närmare utformning. För egen del kan jag godta vad utredningen föreslagit om hänsynstagande till makes ekonomiska förhållanden och om behandlingen av förmögenhet. Bl. a. med hänsyn till den stora gruppen gifta kvinnor utan förvärvsarbete anser jag det ofrånkomligt att makes inkomster beaktas i den utsträckning utredningen förordat. Det skulle vara stötande för rättskänslan om reglerna utformades så, att t. ex. en kvinnlig akademiker som gift sig med en man med stora inkomster helt undgick betalningsskyldighet på grund av att hon inte själv hade beskattningsbar inkomst eller förmögenhet. Dessutom skulle en sådan konstruktion av reglerna även kunna minska benägenheten hos gifta kvinnor med högre utbildning att gå ut i förvärvsarbete.

Beträffande avgiftsgränsen kan det finnas rum för viss tvekan om inte utredningen satt denna väl högt. Jag har emellertid tagit intryck av vad

som i detta sammanhang från vissa håll sagts om att avgiftsgränsen bör ses mot bakgrunden av de förhållanden på arbetsmarknaden som kan väntas råda om ett antal år. Det faktum att den, som på grund av avgiftsgränsens höjd får uppskov med återbetalningsskyldigheten, måste fortsätta sina återbetalningar även efter 50 års ålder är också ägnat att skingra tveksamheten.

För att inte avgiftsgränsen skall få besvärande tröskeeffekter är det nödvändigt med vissa kompletterande regler. Utredningen har föreslagit dels en *tröskelregel* av innehåll att avgiften inte får överstiga 25 % av den del av avgiftsunderlaget som överstiger avgiftsgränsen, dels en *spärregel* av innehåll att avgiften inte heller får överstiga 10 % av avgiftsunderlaget. Slutligen har i förslaget ytterligare upptagits en bestämmelse om avgifts-nedsättning efter individuell och fri prövning på grund av synnerliga skäl. Jag ansluter mig i hithörande frågor till utredningens förslag.

Jag vill här slutligen ta upp ytterligare en fråga som rör tillämpningen av reglerna om återbetalningsskyldighetens anpassning till betalningsförmågan. Utredningsförslaget är skrivet utifrån tanken, att det varje år för varje återbetalningsskyldig automatiskt skall göras en kontroll av hans inkomst- och förmögenhetsförhållanden för att utröna huruvida avgiftsbetalningen bör uppskjutas eller avgiften nedsättas. Jag tror inte att detta är erforderligt. Från sociala synpunkter måste det vara fullt tillräckligt, om uppskov eller avgifts-nedsättning får åtnjutas av dem som särskilt begär det i samband med den preliminära debiteringen. Kontrollen kan i så fall begränsas till denna mindre grupp av återbetalningsskyldiga, vilket bör vara en betydande administrativ fördel. Jag utgår ifrån att en kommande författning om debiteringen bör utformas i överensstämmelse med vad jag nu förordar.

Jag ansluter mig till vad utredningen med instämmande från remissinstanserna föreslagit om upphörande av återbetalningsskyldigheten när den återbetalningsskyldige uppnår en ålder av 65 år eller dessförinnan avlider.

Det är naturligt att frivillig betalning i förtid bör uppmuntras, inte minst av den anledningen att den som betalar i förtid befriar systemet från en risk. Till vad utredningen föreslagit i detta hänseende vill jag bara foga det förtydligandet att det givetvis inte är att anse som frivillig betalning, vilken skall föranleda särskild reduktion av skuldsumman, om någon preliminärt betalat efter sin avgiftskvot fastän han på grund av att hans avgiftsunderlag ej överstigit avgiftsgränsen varit berättigad till uppskov.

Beträffande dem som är bosatta utom riket finns inte möjlighet att anknyta till den beskattningsbara inkomsten vid bedömandet av uppskofsfrågor. Överhuvudtaget är beträffande denna kategori förhållandena sådana, att vissa särregler är motiverade. Jag biträder utredningens förslag härutinnan.

Några remissorgan har väckt frågan, huruvida återbetalningar av studie-

medel bör vara förenade med avdragsrätt vid beskattningen. Denna fråga bör enligt min mening behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet.»

Motioner

I *motionerna I: 808* och *II: 994* föreslås att riksdagen måtte dels »besluta utforma bestämmelsen om återbetalningsskyldighet enligt studiemedelsförordningen (30 §) så att avgiftsdebiteringen upphör, så snart den återbetalningsskyldige erlagt ett sammanlagt belopp, som motsvarar vad han skulle erlagt, därest fråga varit om ett penninglån löpande med villkor som angives i 30 § i förslaget till studiemedelsförordning», dels ock »i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förnyad utredning av möjligheterna att anpassa återbetalningsskyldigheten enligt studiemedelsförordningen efter den *aktuella* betalningsförmågan, ej efter den beskattningsbara inkomsten».

Den närmare avgränsningen mellan studiehjälpssystemet och studiemedelssystemet

Departementschefen:

»Det är numera allmänt erkänt, att den riktiga principen för samhällets studiestöd är att stödet differentieras endast efter skillnader i de studerandes studieekonomiska situation. Principens tillämpning kan uppenbarligen inte bygga på en individuell prövning av den enskilde elevens ekonomiska förhållanden, utan differentieringen måste ske efter ett generellt kriterium av något slag. Den studerandes ålder torde i och för sig vara det bästa kriterium som står till buds, och en 21-årsgräns får i dagens samhälle anses vara den lämpligaste åldersgränsen.

Flertalet remissinstanser som uppehållit sig vid avgränsningsfrågan är ense med utredningarna om att vi ännu inte är framme vid den tidpunkt då ett helt enhetligt studiesocialt system kan konstrueras. Remissinstanserna instämmer i allmänhet också med utredningarna i att vi t. v. av praktiska skäl bör ha ett studiesocialt system med två komponenter och med en gränslinje dem emellan som är bestämd med hänsyn till skolformen.

Jag är för egen del av samma mening. Jag vill blott framhålla vikten av att man vid gränsdragningen tar vara på grundtanken om den studieekonomiska situationen såsom det principiellt riktiga skiljemärket. Detta bör, såsom utredningarna föreslagit, ske genom att man i allmänhet hänför de läroanstalter och utbildningslinjer vid vilka huvuddelen av eleverna är under 21 år till studiehjälpssystemet och övriga läroanstalter och utbildningslinjer till studiemedelssystemet. Med någon schematisering kan sägas, att studiehjälpssystemet huvudsakligen bör tillämpas för det gymnasiala åldersstadiet och studiemedelssystemet för det postgymnasiala åldersstadiet.

Det är riktigt, såsom bl. a. studiehjälpnämnden påpekat, att det i utredningsförslagen inom studiehjälpssystemet göres skillnad mellan dem som börjat sina studier före 21 år och övriga elever och att någon motsvarande skillnad inte förekommer inom det föreslagna studiemedelssystemet. Detta må synas vara en inkonsekvens, men lösningen har starka praktiska och administrativa skäl för sig. Jag anser för min del, såsom jag redan inledningsvis antytt, att olägenheterna av den föreslagna ordningen inte blir stora, om man på det hela taget kan sörja för att förmånerna blir tämligen likvärdiga inom det studiesociala systemets båda komponenter. De olägenheter som trots allt inte kan undgås blir också lättare att acceptera, om man i likhet med mig ser den reform vi nu står inför som en etapp på vägen mot ett helt enhetligt studiesocialt system.

Beträffande avgränsningen i detalj mellan studiehjälpssystemet och studiemedelssystemet har åtskilliga önskemål och synpunkter kommit fram under remissbehandlingen av utredningsförslagen. Jag anser det inte erforderligt att här ta upp dessa olika spörsmål till närmare behandling. Utredningsförslagen torde i det väsentliga innefatta en naturlig och riktig tillämpning av den förut angivna principen för gränsdragningen.

Avsikten är att lärarutbildningsanstalterna och vissa fackutbildningsanstalter i enlighet med utredningarnas ståndpunktstaganden skall hänföras till studiemedelssystemet. Eleverna vid dessa utbildningsanstalter har hittills med vissa undantag varit jämförelsevis illa ställda i studiesocialt hänseende, och det är särskilt glädjande att vi nu har fått ett naturligt tillfälle att kraftigt förbättra studievillkoren för dem.

Beträffande sjöbefälskolorna och skogsskolorna torde det lämpliga vara att även dessa skolor inordnas under studiemedelssystemet.

Med hänsyn bl. a. till utbildningsväsendets snabba expansion torde lagstiftningen om de direkta studiesociala stödåtgärderna böra utformas så, att det ankommer på Kungl. Maj:t att i det enskilda fallet avgöra om en viss läroanstalt eller utbildningslinje skall föras in under studiehjälpssystemet eller under studiemedelssystemet.»

Organisatoriska frågor

Departementschefen:

»I skilda sammanhang har i det föregående talats om att de materiella bestämmelserna i de nu gällande studiesociala författningarna är splittrade och delvis svåröverskådliga. Denna splittring i materiellt hänseende har motsvarighet även på det administrativa planet. Studiehjälpstuderingen och studiesociala utredningen har eftersträvat en mera enhetlig och rationell organisation. De har därvid ansett det angeläget dels att åstadkomma en

långtgående decentralisering av prövningen av frågor om studiesociala förmåner, dels att få till stånd en gemensam centralmyndighet för hela det nya studiesociala systemet.

Dessa mål för en administrativ reform har av remissorganen genomgående bedömts som riktiga. Jag biträder denna uppfattning.

Inom *studiehjälpssystemet* öppnar de nya materiella reglerna möjligheter till betydande förenklingar. I flertalet fall blir det fråga om att utdela schablonmässigt beräknade förmåner som inte förutsätter någon skönsmässig prövning med hänsyn till den studerandes individuella förhållanden. Av denna natur är inte bara studiebidragen, inackorderingstilläggen och resestilläggen utan även de inkomstprövade tilläggen. Jag delar utredningens uppfattning att alla dessa olika förmåner bör kunna administreras av skolstyrelserna och på rektorsexpeditionerna.

Beträffande behovsprövade tillägg och studielån är däremot en central prövning erforderlig för att säkerställa en enhetlig praxis.

Inom *studiemedelssystemet* skall enligt studiesociala utredningens förslag basorganisationen utgöras av fem regionala organ med säte i Stockholm, Göteborg, Uppsala, Lund och Umeå. Dessa organ skall handlägga ansökningar om studiemedel. Utredningen räknar med att det alldeles övervägande antalet ansökningar skall bli av den enkla beskaffenhet att de kan handläggas rutinmässigt på tjänstemannaplanet. För prövningen av ett mindre antal kvalificerade ärenden — främst ärenden i vilka sökandens studielämplighet framstår som tveksam — bör emellertid enligt utredningen finnas särskilda kollegiala organ, studiemedelsnämnder.

Tanken på en regional basorganisation för studiemedelssystemet finner jag riktig. Likaså är jag villig att vitsorda behovet av särskilda kollegiala studiemedelsnämnder såsom bärare av denna basorganisation.

Det finns knappast anledning att i detta sammanhang gå närmare in på olika frågor om nämndernas sammansättning och uppgifter. Jag har för avsikt att i annat sammanhang för Kungl. Maj:t framlägga förslag i hithörande spörsmål.

I anledning av påpekanden från flera håll under remissbehandlingen vill jag framhålla, att jag anser det viktigt, att studiemedelsnämndernas personalorganisation i övergångsskedet blir så tånjbar, att en snabb förstärkning kan ske, om arbetsbelastningen skulle bli oväntat stor vid en eller annan nämnd.

I enlighet med vad utredningarna föreslagit bör det nya studiesociala systemet få *en gemensam centralmyndighet*. Åtskilliga fördelar står uppenbarligen att vinna genom en sammanslagning av centrala studiehjälpnämnden och garantilånenämnden till ett organ, centrala studiehjälpnämnden. Inte minst bör en sammanslagning vara ägnad att befordra den enhetliga syn som skall vara grundläggande för det nya studiesociala systemet.

Även när det gäller centrala studiehjälpnämnden bör det få ankomma på

Kungl. Maj:t att reglera sammansättningen och arbetsuppgifterna genom administrativa föreskrifter.

I sådana frågor som *utbetalning* och *registrering* av studiemedel samt *debitering* och *uppbörd* av avgifter till studiemedelssystemet har studiesociala utredningen inte framlagt några slutgiltiga förslag.

Jag räknar med att utbetalningarna — i överensstämmelse med önskemål som kommit till uttryck i flera remissyttranden — skall kunna ske med anlitande av de sedvanliga bank- och kreditinrättningarna. De närmare formerna för utbetalningarna liksom även de olika spörsmål som sammanhänger med registrering av utbetalda studiemedel är för närvarande föremål för överväganden inom ecklesiastikdepartementet under medverkan av experter.

Debiterings- och uppbördsfrågorna har tidigare berörts i samband med studiemedelssystemets återbetalningsregler.

Till den av studiesociala utredningen väckta frågan om inrättande av ett särskilt *studiefinansieringsinstitut* för anskaffande av den för studiemedelssystemet erforderliga krediten och för förvaltning av den utestående skulden torde ställning böra tagas först i ett senare skede när klarhet vunnits rörande den lämpliga ordningen för debitering och uppbörd av avgifter till studiemedelssystemet.»

Motioner

I *motionerna I: 809* och *II: 996* föreslås att riksdagen måtte besluta »att representanter för lärare och studenter skall ingå i de lokala studiemedelnämnderna och den centrala studiehjälpsnämnden».

Ikraftträdandet

Departementschefen:

»I enlighet med vad som förutskickats vid min anmälan av anslagen för studiesociala åtgärder i årets statsverksproposition bör det nya studiesociala systemet sättas i kraft i två etapper. Den nya studiehjälpen för studerande vid gymnasier och yrkesskolor m. fl. läroanstalter bör börja tillämpas den 1 juli 1964, och det nya studiestödet för studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter bör träda i kraft den 1 januari 1965.

I nyssberörda anmälan framhölls, att eleverna vid lärarutbildningsanstalterna och vid vissa fackutbildningsanstalter borde få del av de nya, förbättrade förmånerna från och med den 1 juli 1964.

Avsikten är att ifrågavarande grupper av studerande i ett definitivt skede skall tillhöra studiemedelssystemet. Av administrativa skäl är det lämpligt, att de inordnas under detta system först från och med den 1 juli 1965. I avbidan härpå bör de erhålla förmåner enligt det nya studiehjälpsystemet, och därvid bör för dem — oavsett deras ålder — tillämpas de regler som stad-

gas för studerande, vilka börjat sina studier det år under vilket de fyllt 21 år eller senare. De kommer alltså med detta förslag att för tiden den 1 juli 1964—den 30 juni 1965 bli berättigade till dels förhöjt studiebidrag med 175 kronor i månaden, dels studielån ur allmänna studielånefonden med högst 5 000 kronor.

För vissa av de nu berörda grupperna — närmast för dem som utbildar sig för vårdirken — uppkommer under övergångstiden en fråga om samordning mellan studiehjälpen och den ersättning som de får från annat håll under den del av utbildningstiden som har karaktären av praktik. För närvarande gäller enligt praxis att de inte får studiehjälp under avlönad praktiktid. Studiehjälpsutredningen har inte föreslagit någon ändring härutinnan.

Utredning pågår rörande utbildningen inom vissa vårdirken. Dessutom planeras vissa förhandlingar rörande de med utbildningen förenade ekonomiska villkoren. I detta läge är jag inte beredd att överväga bestämmelser som tvingar till en jämkning i nuvarande praxis beträffande samordning av studiehjälp och annan ersättning.

Det nya studiemedelssystemets förmåner är avsedda att träda i stället för de naturastipendier, räntefria lån, garantilån och akademikerlån som på grund av gällande författningar utgår till studerande vid universitet och högskolor. Principen för övergången från gamla till nya bestämmelser bör vara, att förmåner enligt det gamla systemet ej skall beviljas för studier vilka kommer att bedrivas efter den 1 januari 1965.

Emellertid finns det en grupp av studerande, som beviljats förmåner enligt de gamla bestämmelserna för läsåret 1963/64 men som på grund av militärtjänstgöring eller sjukdom eller av annan anledning inte kunnat utnyttja förmånerna under detta läsår. Många av dem har redan erhållit särskilt tillstånd att i stället åtnjuta förmånerna under läsåret 1964/65. Dessa tillstånd bör inte rubbas genom de nya bestämmelserna.

De som väljer att under vårterminen anlita det gamla systemet bör dock inte dessutom kunna erhålla studiemedel.

Under en övergångstid kommer i enlighet med vad som uttalats i propositionen 1964: 110 värnpliktslånen att finnas kvar vid sidan av det allmänna studiesociala systemet. Jag finner för min del att dylika lån inte bör utgå för tid efter den 31 december 1965. Frågan om särskilda ekonomiska vederlag till värnpliktiga, som frivilligt genomgått befälsutbildning, bör lösas i annat sammanhang.

Jag har tidigare förordat, att den 25 %-iga avskrivningen skall slopas i samband med ikraftträdandet av det nya studiesociala systemet. Inom studiehjälpsystemet kommer avskrivningsrätt ej att föreligga beträffande lån som avser studier efter den 1 juli 1964.

Inom universitets- och högskolesektorn kommer avskrivningsrätt ej att föreligga beträffande lån som avser studier efter den 1 januari 1965. De som erhållit särskilt tillstånd att åtnjuta förmåner enligt äldre bestämmelser

under vårterminen 1965 bör dock få behålla avskrivningsrätten beträffande studielån som avser samma tid som tillståndet.

Beträffande värnpliktslån bör avskrivningsrätten bibehållas under den angivna övergångstiden.

Vid behandlingen av organisatoriska frågor inom det nya studiesociala systemet har sagts, att studiehjälpnämnden och garantilånenämnden bör sammanslås till en myndighet under namn av centrala studiehjälpnämnden. Det nya centralorganet bör träda i funktion den 1 juli 1964. De nya studiemedelsnämnderna bör inrättas från och med den 1 oktober 1964. De bör från samma tidpunkt överta statsstipendienämndernas befattning med kvarstående ärenden enligt äldre bestämmelser.»

Övriga motionsyrkanden

I ett flertal motioner framställs yrkanden angående **b e s k a t t n i n g s -**
f r å g o r.

I *motionerna I: 556* och *II: 689* hemställs »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära skyndsam utredning och förslag om skattereformer innebärande avdragsrätt för amortering av studieskuld samt för periodiskt understöd åt studerande».

I *motionerna I: 566* och *II: 670* hemställs »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning om rätt till skatteavdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp för periodiskt understöd till studerande enligt de riktlinjer som här angivits samt om framläggande för riksdagen av de förslag som kan föranledas av utredningen».

I *motionen II: 672* hemställs »att riksdagen måtte för sin del besluta sådana ändringar i kommunalskattelagen att avdragsrätt medges för studiekostnader enligt i motionen uppdragna riktlinjer, samt att vederbörande utskott måtte utarbeta förslag till härför erforderliga författningsändringar».

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* (yrkandet under VI.) yrkas, att riksdagen måtte besluta »att kostnader för räntor å studiehjälp och studiemedel skall vara avdragsgilla vid beskattningen».

I *motionerna I: 808* och *II: 994* hemställs att riksdagen måtte »uttala att avdragsrätt vid beskattningen skall gälla för avgift enligt studiemedelsförordningen samt i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om erforderligt förslag i detta syfte till ändring i skattelagstiftningen».

I *motionerna I: 813* och *II: 997* (yrkandet under 4.) hemställs att riksdagen måtte dels »besluta att avdrag för studiekostnader skall medges i förhållande till ett belopp, motsvarande 4 000 kronor per normalstudieår, samt i övrigt enligt de i motionen angivna riktlinjerna», dels och »i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höst-

riksdag framlägga förslag till sådana ändringar i skatteförfattningarna som må förledas av bifall till förslaget».

I *motionen II: 1001* slutligen yrkas i följd av motionärens avslagsyrkande å allmänt studiebidrag (jfr. s. 36) »att ortsavdrag för barn under 21 år skall medgivas vid beskattningen, i den mån barnet ej åtnjuter egen inkomst för vilken det taxeras, med 1 000 kr. för ett vart av de två första barnen och med 1 500 kr. för varje påföljande barn att tillämpas från och med beskattningsåret 1965».

Frågan om *f r i a l ä r o b ö c k e r* m. m. tages upp till behandling i några motioner.

Sålunda hemställs i *motionerna I: 749* och *II: 911* »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning samt förslag om införande av fria läroböcker och fri studiemateriel i gymnasier m. fl. skolformer med upp till motsvarande utbildningsnivå».

Vidare föreslås i *motionen II: 998* att riksdagen måtte besluta »att fria läroböcker och fri skolmateriel skall ges åt elever i gymnasier och andra skolor på motsvarande utbildningsnivå».

Kostnader

I. Propositionen nr 138

Departementschefen:

»Vid bedömningen av medelsbehovet för nästa budgetår har jag i tillämpliga delar utgått från — förutom myndigheternas äskanden — studiehjälpsutredningens och studiesociala utredningens beräkningar.

Till studiebidrag och stipendier till elever i gymnasier, yrkesskolor m. fl. läroanstalter har för innevarande budgetår anvisats under åttonde huvudtiteln 141 000 000 kronor. Av detta belopp har 3 000 000 kronor beräknats till studiehjälp åt elever i lärarutbildningsanstalter och vissa fackutbildningsanstalter, vilka framdeles skall erhålla studiemedel. Under nionde huvudtiteln har till studiehjälp åt elever vid lantbrukets yrkesskolor m. fl. anvisats 4 280 000 kronor.

Studiehjälpsutredningen har i sitt betänkande beräknat utgiftsökningen för nästa budgetår vid en fortsatt tillämpning av nu gällande normer på grund av stigande elevantal till 12 000 000 kronor. Utredningens reformförslag till vilka jag i det föregående i huvudsak anslutit mig, medför en ökning av medelsbehovet med 112 120 000 kronor.

Jag har i det föregående förordat vissa ändringar i utredningens förslag. Sålunda bör det förlängda barnbidraget enligt min mening utgå med 60 kronor per månad i stället för med det av utredningen förordade beloppet 50 kronor. Denna höjning medför ett ökat medelsbehov av 3 000 000 kronor. Den ersättning till de dagligen resande eleverna, som jag föreslagit, innebär

en kostnadsökning utöver utredningens förslag med 17 000 000 kronor. Att ge studiehjälp till kurser om minst åtta veckors kurstid kan, jämfört med utredningens förslag, väntas öka medelsbehovet med 1 700 000 kronor. Slutligen bör beräknas viss ökning av medelsbehovet på grund av att personer under 21 år med vissa undantag ej längre skall kunna erhålla omskolningsbidrag; jag uppskattar medelsbehovet för den ökade belastningen av studiehjälpsanslaget till 4 500 000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet på driftbudgeten för studiehjälp vid gymnasier m. fl. läroanstalter kan mot bakgrunden av det nyss sagda beräknas till 292 600 000 kronor.

Som jag tidigare föreslagit skall eleverna i de lärar- och fackutbildningsanstalter, vilka i princip skall föras till studiemedelssystemet, erhålla förmåner från studiehjälpssystemet under hela budgetåret 1964/65. Jag beräknar medelsbehovet härför till 20 400 000 kronor. De sammanlagda kostnaderna för studiehjälp under budgetåret 1964/65 kan sålunda beräknas uppgå till (292 600 000 + 20 400 000 =) 313 000 000 kronor.

Det av *studiesociala utredningen* förordade studiemedelssystemet skall enligt mitt förslag träda i kraft den 1 januari 1965, vilket innebär att naturstipendier till studerande vid universitet och högskolor skall utgå också för höstterminen 1964 samt i vissa övergångsfall även under vårterminen 1965. Garantilånenämnden föreslår såsom framgår av det tidigare, att anslaget för nästa budgetår höjes med 8 040 000 kronor till 34 310 000 kronor.

För egen del anser jag, att garantilånenämndens beräkningar rörande stipendiebehovet bör läggas till grund för beräkning av medelsbehovet. Med hänsyn till att stipendierna avses för studier fram till den 1 januari 1965, dvs. endast under höstterminen 1964, anser jag det vara tillräckligt att för utdelning efter nuvarande regler räkna med ett medelsbehov för nästa budgetår av 16 500 000 kronor. Detta innebär, att förevarande anslag kan minskas — jämfört med innevarande budgetår — med 9 770 000 kronor.

Studiesociala utredningen har beräknat medelsbehovet på driftbudgeten budgetåret 1964/65 för det föreslagna *studiemedelssystemet* till 114 000 000 kronor, varav 98 000 000 kronor för studiebidrag. Vidare föreslås att ett belopp av 12 000 000 kronor upptas på budgeten för framtida kostnader för avgiftsbortfall och 4 000 000 kronor som en ersättning för de ökade skatteintäkter, som uppkommer i och med att studiemedelsavgifterna ej uppdelas i en amorterings- och en räntedel och sålunda någon årlig avdragsrätt för gäldräntan ej medges.

Såsom jag nyss anfört måste vid bedömningen av medelsbehovet hänsyn tas till att studiemedelssystemet skall träda i kraft först den 1 januari 1965 och fram till den 1 juli detta år endast omfatta studerande vid universitet och högskolor. Med beaktande härav torde utgifterna för studiebidraget inom ramen för studiemedel för nästa budgetår kunna beräknas till 36 000 000 kronor. Jag förordar, att kostnaderna för bidragsdelen av studiemedlen

täcks genom medelsanvisning på driftbudgeten och — vad avser nästa budgetår — kostnaderna för den återbetalningspliktiga delen genom medelsanvisning på kapitalbudgeten. Vid bifall till detta förslag torde något belopp för framtida avgiftsbortfall m. m. ej behöva beräknas. På riksstaten bör under åttonde huvudtiteln på ett nytt förslagsanslag, benämnt Studiebidrag m. m., uppföras kostnaderna för studiestödet såväl på det gymnasiala som det postgymnasiala stadiet, dvs. för budgetåret 1964/65 (313 000 000 + 36 000 000 =) 349 000 000 kronor.

De totala anslagen på driftbudgeten för studiesociala ändamål under nästa budgetår — bortsett från anslaget Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti — skulle enligt dessa beräkningar uppgå till (349 000 000 + 16 500 000 =) 365 500 000 kronor, vilket — jämfört med innevarande budgetår — innebär en ökning med 193 195 000 kronor.

Jag övergår här efter till frågan om medelsbehovet på kapitalbudgeten.

För budgetåret 1963/64 är anslaget till statens lånefond för universitetsstudier uppfört med 15 300 000 kronor. Garantilånenämnden har föreslagit en höjning av investeringsanslaget till 16 900 000 kronor. Nämnden har därvid beräknat medelsförbrukningen till 23 900 000 kronor. Jag kan för egen del biträda nämndens beräkning av antalet erforderliga studielån. Med hänsyn till att lånen endast skall utdelas för höstterminens studier bör emellertid medelsförbrukningen beräknas till omkring hälften av vad garantilånenämnden äskat eller 12 000 000 kronor. Det erforderliga anslaget för nästa budgetår blir därvid 5 000 000 kronor, vilket innebär en minskning i förhållande till det för innevarande budgetår uppförda anslaget med 10 300 000 kronor.

Ett genomförande av utredningens förslag till studiefinansieringssystem förutsätter, vilket jag anförde vid min anmälan av hithörande spörsmål i statsverkspropositionen, enligt min bedömning att under budgetåret 1964/65 de nödvändiga medlen anvisas under kapitalbudgeten. De för budgetåret erforderliga medlen bör anvisas över en särskild fond, benämnd *studie-medelsfonden*.

Studiesociala utredningen har beräknat att i återbetalningspliktiga studiemedel skulle för 1964/65 åtgå ett belopp av 200 000 000 kronor. Med hänsyn till att studiemedel ej skall utges förrän för studier under vårterminen 1965 och under beaktande av att elever vid folkskoleseminarier m. fl. läroanstalter under hela läsåret 1964/65 har att ansöka om lån ur allmänna studielånefonden, räknar jag med ett lägre medelsbehov. I avvaktan på att närmare erfarenheter vinnes rörande omfattningen av studiemedelssystemet har jag funnit, att för nästa budgetår bör anvisas 89 000 000 kronor till studiemedelsfonden.

För budgetåret 1963/64 har anvisats ett investeringsanslag av 15 300 000 kronor till allmänna studielånefonden. Därjämte har i pro-

positionen 1964: 105 äskats ytterligare 4 900 000 kronor för detta ändamål på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64. Studiehjälpnsnämnden föreslår — vid oförändrade utdelningsnormer — ett anslag om 22 500 000 kronor för nästa budgetår. Studiehjälpnutredningen har framlagt förslag om höjning av lånetaket från 2 500 kronor till 5 000 kronor per läsår, till vilket förslag jag i det tidigare anslutit mig. Emellertid torde lånebehovet inte komma att öka i motsvarande grad, bl. a. beroende på förbättringen av de direkta studiebidragen. Under budgetåret 1964/65 skall emellertid eleverna vid lärarutbildningsanstalter och vissa fackutbildningsanstalter erhålla studielån från fonden. Med hänsyn härtill räknar jag för budgetåret 1964/65 med en ökning av medelsförbrukningen till 44 800 000 kronor. Anslaget till allmänna studielånefonden för nästa budgetår torde med hänsyn härtill böra uppföras med 34 000 000 kronor, vilket innebär en ökning med 13 800 000 kronor i förhållande till innevarande budgetår, därest äskat anslag på tilläggsstat II för innevarande budgetår anvisas av riksdagen.

Anslagen på kapitalbudgeten till här ifrågavarande studiesociala ändamål skulle därmed under nästa budgetår uppgå till sammanlagt 128 000 000 kronor, vilket belopp jämfört med nu utgående innebär en ökning med 92 500 000 kronor, varvid hänsyn även tagits till äskade medel på tilläggsstat.

Såsom framgår av vad jag anfört i det föregående bör studiehjälpnsnämnden och garantilånenämnden den 1 juli 1964 sammanslås till en centralmyndighet, centrala studiehjälpnsnämnden. Jag har vidare föreslagit att fem studiemedelsnämnder, varav en nytillkommande i Umeå, skall från den 1 oktober ersätta de nuvarande statsstipendienämnderna. På riksstaten bör under åttonde huvudtiteln uppföras ett för centrala studiehjälpnsnämnden och studiemedelsnämnderna gemensamt förslagsanslag till avlöningar, benämnt Centrala studiehjälpnsnämnden m. m.: Avlöningar.

Medel för tjänster, arvoden m. m., som för innevarande budgetår beräknats under avlöningsanslaget till studiehjälpnsnämnden respektive garantilånenämnden, bör — med de förändringar jag i det följande kommer att föreslå — fr. o. m. nästa budgetår anvisas under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpnsnämnden m. m. Samtidigt bör de på personalförteckningen vid respektive nämnd uppförda tjänsterna överföras till personalförteckning för centrala studiehjälpnsnämnden m. m. För de nuvarande tjänsteinnehavarna kommer detta — med i det följande redovisat undantag — ej att medföra någon förändring i anställningshänseende.

Utredningarnas beräkningar av medelsbehovet för *administrationen* av de studiesociala åtgärderna synes mig vara i huvudsak väl avpassade. Jag tillstyrker, i överensstämmelse med studiehjälpnutredningens förslag, inrättande av en byråchefstjänst i lönegrad Be 1 vid centrala studiehjälpnsnämnden. I enlighet med utredningarnas förslag tillstyrker jag, att en förste

byråsekreterartjänst i Ae 21 vid studiehjälpnsämnden och en förste byråsekreterartjänst i Ae 21 vid garantilånenämnden i samband med överförandet till centrala studiehjälpnsämnden uppflyttas till lönegraden Ae 23. Vidare beräknar jag medel för inrättande av en kanslisttjänst i reglerad befordringgång samt för omvandling av en tjänst som kansliskrivare i lönegrad Ae 11 vid garantilånenämnden till kanslist i reglerad befordringgång vid centrala studiehjälpnsämnden.

I enlighet med studiehjälpsutredningens förslag räknar jag ej för nästa budgetår med någon ersättning till granskningsmän av stipendieansökningar. Vidare anser jag i likhet med utredningen att en begränsning av biträdespersonalen vid den nuvarande studiehjälpnsämnden kan ske med två kontorsbiträden. Till arvoden för expeditivaktsgöromål vid nämnden räknar jag med ett belopp av 5 000 kronor och för vissa utredningar på det studiesociala området 10 000 kronor. Med hänsyn till att studielån ur allmänna studielånefonden skall beviljas elever vid lärar- och fackutbildningsanstalter även under nästa budgetår räknar jag med en förstärkning av ersättning till extrapersonal m. m. utöver studiehjälpsutredningens förslag med 5 000 kronor. För arvoden och särskilda ersättningar bestämda av Kungl. Maj:t beräknar jag slutligen i enlighet med studiesociala utredningens förslag 28 000 kronor.

Studiesociala utredningen har ej framlagt förslag i fråga om registrering av uppburna studiemedel. Vissa undersökningar i denna fråga har påbörjats inom ecklesiastikdepartementet. Det står emellertid klart att en viss förstärkning av centralorganets personalresurser utöver utredningsförslaget måste ske. Jag beräknar därför medel för en tjänst som kontorist i lönegraden Ae 9.

Kostnaderna för avlöningar vid centrala studiehjälpnsämnden kommer, vid bifall till vad jag nu förordat, att för nästa budgetår uppgå till 369 000 kronor. Detta belopp, vilket bör anvisas under särskild rubrik under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpnsämnden m. m., innebär — jämfört med avlöningsanslagen för innevarande budgetår till studiehjälpnsämnden och garantilånenämnden — en ökning med 13 000 kronor. Med hänsyn till svårigheterna att beräkna den erforderliga personalen för en ny organisation förordar jag, att anslagsposten till övrig icke-ordinarie personal under budgetåret 1964/65 uppföres förslagsvis. Anslagsposten bör dock inte få belastas med högre belopp än det i staten angivna utan Kungl. Maj:ts medgivande.

I fråga om personalorganisationen vid studiemedelsnämnderna har i vissa yttranden över studiesociala utredningens förslag framhållits, att omfattningen av arbetsuppgifterna och därmed personalbehovet kan väntas bli avsevärt större än vad utredningen räknat med. Handläggningen av studiemedelsansökningarna kan emellertid antas bli avsevärt enklare än handläggningen av nuvarande låne- och stipendieärenden. Studiesociala utred-

ningens förslag innebär vidare en icke oväsentlig förstärkning av personalresurserna. Med hänsyn till de övergångsproblem som blir aktuella under nästa budgetår räknar jag dock i det följande med en viss förstärkning av anslagsmedlen till avlöningar vid studiemedelsnämnderna. Dessa medel bör anvisas på en särskild post under avlöningsanslaget till centrala studiehjälpsnämnden m. m.

Studiemedelsnämnden i Umeå får under sitt första verksamhetsår ett begränsat arbetsfält. Jag beräknar medelsbehovet för nämnden under budgetåret 1964/65 till 15 000 kronor, varav 2 000 kronor till arvoden. I enlighet med studiesociala utredningens förslag beräknar jag för nästa budgetår för försöksverksamhet med kuratorer sammanlagt 36 000 kronor vid studiemedelsnämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. I Umeå bör dylik försöksverksamhet komma till stånd fr. o. m. den 1 juli 1965. I enlighet med studiesociala utredningens förslag tillstyrker jag inrättandet av en tjänst som sekreterare i lönegrad Ae 21 vid studiemedelsnämnden i Stockholm. Vidare beräknar jag medel för omvandling av fyra tjänster som kansliskrivare vid de nuvarande statsstipendienämnderna till tjänster som kanslist i reglerad befordringsgång, en vid var och en av studiemedelsnämnderna i Stockholm, Göteborg, Uppsala och Lund. Som jag nyss anfört motiverar övergången till det nya studiefinansieringssystemet vissa särskilda anordningar. Jag föreslår därför att ett belopp om 50 000 kronor ställes till Kungl. Maj:ts disposition. Vad utredningen i övrigt förordat har inte gett mig anledning till erinran.

Kostnaderna för avlöningar vid studiemedelsnämnderna — under denna benämning hänföres här och i fortsättningen statsstipendienämnderna så länge dessa består — kan beräknas till 415 000 kronor, vilket jämfört med nu utgående medelsanvisning till statsstipendienämnderna innebär en ökning med 144 000 kronor.

Vid bifall till vad jag nu förordat bör på personalförteckningen vid centrala studiehjälpsnämnden m. m. uppföras följande tjänster, nämligen för den centrala nämnden en byråchef i Be 1, två förste byråsekreterare i Ae 23 och ett kontorsbiträde i Ao 5 och för studiemedelsnämnden i Stockholm en sekreterare i Ae 21.

För bestridande av utgifterna för omkostnader vid dels centrala studiehjälpsnämnden, dels studiemedelsnämnderna bör på riksstaten under åttonde huvudtiteln uppföras ett förslagsanslag, benämnt Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Omkostnader.

I överensstämmelse med utredningarnas förslag förordar jag vad beträffar den centrala nämnden vissa höjningar för nästa budgetår i förhållande till de för innevarande budgetår till studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden anvisade medlen. Anslagsposten till sjukvård m. m. bör uppräknas med 300 kronor. Under posten till reseersättningar beräknar jag en ökning med 5 000 kronor. Delposten till bränsle, lyse och vatten bör uppräknas med 500

kronor. För de övriga expenserna beräknar jag — i syfte att bl. a. åstadkomma en ökad information om de studiesociala åtgärderna och med hänsyn till det ökade behovet av blanketter — en höjning med 44 500 kronor. För en utökad konferensverksamhet inför övergången till studiemedelsystemet beräknar jag slutligen 1 000 kronor.

Medelsanvisningen till omkostnader vid den centrala nämnden skulle därmed komma att uppgå till 150 000 kronor, vilket jämfört med vad som anvisats för innevarande budgetår till studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden innebär en ökning med 51 300 kronor.

För omkostnader vid studiemedelsnämnderna räknar jag för nästa budgetår med en ökning av medelsbehovet jämfört med vad som för innevarande budgetår anvisats till statsstipendienämnderna med 15 700 kronor. Härav avser 3 000 kronor den nya nämnden i Umeå. Medelsanvisningen till omkostnader vid studiemedelsnämnderna skulle därmed komma att uppgå till 45 000 kronor.

De av mig i det föregående förordade medelsanvisningarna för studiesociala ändamål innebär sammanfattningsvis att på riksstaten för budgetåret 1964/65 bör uppföras följande anslag, nämligen till

Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Avlöningar 784 000 kronor.

Centrala studiehjälpsnämnden m. m.: Omkostnader 195 000 kronor.

Studiebidrag m. m. 349 000 000 kronor.

Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter 16 500 000 kronor.

Statens lånefond för universitetsstudier 5 000 000 kronor.

Studiemedelsfonden 89 000 000 kronor.

Allmänna studielånefonden 34 000 000 kronor.»

Motioner

I följd av tidigare redovisade motionsyrkanden framställes i en del motioner vissa yrkanden på kostnadssidan.

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* yrkas sålunda att riksdagen måtte besluta »att till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 382 000 000 kronor».

I *motionerna I: 813* och *II: 997* hemställes att riksdagen måtte dels »till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 339 000 000 kronor», dels ock »avslå Kungl. Maj:ts förslag att till *Studiemedelsfonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor».

I *motionen II: 1000* yrkas, att riksdagen måtte medge överskridande av berörda anslag med belopp som de i motionen föreslagna lagändringarna medför.

II. Propositionen nr 1, bilaga 10

Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti (punkt 300)

Från anslaget under denna rubrik bestrides kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti. T. o. m. budgetåret 1960/61 belastades anslaget med sådana kostnader endast i de fall låntagaren avlidit eller varaktigt betalningsoförmåga inträtt. Fr. o. m. budgetåret 1961/62 bestrides från anslaget kostnader jämväl för den avskrivning med 25 procent av kapitalskulden på studielån med statlig kreditgaranti, varom 1961 års riksdag fattat beslut.

Kungl. Maj:t har föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 10 500 000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 4 300 000 kronor.

Motion

I motionen II: 569 hemställes att riksdagen måtte dels »upphäva gällande grunder för generell avskrivning av vissa studielån fr. o. m. den 1 juli 1964», dels ock »till *Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor».

Utskottet

I förevarande proposition framlägges förslag om ett nytt studiesocialt system, som skall avlösa de olika anordningar för studiestöd som nu förekommer inom obligatorisk och frivillig utbildning.

Gymnasister, yrkesskoleelever och folkhögskoleelever m. fl. skall enligt förslaget få studiehjälp enligt ett studiehjälpsreglemente, som har betydligt större räckvidd och ger avsevärt större förmåner än motsvarande nu gällande reglemente. Universitets- och högskolestuderande liksom även studerande vid lärarutbildningsanstalter och åtskilliga fackutbildningsanstalter föreslås få studiemedel enligt en studiemedelsförordning, vilken innesluter en stödform av helt nytt slag. Förordningens genomförande kommer i viktiga hänseenden att innebära förbättringar för alla berörda.

Den närmare gränsdragningen mellan studiehjälpsreglementet och studiemedelsförordningen skall enligt propositionen göras efter skillnader i elevkårens sammansättning inom olika utbildningsområden. Avsikten är att till studiehjälpsreglementet skall hänföras utbildningslinjer där huvudparten av eleverna är under 21 år, medan utbildningslinjer som huvudsakligen har ett klientel av vuxna studerande skall hänföras till studiemedelsförordningen.

Det nya studiesociala systemet är främst ämnat för dem som frivilligt fortbildar sig efter genomgången grundskola. Det relativa fåtal elever i

grundskolan som fyllt 16 år och som inte längre åtnjuter barnbidrag skall få studiehjälp i form av förlängt barnbidrag enligt en särskild förordning i ämnet.

Kostnadsmissigt medför ett bifall till propositionen ett anslagsbehov av inemot 500 miljoner kronor, varav ca 365 miljoner kronor på driftbudgeten. Anslagsökningen på driftbudgeten är drygt 190 miljoner kronor.

Propositionen bygger på förslag av studiehjälpsutredningen och studiesociala utredningen. Utgångspunkten för utredningarnas arbete har varit, att tiden nu är inne för en stor studiesocial reform i syfte att demokratisera utbildningen. På grundval av ingående undersökningar rörande den sociala urvalsprocessen vid rekryteringen till högre utbildning har utredningarna funnit, att behovet av förbättringar är störst för studerande på det gymnasiala åldersstadiet. På det postgymnasiala åldersstadiet har särskilt stora förbättringar ansetts motiverade för seminarister, sjuksköterskeelever och andra med icke akademisk utbildning.

Utskottet ansluter sig till de bedömningar av reformbehovet som ligger till grund för förslaget om ett nytt studiesocialt system. De föreslagna förbättringarna för seminarister, sjuksköterskeelever och andra med icke akademisk postgymnasial utbildning är, enligt vad utskottet kunnat konstatera, till väsentlig del en följd av att det nya systemet konstruerats utifrån principen, att samhällets studiestöd bör vara utbildningspolitiskt neutralt och att det alltså inte bör göra åtskillnad mellan olika kategorier av studerande efter en bedömning av utbildningens värde, förekomsten av examina eller dylikt. Denna princip anser utskottet riktig.

Det studiesociala systemets avgränsning

I författningsförslagen har överlämnats åt Kungl. Maj:t att i administrativ väg bestämma vilka läroanstalter och utbildningslinjer som skall föras in under författningarna. Tanken är, enligt vad som framgår av propositionen, att de studiesociala förmånerna liksom hittills skall vara förbehållna eleverna inom sådan utbildningsverksamhet som bedrivs av staten eller som är statsunderstödd eller ställd under statlig tillsyn.

Motionerna I: 801 och II: 984 har yrkats, att eleverna vid bl. a. institut för ungdomsledarutbildning och teologiska seminarier skall få rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

Det är enligt utskottets mening uppenbart, att det inte låter sig göra att utsträcka tillämpningsområdet för det studiesociala systemet till all enskild utbildningsverksamhet oavsett den meddelade undervisningens art och kvalitet. Den nuvarande begränsningen till sådan enskild verksamhet som är statsunderstödd eller ställd under statlig tillsyn har starka skäl för sig, och den bör bibehållas även efter det nya systemets

genomförande. I enlighet härmed torde den av motionärerna åsyftade utbildningsverksamheten ej böra inordnas under de studiesociala författningarna. Utskottet avstyrker motionerna.

Ett liknande resonemang är tillämpligt även vid en bedömning av det spörsmål rörande diakonissanstalernas elever, som aktualiserats i *motionerna I: 799* och *II: 982*. Elever som genomgår sjukvårdsutbildning vid diakonissanstalerna under medicinalstyrelsens tillsyn åtnjuter redan nu studiesociala förmåner, och utskottet förutsätter att någon ändring ej kommer att ske härutinnan. Diakonissanstalerna meddelar emellertid även annan utbildning som inte står under statlig kontroll i någon form. Under tid som åtgår för denna utbildning bör eleverna ej vara berättigade till studiehjälp eller studiemedel. Utskottet kan alltså inte biträda motionärernas yrkande att diakonissanstalernas elever skall ha förmåner från det studiesociala systemet under hela sin studietid.

I anslutning till det studiesociala systemets räckvidd är att beakta även yrkandet under A 3) i *motionerna I: 810* och *II: 1002* om skyndsamt utredning och förslag till nästa års riksdag angående de handikappades särskilda studieekonomiska problem. Motionärerna erinrar om att de handikappade ofta har speciella kostnader för sin skolgång, och de ger uttryck åt uppfattningen att samhället bör överta dessa kostnader.

Otvivelaktigt är särskilda åtgärder påkallade för att de handikappade skall kunna utnyttja utbildningsväsendet i samma utsträckning som andra. Det är emellertid inte säkert att den rätta lösningen står att finna inom det studiesociala systemets ram. Sannolikt fordras en kombination av många olika hjälpåtgärder. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen nyligen förordat införandet av särskilda pensionstillägg och andra ersättningar från den allmänna försäkringen för handikappade som bedriver studier med yrkesinriktning.

Det av motionärerna berörda problemet bör enligt utskottets mening ses som en del av det större problemet om samhällets stöd i olika former till handikappade under utbildning och i förvärvslivet. Detta problem bör skyndsamt göras till föremål för en allsidig utredning så att konkreta förslag kan framläggas för riksdagen. Denna utskottets uppfattning torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Studiehjälpsreglementet

Allmänna villkor för erhållande av studiehjälp

Studiehjälpsutredningen föreslog att studiehjälp i annan form än studielån eller vuxenutbildningsbidrag skulle utgå endast vid heltidsundervisning omfattande minst fyra månader. I propositionen har kravet beträffande den minsta tidrymden sänkts till åtta veckor.

Åtskilliga av de i anledning av propositionen väckta motionerna innehåller yrkanden med anknytning till berörda villkor. I *motionerna I: 800* och *II: 985* har yrkats, att studiebidrag jämte tillägg skall utgå vid kurser om minst fem veckor och att vid kortare kurser — dock om minst en vecka — skall utgå ett inackorderingsbidrag å 65 kronor i veckan. I *motionerna I: 810* och *II: 1002* har yrkats, dels att deltidsstuderande skall kunna få studiehjälp om undervisningen är av viss omfattning, dels att de som bedriver korrespondensstudier t. v. skall få vuxenutbildningsbidrag, dels att formerna för korrespondensstudiernas definitiva inordnande i det studiesociala systemet skall utredas. I *motionerna I: 812* och *II: 1004* har yrkats, dels att studiehjälp och studiemedel skall utgå såväl vid heltids- som deltidkundervisning omfattande minst två veckor, dels att vuxenutbildningens former och organisation skall utredas. Slutligen har i *motionerna I: 798* och *II: 983* begärts, att studerande som genom aftonkurser eller genom studier på fritid avlägger examina på gymnasial nivå skall få ett studiestipendium å 2 000 kronor.

Flertalet deltidsstuderande saknar i dag tillgång till studiehjälp i annan form än lån. De deltidsstuderande bedriver i allmänhet sina studier vid sidan av ett förvärvsarbete, och det har tidigare ansetts, att deras behov av bidrag från det allmänna inte är framträdande. Emellertid är numera hit hörande frågor föremål för överväganden inom gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen.

Utskottet, som förutsätter att frågan om studiesociala förmåner för deltidsstuderande kommer att behandlas mot bakgrunden av vuxenutbildningens organisation i dess helhet, anser det inte tillrädligt att föregripa resultatet av de båda nyssnämnda utredningarnas arbete genom att nu införa generella bidrag för deltidsstuderande vid läroanstalter av gymnasie- eller yrkesskolekaraktär eller för korrespondensstuderande. Att avskilja vissa kategorier inom gruppen deltidsstuderande och ge dem särskilda förmåner skulle strida mot den för hela propositionen bärande enhetlighetstanken, till vilken utskottet i det föregående givit sin anslutning.

Beträffande tidskravet å åtta veckor vill utskottet till en början framhålla, att detta på det hela taget är mindre strängt än motsvarande nu gällande villkor. I allmänhet fordras nu för erhållande av studiehjälp att undervisningen omfattar minst fyra månader. Bl. a. folkhögskolornas elever kan dock få behovsprövade stipendier för genomgång av kurser som omfattar minst fyra veckor.

Enligt utskottets mening kan det inte komma i fråga att helt slopa varje tidskrav. Det kan inte vara rimligt att belasta ett studiesocialt system, vars främsta uppgift är att bidra till en demokratisering av den högre utbildningen, med ersättningar för deltagande i varjehanda kurser som varar några enstaka dagar eller en eller ett par veckor. Med hänsyn till den nyss åberopade enhetlighetsprincipen inom systemet är det inte heller gärna

möjligt att differentiera tidskravet på ett sätt som gynnar exempelvis folkhögskolornas elever framför eleverna vid andra institutioner.

Efter ingående överväganden har utskottet kommit till slutsatsen att det i propositionen föreslagna tidskravet å åtta veckor är det alternativ som åtminstone för närvarande är att föredraga.

Utskottet avstyrker alltså samtliga nu ifrågavarande motionsyrkanden.

Ett spörsmål av helt annat slag är huruvida den nya studiehjälpen bör förknippas med några villkor i fråga om uppförande eller ordning. Propositionen upptar inga sådana villkor, och inte heller skall studiehjälp i fortsättningen kunna indragas på grund av avvikelse eller förvisning. Denna ordning anser utskottet riktig, men utskottet vill fästa uppmärksamheten på att förlusten av ett nu existerande disciplinmedel kan aktualisera frågan om andra åtgärder för att ge rektorerna möjligheter att komma till rätta med de disciplinsvårigheter som på sina håll förekommer i skolorna. Frågan om sådana åtgärder får emellertid övervägas i annat sammanhang.

Studiebidrag jämte tillägg

Den som i anslutning till grundskolan skaffar sig en gymnasie- eller yrkesutbildning kommer enligt propositionen normalt att få studiehjälp i form av ett studiebidrag å 75 kronor i månaden jämte tillägg. Studerande som måste inackordera sig på studieorten får inackorderingstillägg med 100 kronor i månaden. Är den studerande ej inackorderad kan han i stället under vissa förutsättningar komma i åtnjutande av resetillägg. Resetillägget, som är beroende av avståndet mellan hemmet och skolan, utgår med belopp varierande mellan 30 och 75 kronor i månaden.

Dessa förmåner kompletteras med inkomstprövade tillägg å 25, 50 resp. 75 kronor i månaden, och för de ekonomiskt sämst ställda eleverna tillkommer ytterligare ett behovsprövat tillägg å högst 75 kronor i månaden.

Samtliga förmåner utgår under hela studietiden.

Den sålunda föreslagna konstruktionen av studiestödet innebär bl. a. att de behovsprövade förmånerna, som har en mycket framträdande plats i det nuvarande systemet, i betydande utsträckning avlöses av generella förmåner, tillgängliga för alla oberoende av ekonomisk bakgrund. Förslagets inkomstgraderade förmåner är så generöst utformade att de kan komma även barn till föräldrar i jämförelsevis goda ekonomiska förhållanden till del.

Utskottet anser det naturligt och riktigt, att man på det studiesociala området liksom inom andra avsnitt av socialpolitiken fortsätter utvecklingen mot en generalisering av förmånerna. För en sådan inriktning av reformsträvandena talar inte endast administrativa skäl och önskemålet

att undvika tröskeffekter av olika slag utan även åtskilligt annat. Särskilt betydelsefullt är att övergången till generella förmåner förstärker studiehjälpen såsom familjepolitiskt instrument. En effektiv, all ungdom omfattande studie hjälp kan bidra till en önskvärd utjämning av barnkostnaderna mellan barnfamiljerna och övriga grupper i samhället.

Av det sagda följer att utskottet inte kan biträda de i motionen *II: 1001* framställda yrkandena om att slopa studiebidraget och i stället införa dels ett inkomstgraderat bidrag å högst 150 kronor i månaden, dels ett inackorderingsbidrag å 150 kronor i månaden.

Det i propositionen föreslagna studiebidraget å 75 kronor i månaden finner utskottet väl avvägt. Utskottet kan alltså inte tillmötesgå yrkandet i motionen *II: 998* om ett studiebidrag å 100 kronor i månaden.

I motionerna *I: 807* och *II: 1003* har yrkats att studiebidrag och andra förmåner under studie hjälpsreglementet skall göras värdebeständiga. Utskottet är för sin del av den uppfattningen att reglementets förmåner ej nu bör indexregleras. En framtida höjning av studiebidraget får bli beroende på riksdagens beslut i varje särskilt fall.

Utskottet anser sig inte kunna förorda att inackorderingstillägget, på sätt föreslagits i motionen *II: 998*, fastställes till 200 kronor i månaden i stället för i propositionen föreslagna 100 kronor i månaden.

Resetillägget har i propositionen konstruerats så att avståndet fågelvägen mellan hemmet och skolan i första hand skall vara avgörande för rätten till tillägget. För sådana fall då avståndet färdvägen är mycket väsentligt längre än avståndet fågelvägen skall emellertid viss hänsyn tagas till färdvägsavståndet. Minimivillkoret för erhållande av resetillägg är i förslaget ett fågelvägsavstånd av 7 kilometer alternativt ett färdvägsavstånd av 12 kilometer.

Utan angrepp på konstruktionen som sådan har i några motioner förordats en jämkning av nyssnämnda avståndsgränser. Enligt ett yrkande i motionerna *I: 798* och *II: 983* bör minimivillkoret vara ett avstånd av 5 kilometer fågelvägen alternativt 10 kilometer färdvägen. I motionerna *I: 810* och *II: 1002* yrkas att avståndsgränserna skall bestämmas till 4 kilometer fågelvägen alternativt 7 kilometer färdvägen. I motionerna *I: 807* och *II: 1003* yrkas att avståndsgränsen färdvägen skall sänkas till 10 kilometer.

Frågan om resetilläggens storlek beröres i motionen *II: 998*, där det yrkas att tilläggen skall utgå med belopp motsvarande de verkliga kostnaderna.

Vid sina överväganden i frågan har utskottet funnit, att den i propositionen föreslagna konstruktionen av resetillägget ger möjlighet att åstadkomma en rimlig avvägning mellan å ena sidan önskemål om administrativa förenklingar och å andra sidan kraven på effektivt och rättvist stöd åt skolungdom med lång skolväg. Minimivillkoret för resetillägg bör dock enligt utskottets mening bestämmas till ett avstånd av 6 kilometer fågelvägen alternativt 10 kilometer färdvägen. Därmed torde de önskemål som

kommit till uttryck i berörda motioner ha tillgodosetts i den utsträckning som kan anses rimlig.

Utskottet vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att det förekommer fall då färdvägen mellan hemmet och skolan är mer än tre gånger så lång som fågelvägen. De närmare föreskrifter om resetillägget som förutsättes utfärdade i administrativ väg bör enligt utskottets åsikt vara så utformade att det blir möjligt att i dylika fall ge tillägg inte endast — såsom departementschefen rekommenderat — efter närmast högre ersättningsklass än som följer av en fågelvägsberäkning utan även efter ännu högre klass. Denna utskottets uppfattning torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Förslaget till studiehjälpsreglemente upptar inte någon förmån motsvarande det bidrag till inackorderade elevers hemresor som enligt gällande bestämmelser stundom ingår i behovsprövade stipendier. Detta bidrag varierar med skoltypen. Det högsta antal hemresor som ersättes är sex per läsår.

Från flera håll har krav framställts att bidraget till hemresor skall bibehållas. Sålunda har i *motionerna I: 798* och *II: 983* yrkats, att elever som åtnjuter inackorderingstillägg och inkomstprövat tillägg till studiebidrag skall få sex fria resor mellan hemorten och skolorten per läsår. Yrkande om att nuvarande bestämmelser skall få stå kvar helt eller väsentligen oförändrade har framställts i *motionerna I: 800* och *II: 985* samt *I: 812* och *II: 1004*. I *motionerna I: 810* och *II: 1002* förordas att särskilt resebidrag skall utgå enligt gällande regler till folkhögskolornas elever vid kurser om minst fem veckor.

Till stöd för dessa olika motionsyrkanden har anförts bl. a. att ett bidrag till hemresor är nödvändigt för att den nya studiehjälpen inte skall innebära försämringar för vissa studerande.

Det är för utskottet en självklar sak att man i all möjlig mån bör förhindra att de samlade förmånerna för någon grupp av studerande minskas som en följd av den nya studiehjälpens genomförande. Att vid övergången till ett helt nytt studiesocialt system som vilar på delvis andra grunder än det gällande undgå smärre försämringar för enstaka studerande kan dock vara mycket svårt. Det väsentliga i detta sammanhang är, att den nya studiehjälpen på det hela taget medför förbättringar för eleverna vid alla slag av skolor. Så är också förhållandet, och gruppen inackorderade elever utgör härvidlag inte något undantag.

Det är enligt utskottets uppfattning inte gärna tänkbart att, såsom motionärerna ifrågasatt, helt eller delvis överflytta gällande bestämmelser till det nya studiehjälpsreglementet. Dels talar bl. a. administrativa skäl mot att reglementet kompletteras med en behovsprövad förmån av relativt begränsat värde. Dels skulle det vara svårt att försvara förekomsten i det nya reglementet av en förmån som till sitt innehåll och värde växlar med skol-

typen. Om man i enlighet med yrkandet i motionerna I: 810 och II: 1002 behöll resebidraget enbart för folkhögskolornas elever, skulle man råka i öppen konflikt med den förut i flera sammanhang berörda enhetlighetstanken i systemet.

Emellertid skulle inte heller en begränsning av resebidraget till studie-hjälpsklientelet vara invändningsfri. Utskottet anser det uteslutet att riksdagen nu, utan föregående utredning, skulle ta upp till prövning frågan om bidrag till hemresor även för universitetsstudierande och andra som skall få studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

Av dessa skäl avstyrker utskottet samtliga nu ifrågavarande motionsyrkanden.

Det inkomstprövade tillägget bygger på en uppskattning av den studerandes och hans föräldrars — eller i förekommande fall hans makes — ekonomiska situation sådan den kommer till uttryck vid taxeringen till statlig inkomstskatt. Beträffande förmögenhet föreskrives i förslaget att $\frac{1}{2}$ av den del av den studerandes och hans föräldrars (eller makes) sammanlagda förmögenhet som överstiger 20 000 kronor skall jämföras med inkomst vid bedömningen av fråga om rätt till inkomstprövat tillägg.

Den schematisering av det inkomstprövade tillägget som från administrativa och andra synpunkter är önskvärd torde inte kunna åstadkommas på annat sätt än genom en anknytning till beskattningsreglerna. Enligt utskottets bedömning är förslaget sådant att man i rimlig utsträckning undgår tröskeeffekter och andra stötande resultat som eljest lätt skulle kunnat följa av en dylik anknytning. Utskottet kan alltså inte dela den i *motionerna I: 810* och *II: 1002* uttryckta uppfattningen att en jämkning av förslaget är erforderlig för att undvika tröskeeffekter vid vissa inkomstintervaller. Yrkandet i motionerna på denna punkt avstyrkes.

Frågan om vilken hänsyn som bör tas till förmögenhet i ärenden angående inkomstprövat tillägg har berörts dels i *nyssnämnda motionspar*, där fribeloppet yrkas höjt från föreslagna 20 000 till 40 000 kronor, dels i *motionerna I: 811* och *II: 995*, där det yrkas att inkomst och förmögenhet hos den studerandes make inte i något fall skall beaktas. Utskottet finner skäl för den avvikelser från de i propositionen föreslagna bestämmelserna att fribeloppet för förmögenhet höjes från 20 000 kronor till 30 000 kronor. I övrigt avstyrkes motionsyrkandena.

Det behovsprövade tillägget är avsett såsom en extra förstärkning av studiehjälpen för de i ekonomiskt hänseende sämst ställda. I praktiken torde tillägget främst komma att utgå till ensamstående vårdnadshavares barn och till barn i stora familjer, där familjeförsörjaren har mycket blygsamma inkomster.

I samband med de inkomst- och behovsprövade tilläggen föreligger en fråga om fosterbarns studiehjälpstörnåner, som aktualiserats i *motionerna I: 810* och *II: 1002*. Studiehjälpstörnånen torde i sin

hittillsvarande praxis i stipendieärenden ha givit fosterbarnen en generös särbehandling, och motionärerna har yrkat att 26 § i förslaget till studiehjälpsreglemente skall utformas så att denna praxis kan bevaras.

Problemet torde gälla huruvida man i ärenden angående inkomst- och behovsprövade tillägg bör företa prövningen av föräldrarnas ekonomiska situation med hänsyn till de naturliga föräldrarna eller med hänsyn till fosterföräldrarna. Det från studiesociala synpunkter riktiga synes vara att ta hänsyn till den miljö där barnet lever, d. v. s. till fosterhemmets förhållanden. Det lär inte finnas anledning att utgå från att en sådan ordning skall få en negativ inverkan på fosterbarnens studiemöjligheter.

Utskottet kan alltså inte biträda motionsyrkandet om omformulering av 26 § i förslaget till studiehjälpsreglemente.

Förhöjt studiebidrag

Vid de läroanstalter som skall omfattas av studiehjälpsreglementet finns en mindre grupp av vuxna elever. Dessa skall enligt förslaget i studiehjälps-hänseende behandlas som ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och de skall i stället för studiebidrag jämte tillägg få ett förhöjt studiebidrag om 175 kronor i månaden. Beloppet, som är lika för alla oberoende av ekonomiska förhållanden, är inte oväsentligt högre än det genomsnittsbelopp som beräknats komma de yngre eleverna till del.

Enligt utskottets mening är det under sådana förhållanden inte möjligt att höja beloppet utöver det föreslagna utan att detta får konsekvenser också inom andra delar av studiehjälpen. Utskottet kan inte biträda de yrkanden om ett högre förhöjt studiebidrag än propositionens som framställt i *motionerna I: 800 och II: 985, I: 807 och II: 1003 samt II: 998*.

Utskottet avstyrker yrkandet i *motionen II: 1001* om avslag å propositionen i förevarande del.

Studielån

Studierande som är i behov av studiekredit skall enligt förslaget få studielån ur allmänna studielånefonden med högst 5 000 kronor om året, vilket innebär en kraftig höjning av det nu gällande lånetaket.

Utskottet utgår ifrån att studielånen även i fortsättningen skall komma att spela en förhållandevis underordnad roll som studiefinansieringskälla för yngre elever vid gymnasier, yrkesskolor och folkhögskolor. De äldre eleverna inom dessa skolformer kommer, om propositionen lägges till grund för lagstiftning, att kunna få studiesociala förmåner med sammanlagt ungefär samma belopp som universitets- och högskolestuderande. Detta anser utskottet värdefullt.

Värdefullt är också att i propositionen föreslås en längre amorteringstid, bättre möjligheter till anstånd med betalning vid sjukdom samt gynnsammare villkor rörande avskrivning av studieskulder i händelse av dödsfall eller varaktigt nedsatt betalningsförmåga än som följer av nu gällande reglemente.

Med studielån av det slag som förordas i propositionen är det naturligt att den studerandes kreditbehov får prövas av det beviljande organet med hänsyn till samtliga faktorer av betydelse, däribland för studerande som är gift hans makes ekonomiska förhållanden. Yrkandet i *motionerna I: 811* och *II: 995* att man skall bortse från makes inkomst och förmögenhet vid bedömningen av lånebehovet kan utskottet alltså inte biträda. Detsamma gäller ett liknande yrkande i *motionen II: 1000*.

I anledning av ett yrkande i *motionerna I: 807* och *II: 1003* som har avseende på under studietiden ackumulerad ränta å studielån torde stadgandet i 22 § andra stycket i det föreslagna reglementet böra utbytas mot ett annat stadgande som har sin naturliga plats i 23 §. Den nytillkomna bestämmelsen bör innefatta, att ränta för amorteringsfri tid skall erläggas med lika annuiteter under den i vederbörande amorteringsplan fastställda amorteringstiden. Därmed klargöres att det i hithörande fall är fråga om ett anstånd med betalning av räntan, vilket inte inverkar på rätten till avdrag för räntan vid beskattningen. Genomföres denna ändring torde motionärernas önskemål vara tillgodosett såvitt nu är i fråga.

I anslutning till avsnittet om studielån i propositionen vill utskottet understryka vad departementschefen uttalat om att den nu aktuella studie-sociala reformen endast innefattar en etapp som sannolikt kommer att följas av flera andra. I ett mera definitivt skede torde det böra övervägas att tillgodose alla studerandes kreditbehov i samma former, oavsett om studierna bedrivs vid gymnasium, yrkesskola eller universitet. En sådan lösning måste kunna erbjuda åtskilliga fördelar.

Förordningen om förlängt barnbidrag

Såsom förut nämnts föreslås i propositionen att elev i grundskola som ej längre åtnjuter allmänt barnbidrag i stället skall få studiehjälp i form av förlängt barnbidrag. Beloppet för detta bidrag har i propositionen bestämts till 60 kronor i månaden.

Enligt en övergångsbestämmelse i förslaget till förordning om förlängt barnbidrag skall bl. a. elev i folkskola, statlig realskola eller högre kommunal skola i fråga om rätt till förlängt barnbidrag vara jämställd med grundskoleelev. Emellertid torde elev som åtnjuter realskoleundervisning vid statens gymnasium för vuxna i Norrköping eller Härnösand i studiehjälpshänseende böra jämföras inte med grundskoleelev utan med elev i gymna-

sium. För att möjliggöra detta bör berörda övergångsbestämmelse kompletteras med ett stadgande enligt vilket Kungl. Maj:t kan göra undantag från bestämmelsen.

Studiemedelsförordningen

Grunderna för förordningen

Gjorda undersökningar visar att flertalet universitetsstuderande och andra som undergår postgymnasial utbildning är tvungna att anlita lån för att finansiera sina studier. De med en skuldsättning normalt förbundna riskerna har på studieområdet ansetts ha en rekryteringshämmande effekt. Skuldsättningen bland studerande medför även eljest vissa sociala olägenheter.

Mot denna bakgrund är det naturligt att en studiesocial reform för den postgymnasiala sektorn inriktas på att avlägsna eller motverka skuldsättningens riskmoment. Härför talar inte enbart önskemålet att åstadkomma en bättre rekrytering till högre studier. Den enskildes trygghet är i detta sammanhang av största betydelse.

Det vore från vissa synpunkter tilltalande om man kunde lösa problemen helt enkelt genom att införa generella stipendier för alla som fullständigt täckte studiekostnaderna (studielön). Studielönen måste emellertid anses höra hemma i ett samhälle med en helt annan inkomststruktur än den som förekommer i dagens Sverige. I likhet med departementschefen anser utskottet att det inte finns skäl att nu överväga tanken på en sådan stödform.

Utskottet kan alltså inte tillmötesgå det yrkande om ett principbeslut rörande studielön som framställts i *motionen II: 999*.

Eftersom man inte kan komma ifrån lån i en eller annan form som finansieringskälla vid högre utbildning bör ansträngningarna i stället inriktas dels på att genom bidrag begränsa behovet av skuldsättning, dels på att genom frikostiga villkor för amortering, betalningsanstånd o. s. v. göra skuldsättningen så lite betungande och riskfylld för den enskilde som möjligt. Remissbehandlingen av studiesociala utredningens förslag visar en stor uppslutning kring denna målsättning.

Frågan om hur målet skall nås är till stor del en fråga om att finna den lämpliga metoden. Den i propositionen anvisade metoden går ut på ett återbetalningssystem med en på indexreglering byggd periodisering av återbetalningarna, en lång återbetalningstid, en ovillkorlig rätt till betalningsanstånd för den skuldsatte i händelse av nedsatt betalningsförmåga och automatisk avskrivning av studieskulden i vissa fall.

I *motionerna I: 813* och *II: 997* har yrkats att studiemedelsförordningen i dess helhet skall avslås, och i *motionerna I: 809* och *II: 996* samt *motionen II: 998* har framställts ett motsvarande yrkande beträffande återbetalnings-

6—Bihang till riksdagens protokoll 1964. 12 saml. Nr 1

reglerna i förordningen. I *motionerna I: 807* och *II: 1003* har begärts skyndsamt utredning av möjligheterna att inom ramen för ett vanligt återbetalningssystem tillgodose önskemålen om längre återbetalningstid, om hänsynstagande till låntagarens betalningsförmåga samt om en jämn periodisering av återbetalningarna.

Vid sin granskning av återbetalningsreglerna i förslaget till studiemedelsförordning har utskottet blivit övertygat om att dessa erbjuder stora fördelar. Utskottet tänker därvid inte minst på bestämmelserna om betalningsansånd och avskrivning. Dessa har konstruerats så att de kan sägas innebära en garanti för den enskilde att han inte på grund av sin skuldsättning vid något tillfälle skall få sin standard sänkt under en nivå som ungefär motsvarar genomsnittsinkomsten för vuxna inkomstagare. En sådan garanti måste betyda mycket för den skuldsattes trygghet. Det är även att förvänta att den i sin mån skall verka stimulerande på rekryteringen till högre studier inom sådana grupper i samhället där studietradition saknas och där man nu ofta tvekar att låna till högre studier.

Även i övrigt har utskottet funnit förslagets återbetalningsregler väl ägnade att fylla sin funktion.

I *motionerna I: 809* och *II: 996* sägs, att man inte bör starta en verksamhet med värdefasta lån som står det faktiska tvånget nära. Det utmärkande för ett värdefast indexlån är emellertid att det är så konstruerat att långivaren säkerställes mot förluster på grund av inflation. Återbetalningspliktiga studiemedel är inte ett indexlån i denna mening. Genom särskilda bestämmelser om återbäring har i förslaget sörts för att den skuldsatte inte i något fall skall behöva betala sammanlagt mer än om de återbetalningspliktiga studiemedlen i stället utgjort ett nominellt lån med ränta.

Alldeles oavsett huruvida ett lika gynnsamt resultat skulle kunnat uppnås med ett annat återbetalningssystem lär det inte kunna bestridas att man genom den i propositionen förordade metoden med indexreglerade avgifter lyckats åstadkomma en jämn periodisering av återbetalningarna över en lång återbetalningstid. Indexregleringen har också betydelse för de begränsningar i återbetalningsskyldigheten som ligger i förslagets generösa uppskovs- och avskrivningsregler. För utskottet framstår hithörande bestämmelser i förslaget som en betydelsefull landvinning på det studiesociala området. Genomföres förslaget i denna del finns det skäl att tro att skuldsättning i samband med långvarig och kostnadskrävande utbildning helt skall upphöra att vara ett socialt problem.

Utskottet avstyrker samtliga nu ifrågavarande motionsyrkanden. Till vissa frågor om den närmare utformningen av återbetalningsreglerna återkommer utskottet i annat sammanhang.

I anslutning till konstruktionen av det nya studiemedelssystemet vill utskottet framhålla, att utskottet delar departementschefens uppfattning, att den lämpliga formen är en lagstiftning med fasta och schablonmässiga

regler. Den studerande bör ha en rätt till studiemedel, och han bör av själva författningstexten kunna inhämta vilka förmåner systemet erbjuder honom och vilka skyldigheter som åvilar honom om han anlitar det.

Det har gentemot den föreslagna förordningen i ämnet invänts att den skulle vara svårtillgänglig, och farhågor har från vissa håll yppats att det nya systemet skulle komma att fungera mindre väl eller att det i enskildheter skulle kunna leda till mindre fördelaktiga resultat för de studerande än ett system med vanliga lån.

Det är givet att en författning som innehåller så många tekniska nykonstruktioner som studiemedelsförordningen inte kan förväntas vara i alla delar fullkomlig redan i begynnelseskedet. På samma sätt som varit förhållandet med flera andra jämförbara nyskapelser på sociallagstiftningens område kan även studiemedelsförordningen bli i behov av en viss översyn när erfarenheter vunnits rörande dess tillämpning. Vid en sådan översyn lär det komma att framgå hur systemet verkat i jämförelse med ett konventionellt lånesystem.

Påståendet om författningstextens svårtillgänglighet torde inte vara helt obefogat. Svårtillgängligheten sammanhänger emellertid med ämnets komplicerade natur. Det bör vara möjligt att genom upplysande broschyrer och anvisningar ge studenter och andra intresserade en klar och överskådlig orientering rörande de nya reglerna och deras innebörd.

Rätten till studiemedel

Förslaget till studiemedelsförordning uppställer vissa krav på studielämplighet. Den som uppfyller kraven skall, om han är ogift och ej har barn, kunna få ut i dagens penningvärde 6 720 kronor om året i studiemedel under i princip högst åtta år. Två studerande som är gifta med varandra kan var och en för sig ta ut angivna belopp i studiemedel, och har de barn tillkommer ett barntillägg som i dagens penningvärde uppgår till 1 200 kronor om året för varje barn. Om synnerliga skäl föreligger kan den studerande få ut mer i studiemedel än som framgår av det nu sagda.

Riktpunkten för *m a x i m i b e l o p p e t* för studiemedel har varit att det skall kunna täcka den studerandes kostnader för uppehälle under en årlig studietid av ca 10 månader. Utskottet anser att det inte finns skäl att fastställa ett högre maximibelopp än det föreslagna och kan alltså ej tillmötesgå yrkandet härom i *motionen II: 998*.

Ett barntillägg å 1 200 kronor om året motsvarar t. ex. vad som högst kan utgå i bidragsförskott enligt den lag om bidragsförskott som riksdagen nyligen antagit. Detta måste anses tillräckligt. I likhet med departementschefen anser utskottet att barntillägget bör utgöra en del av de återbetal-

ningspliktiga studiemedlen och inte ett extra barnbidrag utöver det allmänna barnbidraget. Det finns enligt utskottets uppfattning ej skäl att göra avsteg från denna princip för det fall att det är modern som studerar och uppbär studiemedel. De studerande mödrarnas behov av särskild hjälp för barnpassning m. m. bör tillgodoses i annan ordning. Utskottet avstyrker följaktligen yrkandet i *motionerna I: 810* och *II: 1002* om utredning rörande barntilläggets konstruktion.

Studiemedelssystemet kräver för att det skall bevara sin stadga och för att administrationen skall bli enkel att de tillämpande organen är återhållsamma med tilldelning av extra studiemedel utöver maximibeloppet. Den avsedda restriktiviteten härvidlag bör komma till tydligt uttryck i författningstexten, och utskottet kan därför inte biträda yrkandet i *motionerna I: 807* och *II: 1003* att rekvisitet »synnerliga skäl» i stadgandet om tilldelning av extra studiemedel skall utbytas mot »särskilda skäl».

Såsom nämnts är i förslaget *maximitiden* under vilken en studerande kan uppbära studiemedel bestämd till normalt åtta år. Denna regel har kompletterats med en bestämmelse av innebörd att studerande, endast om särskilda skäl föreligger, kan få studiemedel efter fyllda 40 år. En åldersgräns har ansetts nödvändig med hänsyn till att studiemedlen till större delen är förenade med återbetalningsskyldighet och till att betalningsskyldigheten i normalfallet skall vara fullgjord när den återbetalningsskyldige fyller 50 år. I motiveringen till bestämmelsen om 40-årsgränsen har departementschefen uttalat, att han förutsätter att de tillämpande organen vid bedömningen av frågan huruvida det finns särskilda skäl att överskrida gränsen skall ta tillbörlig hänsyn bl. a. till den inte obetydliga grupp gifta kvinnor som — efter att ha varit borta från arbetsmarknaden ett antal år för att ta vård om hem och barn — vill skaffa sig en postgymnasial utbildning eller fullfölja en sådan utbildning som de tidigare avbrutit.

Utskottet delar departementschefens uppfattning att en åldersgräns inte kan undvaras, och utskottet kan även godta att gränsen sättes vid 40 år. Utskottet avstyrker alltså yrkandena i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt *I: 812* och *II: 1004* om uppmjukning eller slopande av åldersvillkoret.

Samtidigt vill utskottet emellertid starkt understryka departementschefens rekommendation rörande en liberal tillämpning i frågor om överskridande av åldersgränsen. Vad departementschefen uttalat i detta sammanhang torde inte få uppfattas såsom uttömmande. Samma generositet som kan behöva visas hemmafruvar, som vill börja eller återuppta studier sedan barnen vuxit upp, kan vara på sin plats även i många andra fall.

Denna utskottets uppfattning torde, såsom yrkats i *motionerna I: 810* och *II: 1002*, böra givas Kungl. Maj:t till känna.

Den kanske största nyheten i förslaget till studiemedelsförordning i jämförelse med det nuvarande studiesociala systemet är att förmånerna skall

utgå utan behovsprövning med hänsyn till föräldrarnas ekonomiska förhållanden. Innehörden härav är att alla som studerar vid universitet, högskolor och andra postgymnasiala utbildningslinjer skall kunna få studiemedel oberoende av om deras föräldrar vill eller förmår bidra till finansieringen av deras studier.

Inom studiesociala utredningen och bland remissinstanserna har rått enighet om att tiden nu är inne att ta detta betydelsefulla steg. Även utskottet delar denna uppfattning.

Den enda behovsprövning som här efter skall förekomma är en behovsprövning som tar sikte på den studerandes egna och, om han är gift, hans makes ekonomiska förhållanden. Bl. a. på grund av risken för skeninskrivningar vid universiteten och annat missbruk av det studiesociala systemet torde en behovsprövning i denna form t. v. inte kunna undvaras. Utskottet kan följaktligen inte godta de yrkanden om slopande av behovsprövningen med hänsyn till egen eller makens inkomst och förmögenhet som framställts i *motionerna I: 811* och *II: 995* samt *motionen II: 1000*.

Enligt de i förslaget upptagna reglerna om behovsprövning påverkas inte rätten till studiemedel av en inkomst på inemot 4 000 kronor om året hos den studerande själv eller en inkomst hos hans make på inemot 14 000 kronor om året. Vid högre inkomster sker en reduktion av maximibeloppet för studiemedel, men inte krona för krona utan med en viss del av den överskjutande inkomsten. För en ensamstående studerande bortfaller rätten till studiemedel först vid en behållen totalinkomst (efter skatt) av omkring 10 000 kronor om året. En studerande som är gift kan tillsammans med sin make ha en behållen totalinkomst av 21 000—25 000 kronor om året innan möjligheterna att få studiemedel är helt uttömda.

Beträffande förmögenhet stadgas i förslaget, att maximibeloppet för studiemedel skall reduceras med $\frac{1}{5}$ av den del av förmögenheten (den studerandes egen eller hans makes) som överstiger fyra basbelopp enligt lagen om allmän försäkring eller i dagens penningvärde 19 200 kronor.

En behovsprövning av angiven innebörd kan enligt utskottets mening i och för sig inte anses snäv. Emellertid vill utskottet i anledning av väckta motioner föreslå att fribeloppet för förmögenhet höjes från fyra till sex basbelopp. I övrigt avstyrkes de yrkanden om en mildring av behovsprövningen som framställts i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt *I: 810* och *II: 1002*.

I studiemedel skall ingå ett studiebidrag. Frågan om studiebidragets storlek har tilldragit sig stort intresse. Det i propositionen förordade beloppet, 1 750 kronor om året, har avvägs bl. a. med hänsyn till storleken av de bidrag som skall förekomma inom studiehjälpsystemet för gymnasister, yrkesskoleelever och folkhögskoleelever.

Departementschefen har i propositionen uttalat att avvägningen av studiebidraget inte bara är en statsfinansiell fråga utan också ett rättvise-

spörsmål, vid vars avgörande man måste hålla fast vid att förmånerna inom studiemedelssystemet i varje fall inte bör vara avsevärt större än förmånerna inom studiehjälpssystemet. Denna synpunkt är, enligt departementschefens bedömning, så mycket viktigare som gränsen mellan de båda systemen av praktiska skäl måst bestämmas med hänsyn till skolformen. Departementschefen finner det omöjligt att motivera att man ger en 19-årig universitetsstudent ett studiebidrag å 350 eller 375 kronor i månaden medan en 19-årig yrkesskoleelev eller folkhögskoleelev får 75 eller 175 kronor i månaden.

Utskottet har samma syn på frågan om studiebidragets storlek som departementschefen. Vid behandlingen av det förhöjda studiebidraget inom studiehjälpssystemet har utskottet sagt sig inte kunna förorda ett högre bidrag än 175 kronor i månaden med hänsyn till de konsekvenser detta måste få för de yngre elevernas förmåner. Av jämförliga skäl kan utskottet inte godta yrkandena i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt *motionen II: 998* om ett studiebidrag inom studiemedelssystemet å 2 500 eller 3 500 kronor om året.

Inte heller kan utskottet tillmötesgå yrkandet i *de båda förstnämnda motionerna* att studiebidraget skall göras värdebeständigt. I likhet med de olika bidragen och tilläggen inom studiehjälpen och de allmänna barnbidragen bör studiemedelssystemets studiebidrag kunna höjas endast efter särskilt beslut av riksdagen.

För att rätt fylla sin funktion bör studiebidraget utgå i förskott och inte vara beroende av avlagda tentamina. Detta är motiverat även av rekryteringskäl. Utskottet avstyrker följaktligen yrkandet om tentamenspremier i *motionerna I: 813* och *II: 997*.

Förslaget till studiemedelsförordning upptar vissa bestämmelser om studiemedel för studier utom riket. Det förefaller utskottet klart, att man bl. a. på grund av svårigheterna att kontrollera utbildningens värde och studieresultaten inte bör öppna obegränsad tillgång till studiemedel för studier i främmande länder utanför Norden. En möjlighet att ge studiemedel bör dock finnas. Den i propositionen angivna principen, att studiemedel bör kunna beviljas för sådana studier utomlands, vilka inte med lika stor fördel kan bedrivas i Sverige, torde utgöra en lämplig grund för en praxis som successivt kan anpassas till utvecklingen inom undervisningsväsendet hos oss och i andra länder.

I den mån *motionerna I: 813* och *II: 997* kan anses innefatta yrkande om en vidaregående rätt till studiemedel för studier utom riket än som föreslagits i propositionen finner sig utskottet, såsom framgår av det sagda, inte kunna biträda detta yrkande.

Återbetalning av studiemedel

Enligt förslaget till studiemedelsförordning skall återbetalning av studie-

medel fullgöras genom erläggande av indexreglerade avgifter. Återbetalningstiden blir i normalfallen 20—25 år beroende på den studerandes ålder vid tidpunkten för studiernas avslutande.

Den periodisering som åstadkommes med förslagets regler belyses i propositionen med ett typexempel. Den som i 25-årsåldern avlagt en akademisk examen efter 4—5 års studier och som i återbetalningspliktiga studiemedel uppburit 20 000—25 000 kronor kommer — räknat i dagens penningvärde — att få betala en årlig avgift av omkring 1 000 kronor.

Utskottet har i det föregående givit sin anslutning till huvuddragen i propositionens återbetalningsregler. Det nyss återgivna exemplet visar hur gynnsamt reglerna verkar i periodiseringshänseende. Med de goda inkomstförhållanden för akademiker som råder på arbetsmarknaden kan en årlig avgift på 1 000 kronor knappast vara betungande.

I det föregående har också nämnts att återbetalningsreglerna kompletterats med vissa regler om återbäring, vilka är avsedda att garantera att indexregleringen av återbetalningarna inte skall ge ett för den återbetalningsskyldige ofördelaktigt slutresultat.

Återbäring skall i förekommande fall grundas på en resultatsjämförelse i efterhand mellan uppburna återbetalningspliktiga studiemedel och ett nominellt lån av samma storlek, vilket löper med ränta motsvarande 60 % av normalräntan på lån från statens utlåningsfonder. I *motionerna I: 808* och *II: 994* har yrkats, att bestämmelserna om återbäring skall utformas så att debiteringen av avgifter bringas att upphöra så snart den återbetalningsskyldige erlagt ett sammanlagt belopp i avgifter som motsvarar vad han skulle ha erlagt om de återbetalningspliktiga studiemedlen i stället utgjort ett vanligt lån.

Den synpunkt åt vilken dessa motioner ger uttryck finner utskottet beaktansvärd. Den står också i god överensstämmelse med grunderna för återbäringen. Motionärernas önskemål bör enligt utskottets mening tillgodoses genom en ändring av stadgandet i 30 § i förslaget. I samband därmed torde böra vidtagas ett par redaktionella jämkningar i författningstexten.

Beträffande återbäringen vill utskottet slutligen i anledning av vissa uppgifter i *motionerna I: 807* och *II: 1003* även påpeka att bestämmelserna i ämnet utformats under hänsynstagande till att ränta på ett vanligt lån är avdragsgill vid beskattningen. Det nominella lån med vilket en jämförelse skall göras är nämligen inte ett lån som löper med den vanliga normalräntan, f. n. 5 %, på lån från statens utlåningsfonder utan med 60 % av denna ränta.

Genom reglerna om betalningansånd och avskrivning har i förslaget sörts för att återbetalningsskyldigheten kontinuerligt anpassas till betalningsförmågan. Betalningsförmågan mätes därvid väsentligen efter den beskattningsbara inkomsten. Mot denna metod

har i *motionerna I: 808* och *II: 994* invänts, att den beskattningsbara inkomsten bestämmes först 1 à 2 år i efterhand. Motionärerna, som önskar att återbetalningsskyldigheten skall kunna anpassas till den återbetalningsskyldiges aktuella inkomst- och förmögenhetsförhållanden, har begärt förnyad utredning i frågan.

Den av motionärerna framställda invändningen är inte ny. Departementschefen har i propositionen utvecklat hur man genom ett system med preliminär avgiftsdebitering kan undgå olägenheterna med anknytningen till beskattningsbar inkomst. Utskottet förutsätter för sin del, att den återbetalningsskyldige vid den preliminära debiteringen skall kunna få uppskov med avgiftens erläggande även om han inte kan framlägga bevis rörande sin bristande betalningsförmåga. Ett eventuellt missbruk av uppskovsmöjligheten kan korrigeras i samband med den slutliga debiteringen, då den beskattningsbara inkomsten är känd. Ett sätt att förebygga missbruk är att i en kommande debiteringsförfattning införa straffränta för vissa fall. Till detta spörsmål har utskottet emellertid ej anledning att ta ställning i detta sammanhang. Det nu ifrågakvarande motionsyrkandet avstyrkes.

I konsekvens med den höjning av fribeloppet för förmögenhet från fyra till sex basbelopp som förordats i 12 § bör göras en liknande justering av motsvarande fribelopp i 20 §.

Organisatoriska frågor

De nya författningarna öppnar möjligheter till en förenkling och effektivisering av administrationen av de studiesociala förmånerna. Till vad i propositionen anförts om huvuddragen i den framtida administrationen av studiehjälpen och studiemedlen kan utskottet ge sitt bifall. Särskilt värdefullt anser utskottet det vara att hela det studiesociala systemet får en gemensam centralmyndighet. Förslaget om en sådan sammanhållande myndighet torde i själva verket vara en viktig förutsättning för att inte det enhetliga synsätt som uppstår författningsförslagen skall gå förlorat i tillämpningen.

Beträffande handläggningen av studiemedelsärenden förutsätter utskottet att centrala studiehjälpsnämnden och studiemedelsnämnderna i en eller annan form skall tillföras de erfarenheter som lärar- och studentrepresentanter kan antas ha beträffande undervisningsväsende och studiesociala förhållanden.

Det är emellertid inte givet att den bästa utvägen är att, såsom föreslagits i *motionerna I: 809* och *II: 996*, låta lärar- och studentrepresentanter ingå som fasta ledamöter i vederbörande nämnder. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare överväga hithörande frågor.

Skattefrågor

I samband med propositionen angående studiesocialt stöd till studerande ungdom har utskottet haft att behandla ett flertal motioner som syftat till att genom avdragsrätt i någon form vid beskattningen underlätta finansieringen av studier eller förbättra de färdigutbildades ekonomiska villkor. I *motionerna I: 556* och *II: 689* har sålunda yrkats skyndsamt utredning och förslag om skattereformer av innebörd att avdragsrätt medges för amortering av studieskuld samt för periodiskt understöd åt studerande. I *motionerna I: 566* och *II: 670* har hemställts om utredning och förslag till riksdagen om rätt till skatteavdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp för sådant understöd. I *motionen II: 569* har föreslagits att riksdagen måtte upphäva gällande grunder för den 25 %-iga avskrivningen av bl. a. studielån med statlig kreditgaranti. Samma motionärer har i *motionen II: 672* yrkat att i stället göres ändringar i kommunalskattelagen av innebörd att avdragsrätt för studiekostnader medges genom schablonmässigt bestämda avdrag. Motionärerna har tänkt sig ett avdragsgillt belopp å 3 000 kronor för varje studieår av en på normalt avlagd examen. Avdragsrätten skulle få åtnjutas under de tio år som löper från och med det år under vilket den studerande efter avlagd examen första gången erhåller inkomst under helt år, varvid det avdragsgilla beloppet skulle fördelas jämnt under den ifrågavarande tioårsperioden. Motionärerna har vidare föreslagit vissa övergångsbestämmelser för dem som avlagt examen och erhållit inkomster, innan det föreslagna systemet träder i kraft, ävensom vissa reduktionsregler för sådana studerande som kommit i åtnjutande av 25 %-ig avskrivning av studieskulden. Ett yrkande av i stort sett samma innebörd återfinnes i *motionerna I: 813* och *II: 997*. I dessa motioner har dock föreslagits att det avdragsgilla beloppet fastställes till 4 000 kronor samt att avdragsperioden bestämmes till fem år.

Frågan om avdrag för studiekostnader har vid upprepade tillfällen och senast 1963 varit föremål för riksdagens behandling. Riksdagen hänvisade vid sin behandling sistnämnda år till det av skattelagssakkunniga år 1960 avlämnade betänkandet (SOU 1960: 6), i vilket frågan om en avdragsrätt i enlighet med de riktlinjer som uppdragits i *motionen II: 672* och *motionerna I: 813* och *II: 997* prövades. De sakkunniga konstaterade därvid bl. a. att vad som brukade betecknas såsom studiekostnader, i vart fall när det gällde längre och dyrbarare utbildning, till alldeles övervägande del utgjordes av utgifter för den studerandes bostad, föda, kläder och andra levnadsbehov under studietiden. Skulle avdrag medgivas för sådana kostnader i form av årliga, schablonmässigt bestämda belopp, skulle det betyda att man gav avdrag för levnads-kostnader på ett sätt som inte hade motsvarighet vid den skattemässiga inkomstberäkningen i övrigt. Detta kunde i sin tur medföra en omprövning av frågan, huruvida inte även vissa andra slag

av levnadskostnader, som sammanhängde med inkomstförvärvet, borde medföra rätt till avdrag. Riksdagen anförde att en avdragsrätt för studiekostnader till följd av skatteskalornas progressivitet skulle framstå som ett privilegium för vissa skattskyldiga, vartill kom att införandet av en sådan avdragsrätt skulle innebära ett genombrytande av den eljest vid beskattningen upprätthållna principen enligt vilken avdrag ej medges för kapitalavbetalning å skuld eller för utbildningskostnad. Yrkandet om avdragsrätt lämnades av riksdagen utan bifall.

Enligt utskottets mening har sedan riksdagen fattat ifrågavarande beslut icke förekommit något som bör föranleda till ändrat ställningstagande. Det studiesociala stödet till studerande ungdom bör, såsom skett i förevarande proposition, ges i form av direkta bidrag och icke i form av skatteavdrag när den studerande börjat få egna inkomster. På grund härav avstyrker utskottet yrkandet i motionen II: 569 om upphävande av den generella avskrivningen av vissa studielån samt yrkandena i motionerna I: 556 och II: 689, I: 813 och II: 997 samt motionen II: 672 om avdragsrätt vid beskattningen för studiekostnader.

En helt annan sak är att den 25 %-iga avskrivningen kommer att successivt försvinna som ett resultat av det nya studiesociala systemets genomförande. Gentemot innehållet i propositionen på denna punkt har utskottet ingen erinran.

Även frågan om avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande har behandlats vid upprepade tillfällen av riksdagen, senast 1963 då riksdagen avslög motioner av sådan innebörd. Riksdagen motiverade därvid sitt beslut med att behovet av avdragsrätt framstod som betydligt mindre än tidigare efter införandet av den 25 %-iga avskrivningen av skulder och höjningarna av stipendieanslagen för universitetsstuderande m. fl. Denna riksdagens motivering får ytterligare tyngd genom den nu föreslagna förstärkningen och utvidgningen av samhällets studiesociala stöd. Utskottet finner därför ej skäl att nu intaga annan ståndpunkt än tidigare till yrkanden om avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande. Utskottet avstyrker följaktligen ifrågavarande yrkande i motionerna I: 556 och II: 689 samt I: 566 och II: 670.

I ett tidigare avsnitt har behandlats det i *motionen II: 1001* framställda yrkandet att begränsa de studiesociala stödåtgärderna beträffande elever på gymnasiet till vissa inkomstprövade bidrag för familjer med särskilt låga inkomster. Detta yrkande har i motionen sammanställts med ett yrkande som rör barnfamiljernas beskattning. Motionären har sålunda hemställt att riksdagen måtte besluta att ortsavdrag för barn under 21 år skall medgivas vid beskattningen med 1 000 kronor för ett vart av de två första barnen och med 1 500 kronor för varje ytterligare barn.

I de vid riksdagssessionens början väckta motionerna I: 571 och II: 681, vilka hänvisats till bevillningsutskottet, har samma yrkande framställts

med endast den avvikelser att yrkandet avser ortsavdrag för barn under 16 år. I sitt den 28 april 1964 dagtecknade betänkande nr 35 hemställer bevillningsutskottet, att ifrågavarande motionsyrkande icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Som motivering härför åberopar bevillningsutskottet dels att det av stats- och kommunfinansiella skäl inte för närvarande är lämpligt att höja ortsavdragen i enlighet med motionärernas förslag, dels att det enligt bevillningsutskottets mening bör anstå med en höjning av ortsavdragen i avbidan på resultatet av allmänna skatteberedningens arbete.

Vad bevillningsutskottet sålunda anfört äger enligt särskilda utskottets mening giltighet jämväl för den del av föreliggande yrkande i motionen II: 1001, som går längre än det av bevillningsutskottet behandlade motionsyrkandet. Särskilda utskottet avstyrker på grund härav motionen II: 1001 i denna del.

Vid remissbehandlingen av studiesociala utredningens huvudbetänkande tog några remissorgan upp frågan, huruvida återbetalningar av studiemedel borde vara förenade med avdragsrätt vid beskattningen. Departementschefen har för sin del uttalat, att denna fråga bör behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet. Utskottet delar denna uppfattning och kan därför icke tillstyrka det i *motionerna I: 808* och *II: 994* framställda yrkandet om sådan ändring av skattelagstiftningen att ifrågavarande återbetalningar göres avdragsgilla.

Yrkandena i *motionerna I: 807* och *II: 1003* om avdragsrätt vid beskattningen för räntor å studielån och studiemedel torde i sak ha tillgodosetts genom justeringar som i det föregående gjorts i förslagen till studiehjälpsreglemente och studiemedelsförordning.

Fria läroböcker m. m.

I *motionerna I: 749* och *II: 911* har hemställts om en skyndsamt utredning och förslag om införande av fria läroböcker och fri skolmateriel i gymnasier m. fl. skolformer med motsvarande utbildningsnivå. Ett yrkande av liknande innebörd återkommer i *motionen II: 998*.

Systemet med fria läroböcker och fri studiemateriel är helt genomfört i grundskolan. På gymnasiestadiet tillhandahålls däremot eleverna fria läroböcker och annan studiemateriel för det fall vederbörande kommun ställt medel till förfogande för sådant ändamål. På ett flertal orter i landet har kommunerna påtagit sig kostnader av detta slag. Såsom framhålls i *motionerna I: 749* och *II: 911* leder i många fall de kommunala bestämmelserna för utdelning av fri studiemateriel till att olika regler får gälla för elever i skilda skolor och även för elever i samma skola, ett förhållande som naturligtvis inte är helt tillfredsställande. Frågan huruvida staten bör

lämna bidrag till kostnaderna för läroböcker och annan studiemateriel på gymnasiestadiet bör enligt utskottets mening övervägas i annat sammanhang. Utskottet avstyrker följaktligen motionsyrkandena.

Kostnader

De av utskottet i det föregående förordade ändringarna i reglerna angående resetillägg och behovsprövning kan beräknas medföra ökade kostnader med omkring 7 milj. kronor. Anslaget till Studiebidrag m. m. torde därför böra höjas från 349 000 000 till 356 000 000 kronor.

De kostnadsyrkanden som i skilda motioner framställts i anslutning till i det föregående behandlade ändringsförslag avstyrkes av utskottet.

Utöver vad i det föregående anförts har de i propositionen framlagda förslagen inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Utskottets hemställan

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

I. att riksdagen med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

- 1) första och tredje yrkandena i motionerna I: 798 och II: 983,
- 2) yrkandena i motionerna I: 800 och II: 985,
- 3) yrkandena under I. och III. i motionerna I: 807 och II: 1003,
- 4) yrkandena under A. 1 (andra delen), 2 (andra delen) och 4—6 i motionerna I: 810 och II: 1002,
- 5) andra yrkandet i motionerna I: 811 och II: 995,
- 6) andra—fjärde yrkandena i motionerna I: 812 och II: 1004,
- 7) första—fjärde yrkandena i motionen II: 998,
- 8) första yrkandet i motionen II: 1000, samt
- 9) yrkandena under A. 2)—4) i motionen II: 1001,

måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till studiehjälpsreglemente — i anledning av andra yrkandet i motionerna I: 798 och II: 983, yrkandena under II. och VI. i motionerna I: 807 och II: 1003 samt yrkandena under A. 1 (första delen) och 2 (första delen) i motionerna I: 810 och II: 1002 för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna att 11, 12,

22 och 23 §§ i förslaget erhåller följande såsom *uskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

11 §.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst *sju* kilometer fågelvägen eller *tolv* kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Är den studerande bosatt på ett avstånd från skolan av minst *sex* kilometer fågelvägen eller *tio* kilometer färdvägen, utgår *resetillägg* efter de grunder och med de belopp, som fastställas av Konungen.

Konungen äger — — — — — äro uppfyllda.

Resetillägg utgår — — — — — åtnjuter inackorderingstillägg.

12 §.

Till studiebidrag — — — — — tjugotusen kronor.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet *tjugotusen* kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Överstiger den studerandes och hans föräldrars sammanlagda förmögenhet *trettiotusen* kronor, skall en femtedel av det överskjutande beloppet, avrundat till närmaste lägre fulla hundratal kronor, jämsställas med beskattningsbar inkomst.

Är den — — — — — för föräldrarnas.

22 §.

Studielån löper — — — — — statens utlåningsfonder.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, lägges till kapitalskulden.

23 §.

Studielån beviljas — — — — — annan säkerhet.

Studielån skall — — — — — första amorteringen.

Ränta, som belöper på amorteringsfri tid, erlægges med lika stora annuiteter under den i amorteringsplanen fastställda amorteringstiden.

II. att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till förordning om förlängt barnbidrag — för sin del antaga nämnda förslag med den ändringen att 2. i övergångsbestämmelserna erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

2. Elev i folkskola, fortsättnings-skola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3. i fråga om rätt till studiehjälp, jämfästas med elev vid grundskolan.

(Utskottets förslag)

2. Elev i folkskola, fortsättnings-skola, statlig realskola, högre kommunal skola, enskild under statlig tillsyn ställd flickskola och realskollinje inbyggd i folkskolan skall, om ej annat följer av 3. *eller Kungl. Maj:t för vissa fall annorlunda förordnar*, i fråga om rätt till studiehjälp, jämfästas med elev vid grundskolan.

III. att riksdagen med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

- 1) yrkandena under IV., V. och VII.—X. i motionerna I: 807 och II: 1003,
- 2) yrkandet under 2. i motionerna I: 808 och II: 994,
- 3) yrkandena i motionerna I: 809 och II: 996,
- 4) yrkandena under A. 8 och 9 i motionerna I: 810 och II: 1002,
- 5) första yrkandet i motionerna I: 811 och II: 995,
- 6) första yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004,
- 7) yrkandena under 1, 2 a, 3 och 5 i motionerna I: 813 och II: 997,
- 8) sjätte—åttonde yrkandena i motionen II: 998,
- 9) yrkandena i motionen II: 999, samt
- 10) andra yrkandet i motionen II: 1000,

måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till studiemedelsförordning — med bifall till yrkandet under 1. i motionerna I: 808 och II: 994 samt i anledning av yrkandet under A. 10 i motionerna I: 810 och II: 1002 för sin del antaga nämnda förslag med dels de ändringarna att 12, 20, 27 och 30 §§ i förslaget erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse, dels ock att 27 § i förslaget flyttas och erhåller sin plats omedelbart före 30 §.

(Kungl. Maj:ts förslag)

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, även med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger *fyra* gånger basbeloppet.

Är den — — — — — makes förmögenhet.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av

dels den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,

dels den del av hans förmögenhet som överstiger *fyra* gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,

dels den del av makens förmögenhet som överstiger *fyra* gånger basbeloppet.

Har den — — — — — av basbeloppet.

Avgiftsunderlag avrundas — — — — — hundratal kronor.

27 §.

Återbetalningsskyldigheten upphör även om så ej följer av första stycket, skall återbetalningsskyldigheten upphöra när avgift erlagts för åren till och med det, under vilket den återbetalningsskyldige fyller sextiofem år.

Avlider återbetalningsskyldig — — — — — dödsfallet inträffat.

(Utskottets förslag)

12 §.

Har den studerande förmögenhet, skall det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas, förutom med inkomst enligt vad därom stadgas i 11 §, med en femtedel av den del av förmögenheten, som överstiger *sex* gånger basbeloppet.

20 §.

Avgiftsunderlaget utgör summan av

dels den återbetalningsskyldiges inkomst eller, om denna ej uppgår till ett basbelopp, detta belopp,

dels den del av hans förmögenhet som överstiger *sex* gånger basbeloppet.

Är den återbetalningsskyldige gift, förhöjes den i första stycket nämnda summan med hälften av

dels makens inkomst,

dels den del av makens förmögenhet som överstiger *sex* gånger basbeloppet.

29 §.

— — — — — avgiften gällt.

Den återbetalningsskyldige är icke i något fall pliktig att erlagga avgift för år efter det, under vilket han fyller sextiofem år.

(Kungl. Maj:ts förslag)

30 §.

Finnes någon, när hans återbetalningsskyldighet upphör, hava betalat mer än han skulle hava gjort, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, som vid varje tidpunkt löpt med ränta motsvarande sextio hundradelar av normalräntan för lån från statens utlåningsfonder, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom.

Vid jämförelsen enligt första stycket med ett lån skall antagas, att lånet skolat återbetalas med lika stora annuiteter fördelade på den tid under vilken återbetalningen av studiemedlen ägt rum.

(Utskottets förslag)

30 §.

Även om så ej följer av 29 § upphör återbetalningsskyldigheten, när den återbetalningsskyldige i avgifter erlagt ett belopp motsvarande vad han skulle hava erlagt, därest de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett räntebärande lån, vilket skolat återbetalas med lika stora annuiteter fördelade på den tid under vilken avgifter erlagts. Räntan skall därvid antagas hava uppgått till sextio hundradelar av den vid varje tidpunkt gällande normalräntan för lån från statens utlåningsfonder.

Finnes vid tillämpningen av första stycket den återbetalningsskyldige hava erlagt mer i avgifter än han skulle hava gjort om de återbetalningspliktiga studiemedlen utgjort ett lån, skall det överskjutande beloppet återbäras till honom.

IV. att riksdagen i anledning av yrkandet under A. 3. i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående de handikappades särskilda studieekonomiska problem;

V. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående resetillägg till inackorderade studerande, för vilka färdvägen i avsevärd mån överstiger fågelvägen mellan hem och skola;

VI. att riksdagen med bifall till yrkandet under A. 7. i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående dispens från den i 7 § studiemedelsförordningen stadgade åldersgränsen;

VII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 2 b) i motionerna I: 813 och II: 997 — besluta att studiehjälpsnämnden och garantilånenämnden skall upphöra med utgången av juni 1964;

VIII. att riksdagen måtte besluta att i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag från och med den 1 juli 1964 inrätta en central myndighet för studiesociala åtgärder, benämnd centrala studiehjälpsnämnden;

IX. att riksdagen måtte fastställa personalförteckning för centrala studie-

hjälpnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas fr. o. m. budgetåret 1964/65 i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag;

X. att riksdagen måtte godkänna följande avlöningsstat för centrala studiehjälpnämnden och studiemedelsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65:

Avlöningsstat

I. Centrala studiehjälpnämnden

1. Avlöningar till ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	100
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	28 000
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	235 100
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	105 800
	<hr/>
	369 000

II. Studiemedelsnämnderna

1. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	30 000
2. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	231 300
3. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	103 700
4. Medel till Kungl. Maj:ts disposition	50 000
	<hr/>
	415 000

Summa kr. 784 000

XI. att riksdagen måtte till *Centrala studiehjälpnämnden m. m.*: Avlöningar för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 784 000 kronor;

XII. att riksdagen måtte till *Centrala studiehjälpnämnden m. m.*: Omkostnader för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 195 000 kronor;

XIII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under XI. i motionerna I: 807 och II: 1003 samt yrkandet under 6 a) i motionerna I: 813 och II: 997 — till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 356 000 000 kronor;

XIV. att riksdagen måtte till *Naturastipendier till studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 16 500 000 kronor;

XV. att riksdagen måtte till *Statens lånefond för universitetsstudier* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 5 000 000 kronor;

XVI. att riksdagen måtte till *Allmänna studielånefonden* för budgetåret 7 — Bihang till riksdagens protokoll 1964. 12 saml. Nr 1

1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 34 000 000 kronor;

XVII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 6 b) i motionerna I: 813 och II: 997 — till *Studiemedelsfonden* för budgetåret 1964/65 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 89 000 000 kronor;

XVIII. att riksdagen måtte — med avslag å yrkandena i motionen II: 569 — till *Kostnader för avskrivning av vissa studielån med statlig kreditgaranti* för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 10 500 000 kronor;

XIX. att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att besluta om övergångsanordningar och vidtaga de åtgärder i övrigt som erfordras för förslagens genomförande;

XX. att följande motionsyrkanden, nämligen

- 1) andra yrkandet i motionerna I: 798 och II: 983,
- 2) yrkandena under II. och VI. i motionerna I: 807 och II: 1003, samt
- 3) yrkandena under A. 1 (första delen), 2 (första delen), 3 och 10 i motionerna I: 810 och II: 1002,

i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet hemställt ovan under I., III. och IV., icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

XXI. att följande motionsyrkanden, nämligen

- 1) yrkandet i motionerna I: 799 och II: 982,
- 2) yrkandet i motionerna I: 801 och II: 984, vilka yrkanden avser avgränsningen av det studiesociala stödet,
- 3) yrkandet i motionerna I: 749 och II: 911,
- 4) femte yrkandet i motionen II: 998, vilka yrkanden avser fria läroböcker m. m.,
- 5) yrkandena i motionerna I: 556 och II: 689,
- 6) yrkandet i motionerna I: 566 och II: 670,
- 7) yrkandet under 3. i motionerna I: 808 och II: 994,
- 8) yrkandet under 4. i motionerna I: 813 och II: 997,
- 9) yrkandena i motionen II: 672, och
- 10) yrkandet under A. 1) i motionen II: 1001, vilka yrkanden avser skilda skattefrågor,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 20 maj 1964

På särskilda utskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Stefanson, Bergman, fru Hamrin-Thorell, fröken Ljungberg, fröken Ranmark, herrar Lars Larsson, Thorsten Larsson, Wörnberg och Wallmark;

från andra kammaren: herrar Johansson i Södertälje, Bengtsson i Landskrona, Larsson i Umeå, Björkman, Gustafsson i Uddevalla, Gustavsson i Alvesta, Lundkvist, fru Skantz, herrar Källstad och Nordstrandh.

Reservationer

Vid I. i utskottets hemställan

A. (avser krav i fråga om uppförande och ordning för erhållande av studiehjälp)

av fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 75 med orden »Ett spörsmål» och slutar med orden »annat sammanhang», bort ersättas med text av följande lydelse:

Utskottet motsätter sig icke att statlig studiehjälp skall utdelas utan hänsynstagande till elevens uppförande eller ordning. För tid under vilken studerande avvisats eller avvikit från skolan bör emellertid i enlighet med studiehjälpsutredningens förslag studiehjälp ej utgå i någon form, eftersom den studerande under ifrågavarande period ej ägnar sig åt verksamhet för vilken hjälpen är avsedd.

b) att utskottet bort hemställa att 29 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

29 §.

Har någon — — — — genast återkrävas.

Avbryter någon — — — efter avbrottet.

Studerande, som förvisats eller avvikit från läroanstalt, erhåller icke någon studiehjälp för vecka under vilken han av sådan anledning varit borta från undervisningen.

B. (avser frågan om värdebeständighet av förmånerna inom studiehjälpsystemet)

av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett

a) att det stycke i utskottets yttrande, som börjar å s. 76 med orden »I motionerna» och slutar med orden »särskilt fall», bort ersättas med text av följande lydelse:

I motionerna I: 807 och II: 1003 har yrkats att studiebidrag och andra

förmåner under studiehjälpsreglementet skall göras värdbeständiga. Utskottet anser att det finns starka skäl som talar för att förmånerna i ifrågavarande författning blir indexreglerade. I princip måste det anses riktigt att de olika studerandebidragen behåller det relativa värde som de har vid den tidpunkt då riksdagen bestämmer deras storlek. Utskottet förordar i anledning av förevarande yrkande såvitt gäller studiehjälpsreglementet att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om skyndsam prövning och förslag rörande den närmare utformningen av lämpliga värdebeständighetsregler.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av yrkandet under III. i motionerna I: 807 och II: 1003 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag angående värdebeständighet av förmånerna inom studiehjälpsystemet.

C. (avser bidrag till inackorderade elevers hemresor)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Thorsten Larsson*, *Larsson* i Umeå, *Gustavsson* i Alvesta och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 78 med orden »Emellertid skulle» och slutar med orden »ifrågavarande motionsyrkanden», bort ersättas med text av följande lydelse:

I de likalydande motionerna I: 812 och II: 1004 hemställas att resebidraget till inackorderade studerande i likhet med för närvarande bör kunna utgå för högst åtta resor per läsår. Resekostnaderna för inackorderade studerande kan ofta uppgå till betydande belopp. Den kategori som studiehjälpsreglementet omfattar består till övervägande delen av så unga studerande att kontakten med föräldrarna och det stöd som hemmet utgör är av så stort värde att de även under terminerna tämligen regelbundet bör beredas tillfälle att besöka hemmen. Utskottet, som finner denna synpunkt vägande, anser det ej möjligt att med föreliggande sakmaterial nu ta ställning i fråga om utformningen av ett resebidrag för här berörda elevgrupp. Utskottet förordar att förslag till bidragssystem för resor mellan hemorten och skolan för inackorderade elever, som faller under studiehjälpsreglementet, bör föreläggas nästa års riksdag. Vad utskottet sålunda anfört har giltighet jämväl för övriga motionsyrkanden på denna punkt.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av det tredje yrkandet i motionerna I: 812 och II: 1004 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till nästa års riksdag om sådan ändring av studiehjälpsreglementet att inackorderade elever erhåller bidrag till resor mellan hemorten och skolan.

D. (avser det inkomstprövade tillägget)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 78 med orden »Den schematisering» och slutar med orden »punkt avstyrkes», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 810* och *II: 1002* påpekas, att reglerna för inkomstprövning i propositionen utformats så att markerade tröskeeffekter kommer att uppstå i vissa inkomstintervaller. Det är av administrativa och andra praktiska skäl angeläget att reglerna göres enkla och lättfattliga utan att därför stötande tröskeeffekter uppkommer. Enligt utskottets mening har departementschefen klarat denna avvägning mindre väl. I *motionerna* ges exempel på olyckliga resultat i här berörda hänseende, som förslaget medför. En ökning av inkomsten med något mer än 100 kr. leder i vissa fall till ett bortfall av 225 kr. i inkomstprövat tillägg. Motionärerna förordar införande av supplementärbestämmelser av innebörd, att reduktion av tillägget ej skall ske, därest inkomsten ej ökat med mer än 500 kr. Utskottet anser att det tröskelproblem som motionärerna pekat på bör noga uppmärksammas vid tillämpningen av de nya bestämmelserna. Skulle erfarenheterna därtill ge anledning, bör reglerna omarbetas. Denna utskottets mening torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av yrkandet under A 2. (andra delen) i *motionerna I: 810* och *II: 1002* måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört angående det inkomstprövade tillägget i studiehjälpssystemet.

E. (avser fosterbarns studiehjälpförmåner)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 79 med orden »Problemet torde» och slutar med orden »till studiehjälpreglemente», bort ersättas med text av följande lydelse:

Orsaken till denna förmånligare behandling torde stå att finna i det förhållandet att fosterföräldrar till skillnad från naturliga föräldrar inte har någon legal skyldighet att svara för sina barns utbildning, om barnet saknar egna tillgångar. Motionärerna understryker att denna svagare rättsliga ställning som fosterbarnen har motiverar att de behandlas efter andra och generösare grunder än de som gäller för egna eller adopterade barn. Genom att företa inkomst- och behovsprövningen med hänsyn till de biologiska föräldrarnas ekonomiska situation i stället för till fosterföräldrarnas torde detta regelmässigt uppnås. Särbestämmelsen rörande fosterbarn i 26 § i det föreslagna studiehjälpreglementet bör vid sådant förhållande slopas.

b) att utskottet med bifall till yrkandet under A 4. i *motionerna I: 810*

och II: 1002 bort hemställa att 26 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

26 §.

Vad i detta reglemente är stadgat om föräldrar skall, när fråga är om adoptivbarn, i stället gälla adoptivföräldrarna.

Har make — — — från vårdnaden.

F. (avser förhöjt studiebidrag)

1) av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 79 med orden »Vi de» och slutar med orden »samt II: 998», bort ersättas med text av följande lydelse:

Vid de läroanstalter som skall omfattas av studiehjälpsreglementet finns en mindre grupp vuxna elever. Dessa skall enligt förslaget i studiehjälps-hänseende behandlas som ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och de skall i stället för studiebidrag jämte tillägg få ett förhöjt studiebidrag om 175 kronor i månaden. I *motionerna I: 800* och *II: 985, I: 807* och *II: 1003* samt *motionen II: 998* har yrkats på högre förhöjt studiebidrag. Även utskottet finner högre belopp motiverade och ansluter sig till det i *motionerna I: 807* och *II: 1003* framställda yrkandet om ett förhöjt studiebidrag av 250 kronor per månad.

b) att utskottet i anledning av det fjärde yrkandet i *motionerna I: 800* och *II: 985*, yrkandet under I. i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt det andra yrkandet i *motionen II: 998* bort hemställa, att 18 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med tvåhundrafemtio kronor i månaden.

2) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar å s. 79 med orden »Vid de» och slutar med orden »samt II: 998» bort ersättas med text av följande lydelse:

Vid de läroanstalter som skall omfattas av studiehjälpsreglementet finns en mindre grupp av vuxna elever. Dessa skall enligt förslaget i studiehjälps-hänseende behandlas som ekonomiskt fristående från sina föräldrar, och de skall i stället för studiebidrag jämte tillägg få ett förhöjt studiebidrag om 175 kronor i månaden.

Såsom framgår av utskottets yttrande i det följande föreslår utskottet en höjning av de inom studiemedelssystemet utgående studiebidragen. I anslutning härtill bör det förhöjda studiebidraget enligt studiehjälpsreglementet höjas till 200 kronor. Yrkanden i *motionerna I: 800* och *II: 985, I: 807* och

II: 1003 samt motionen II: 998 om höjning av det förhöjda studiebidraget har därmed blivit tillgodosedda i rimlig utsträckning.

b) att utskottet i anledning av det fjärde yrkandet i motionerna I: 800 och II: 985, yrkandet under I. i motionerna I: 807 och II: 1003 samt det andra yrkandet i motionen II: 998 bort hemställa, att 18 § studiehjälpsreglementet måtte erhålla följande lydelse:

18 §.

Förhöjt studiebidrag utgår med tvåhundra kronor i månaden.

Vid III. i utskottets hemställan

G. (avser förslaget till studiemedelsförordning i dess helhet) av fröken *Ljungberg*, herrarna *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 81 med rubriken »*Studiemedelsförordningen*» och slutar å s. 88 med orden »hithörande frågor» bort ersättas med text av följande lydelse:

Postgymnasiala studier

Allmänna synpunkter

Frågan om studiestöd på det postgymnasiala stadiet måste enligt utskottets mening ses mot bakgrunden av att dessa studier tar sikte på en framtida yrkesverksamhet. Ekonomiskt sett kan den studerande efter fullbordade studier i regel räkna med högre inkomster än om han utan dessa studier ägnat sig åt förvärvsverksamhet. Den studerande skaffar sig sålunda en inkomstgivande tillgång — låt vara immateriell — och studierna kan därmed jämföras med investeringar av annan art.

Antalet postgymnasialt studerande i Sverige är mycket högt och dessutom i starkt stigande. Ett system med studielön kan inte motiveras med behovet att främja rekryteringen till högre studier. En studielön skulle vidare innebära ett otillbörligt gynnande av omfattande och efter hand växande grupper samhällsmedlemmar på övriga skattebetalares bekostnad. Det är även uppenbart att ett studielönesystem fordrar en rigorös kontroll och att det leder till en ökad dirigering från statens sida beträffande såväl studie- som yrkesinriktning.

Utskottet motsätter sig av anförda skäl bestämt tanken på att införa studielön och avstyrker följaktligen yrkandet i *motionen II: 999* om principbeslut rörande studielön.

Studiebidrag

Även departementschefen uttalar att han ej nu avser att föreslå införandet av studielön. Enligt utskottets mening är dock det förordade generella

studiebidraget om 1 750 kronor en början på ett system med studielön. Det förhållandet att ungdomar från de lägre socialgrupperna i mindre utsträckning än övrig ungdom söker sig till *längre* postgymnasiala utbildningsvägar har ansetts motivera ett stöd i form av studiebidrag. Det är emellertid med förefintligt undersökningsmaterial ej möjligt att fastställa den egentliga orsaken härtill. Det saknas sålunda bevis för att benägenheten att bestrida studiekostnader med lån skulle vara jämförelsevis mindre bland ungdom från hem med svag ekonomi, och att detta skulle vara anledningen till en lägre studiefrekvens hos dessa ungdomar. Av väsentligare betydelse i sammanhanget torde vara att de ungdomar som levat under relativt knappa förhållanden under uppväxttiden kan vilja få ett snabbt ekonomiskt utbyte av sin utbildning och därför söker sig till kortare utbildningsvägar. En icke återbetalningsskyldig del av studiestödet torde endast i ringa utsträckning kunna påverka detta förhållande. Enligt utskottets mening kommer redan den allmänna välståndsökningen i vårt land att efterhand — och sannolikt mycket snart — eliminera det psykiska motstånd mot högre studier som ännu kan vara tillfinnandes inom vissa samhällsgrupper. De utbyggda stödåtgärderna på det gymnasiala stadiet torde i sig vara tillräckliga för att få fram studiebegåvningar med intresse för fortsatta studier. Det är, som både departementschefen och studiehjälpsutredningen framhållit, just på detta stadium som samhällets åtgärder för att stimulera en vidgad och bättre rekrytering bör sättas in.

Utskottets uppfattning att ett generellt studiebidrag ej är en nödvändig förutsättning för att främja en allmän rekrytering till de högre utbildningsanstalterna framgår av vad utskottet tidigare anfört. Det må dock betonas, att det postgymnasiala utbildningsväsendet i Sverige karakteriseras av ett hårt efterfrågetryck på samtliga utbildningsanstalter, vilket säkerligen under överskådlig tid icke kommer att minskas utan snarare ökas.

Utskottet kan icke heller finna att sociala skäl talar för återbetalningsfria studiebidrag. Däremot skall garanti skapas för att icke någon på grund av brist på studiemedel skall nödgas avstå från fortsatta studier.

Av ovanstående följer att utskottet ej kan finna generella studiebidrag motiverade och därför ej kan biträda Kungl. Maj:ts förslag i detta avseende. Yrkandet i *motionerna I: 813* och *II: 997* om avslag på nämnda förslag tillstyrker utskottet alltså. Av anförda skäl och under hänvisning till vad utskottet nedan anfört beträffande *tentamenspremier* avstyrker utskottet yrkandena i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt *II: 998* om ett studiebidrag inom studiemedelssystemet å 2 500 resp. 3 500 kronor om året samt yrkandet i *motionerna I: 807* och *II: 1003* om värdebeständiga studiebidrag.

Studielån

Ovan har utskottet framhållit att postgymnasiala studier bör jämföras med investeringar. Därav följer att studierna i princip bör bekostas av de

studerande själva. Därest de studerande saknar egna medel är liksom vid andra investeringar upplåning en naturlig finansieringsform. Det bör åvila statsmakterna att tillse, att de studerandes efterfrågan på medel avsedda att täcka studie- och levnadskostnader under studietiden blir tillgodosedda. Säkerhet bör också skapas för att amorteringarna ej blir för tyngande.

Det sagda innebär icke att utskottet biträder förslaget i propositionen om statlig långivning. Det förefaller utskottet vara en onödig omgång att staten först lånar upp medel på den allmänna lånemarknaden för att sedan låna ut samma medel. Med en generell statlig kreditgaranti löses frågan lika säkert och med samma möjligheter till periodisering av amorteringarna och förmånliga villkor ifråga om anstånd och avskrivning. I *motionerna I: 813* och *II: 997* föreslås införande av ett sådant kreditgarantisystem, öppet för alla ifrågavarande studerande. Därigenom skapas möjlighet för alla, oavsett social och ekonomisk bakgrund, att erhålla den utbildning för vilken de har förutsättningar och intresse. Utskottet biträder detta motionsyrkande. Härav följer att utskottet även tillstyrker yrkandet i nämnda motioner om att garantilånenämnden skall bibehållas.

Hur stort belopp som årligen bör utgå i form av studielån är givetvis en bedömningsfråga. Utskottet tillstyrker i detta avseende det i *motionerna I: 813* och *II: 997* framlagda förslaget, vilket innebär att studielån skall kunna erhållas till ett belopp av 6 500 kronor per år i dagens penningvärde.

Utskottet anser att all behovsprövning i samband med utgivande av studielån bör slopas. I motsats till departementschefen kan utskottet alltså ej förorda en behovsprövning med hänsyn till den egna eller makens ekonomi. Den enda prövning utskottet i detta sammanhang finner behövlig är en prövning i förhållande till studieresultat, där statsstipendienämndernas praxis lämpligen bör vara vägledande. Departementschefen åberopar riskerna för »skeninskrivningar» ifall ifrågavarande behovsprövning slopas. Dessa risker kan emellertid inte elimineras genom att ifrågavarande kategorier utestängs från lånemöjlighet. Däremot är många orättvisor behäftade med den ifrågasatta behovsprövningen. Om en studerande på grund av stor kapacitet och energi och kanske under betydande uppostringar bedriver studier parallellt med ett yrkesarbete, är det enligt utskottets mening orimligt att han skall »bestraffas» på så sätt att möjligheterna att erhålla studielån går förlorade. Lika orimligt är att inkomsten hos den icke studerande maken i detta sammanhang skall verka diskvalificerande.

Beträffande studielånen anser utskottet att nuvarande institutionella ram bör bibehållas, d. v. s. att lånen hör upptagas i de vanliga kreditinstituten. Amorteringsreglerna bör ändras i förhållande till vad som gäller inom nuvarande garantilånesystem i syfte att åstadkomma en till betalningsförmågan bättre anpassad återbetalning av lånen. Amorteringstiden bör variera mellan 10 och 20 år beroende på skuldbördans storlek. Periodiseringen av amorteringarna bör ändras så att de tyngsta amorteringarna icke inträffar

i början av amorteringsperioden. Möjligheterna till anstånd med amorteringar respektive avskrivning av lån bör förbättras, varvid nuvarande principer för statslån och garantilån kan vidareutvecklas.

Enligt departementschefens förslag skall studielånen formellt vara räntefria men i princip återbetalas i aktuellt penningvärde, vilket innebär att lånen är avsedda att bli indexreglerade. I och för sig är tanken på värdefasta lån intressant. Utskottet anser det emellertid icke lämpligt att försök med denna låneform göres på detta speciella område, helst som det enligt propositionen ej ges låntagarna någon möjlighet till fritt val på lika villkor. Det måste vidare anses önskvärt att låneformerna för gymnasiala och postgymnasiala studier icke blir olika. I och för sig är f. ö. en indexreglering föga förenlig med ett kreditgarantisystem så länge kreditinstituten ej arbetar med värdefasta lån i sin in- och utlåning. Utskottet föreslår därför, att lån skall utgå i vanlig ordning och löpa med den bankränta som tillämpas vid lån med statsgaranti.

Här redovisade ställningstaganden gör att utskottet, med avstyrkande av Kungl. Maj:ts förslag, i hithörande frågor förordar bifall till yrkandena i *motionerna I: 813* och *II: 997*. Härmed är i berörda avseenden *motionerna I: 807* och *II: 1003*, *I: 808* och *II: 994*, *I: 809* och *II: 996*, *I: 810* och *II: 1002*, *I: 811* och *II: 995* samt *II: 1000* besvarade. Utskottet avstyrker bifall till förslaget rörande studiemedel i *motionen II: 998*.

Tentamenspremier

Som tidigare nämnts kan utskottet ej finna något hållbart socialt motiv för att en del av studiemedlen skall utgå som återbetalningsfria bidrag. Ej heller finns något skäl för att ur rekryteringssynpunkt utge generella stipendier. Däremot bör det ligga i samhällets intresse att satsa på sådana studiestimulerande åtgärder som kan leda till en effektivare studiegång utan att kräva statlig studiekontroll eller i övrigt inkräkta på den enskildes frihet. Denna motivering är enligt utskottets mening den enda hållbara för införandet av ett generellt studiestöd. Ett examenspremiesystem utgör i detta avseende en god stimulans. Inpassat i det nuvarande undervisningsväsendet i dess helhet synes emellertid i flertalet fall ett tentamenspremiesystem vara en mer praktisk form, eftersom det tillgodoser den enskildes rätt att själv avgöra studieinriktning, studietakt m. m. i större utsträckning än vad fallet är med examenspremier. Utskottet föreslår införandet av ett system med tentamens- och examenspremier i huvudsak efter de riktlinjer som angivits i *motionerna I: 813* och *II: 997*. Det bör ankomma på statsstipendienämnderna att utforma de närmare bestämmelser som erfordras för utgivande av tentamens- eller examenspremier.

Utskottet vill betona, att tentamenspremien ej är att betrakta som ett generellt studiebidrag i egentlig mening, avsett att få någon studiesocial

effekt. Premien får enligt utskottets mening enbart ses som en stimulans till en effektiv studiegång.

Studiemedelsförordningen

Av det hittills anförda framgår, att utskottet på väsentliga punkter haft en från departementschefen avvikande mening. Den tid utskottet haft till sitt förfogande har emellertid ej medgivit upprättande av förslag till erforderliga ändringar i studiemedelsförordningen. Utskottet föreslår därför i enlighet med yrkandena i *motionerna I: 813* och *II: 997* hemställa hos Kungl. Maj:t om förslag till innevarande års höstriksdag till ny sådan förordning med beaktande av vad utskottet anført.

Utskottets ställningstagande härvidlag medför att utskottet ej kan biträda yrkandet i *motionerna I: 810* och *II: 1002* om utredning rörande barntilläggens konstruktion. Yrkandet i *motionerna I: 807* och *II: 1003* om att rekvisitet »synnerliga skäl» i stadgandet om tilldelning av extra studiemedel skall utbytas mot »särskilda skäl» avstyrkes likaledes. Med den uppläggning rörande studielånen, som utskottet förordat, saknar denna fråga relevans.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts förslag till studiemedelsförordning

A. måtte med bifall till *motionerna I: 813* och *II: 997* samt med avslag å följande motionsyrkanden, nämligen

1) yrkandena under IV, V, VII och X i *motionerna I: 807* och *II: 1003*,

2) yrkandet under 2 i *motionerna I: 808* och *II: 994*,

3) yrkandena 2—4 i *motionerna I: 809* och *II: 996*,

4) yrkandena under A. 7—10 i *motionerna I: 810* och *II: 1002*,

5) sjätte—åttonde yrkandena i motionen *II: 998*,

6) yrkandet i motionen *II: 999* samt

7) andra yrkandet i motionen *II: 1000*, såvitt nu är i fråga,

i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstriksdag framlägga förslag till studiemedelsförordning med beaktande av de yrkanden och riktlinjer, som utskottet framlagt;

B. måtte med bifall till *motionerna I: 813* och *II: 997* beträffande långivning till studerande å det postgymnasiala stadiet besluta, att statlig kreditgaranti skall ställas för

studielån, som med gällande penningvärde uppgår till högst 6 500 kronor per läsår, utan prövning av den studerandes eller i förekommande fall dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de av utskottet förordade riktlinjerna;

C. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 besluta, att till studerande å det postgymnasiala stadiet skall utgå examens eller tentamenspremier utan prövning av den studerandes eller dennes makes inkomst eller förmögenhet samt i övrigt enligt de av utskottet förordade riktlinjerna;

D. måtte med bifall till motionerna I: 813 och II: 997 besluta, att ovan nämnda studieförmåner skall kunna komma sådan svenska medborgare till godo, som bedriver studier vid utländsk utbildningsanstalt.

H. (avser barntillägg)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 83 med orden »Ett barntillägg» och slutar å s. 84 med orden »barntilläggets konstruktion», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 810* och *II: 1002* framförs yrkande om utredning rörande barntilläggets konstruktion. Departementschefens förslag innebär med dagens penningvärde ett barntillägg på 1 200 kr. om året för varje barn. Detta tillägg skall utgöra en del av de återbetalningspliktiga studiemedlen och inte något extra barnbidrag. Motionärerna delar uppfattningen att samhällets stöd inte skall vara större för en kategori än för en annan.

I motionerna framhålls att det nuvarande familjepolitiska stödet inte enbart ges i form av direkta bidrag utan även inom ramen för beskattningen. Denna karaktär har förvärvsavrdraget, som avser att täcka merkostnaderna i barnfamilj där hustrun förvärvsarbetar. Ur här relevanta synpunkter är studier enligt motionärerna att jämställa med förvärvsarbete. Utskottet ansluter sig till denna uppfattning. Merkostnaderna torde icke sällan vara av ungefär samma omfattning för studerande som för förvärvsarbetande moder. Studerande moder saknar regelmässigt inkomst av den storleksordningen att förvärvsavrdraget kan utnyttjas. Grundsatsen att samhällets familjepolitiska stöd bör ha samma omfattning för grupper i likartade omständigheter realiseras därigenom inte i departementschefens förslag.

Utskottet anser att studerande mödrar bör bli likaberättigade med förvärvsarbetande mödrar till samhällets familjepolitiska stöd och föreslår att frågan tas upp till skyndsamt förnyad prövning.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av yrkandet under A 8. i motionerna I: 810 och II: 1002 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande ett förbättrat studiestöd åt studerande mödrar.

J. (avser behovsprövning med hänsyn till makes inkomst)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 85 med orden »En behovsprövning» och slutar med orden »och II: 1002», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 810* och *II: 1002* föreslås en höjning av fribeloppet för makes inkomst. Motionärerna hyser tveksamhet mot prövning med hänsyn till makes ekonomi men anser sig av vissa anförda praktiska skäl ej kunna slopa denna prövning. Däremot vänder de sig mot att reduktionsreglerna sättes in med sådan kraft redan i de aktuella inkomstlägena. Utskottet avsluter sig i förevarande hänseende till motionerna och föreslår en höjning av fribeloppet för makes inkomst från 140 % till 200 % av basbeloppet, vilket i nuläget vill säga från 13 440 kr. till 19 200 kr.

Beträffande fribeloppet för förmögenhet, som beröres dels i de *sistnämnda motionerna* dels i *motionerna I: 807* och *II: 1003*, föreslår utskottet en höjning från fyra till sex basbelopp.

b) att utskottet med bifall till yrkandet under A 9. i motionerna I: 810 och II: 1002 bort hemställa att 11 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

11 §.

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makes inkomst för terminen, som överstiger tvåhundra procent av basbeloppet.

Såsom den — — — — — såsom inkomst.

Vad i — — — — — makes inkomst.

K. (avser studiebidraget inom studiemedelssystemet)

1) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 86 med orden »Utskottet har» och slutar med orden »om året», bort ersättas med text av följande lydelse:

Propositionens förslag medför för en betydande grupp studerande en för-

sämring av utgående förmåner. Detta gäller den kategori som tidigare hade det ur bidragssynpunkt förmånligaste läget, den kategori som för ernående av en rättvisare rekrytering till högre studier bedömts ha det största behovet av studiestödande verksamhet. Vid prövningen av de olika åtgärder, som kan komma ifråga för att reducera propositionens olägenheter härvidlag, har utskottet kommit till den uppfattningen, att studiebidragen bör utgå med något högre belopp än det departementschefen föreslagit. Utskottet förordar att studiebidraget enligt studiemedelsförordningen höjs till 1 000 kr. per termin. I anslutning härtill bör det förhöjda studiebidraget enligt studie-hjälpsreglementet höjas till 200 kr. per månad. Merkostnaderna härför kan beräknas till 12 milj. kr. för nästa budgetår. En förhöjning av kontantbidraget av denna storleksordning faller inom den kostnadsmässiga ramen i motionerna I: 810 och II: 1002 och skulle inte heller nämnvärt förändra relationerna mellan de kontanta förmånerna inom studiehjälps- och inom studiemedelssystemet. Utskottet kan däremot inte godta yrkandena i *motionerna I: 807* och *II: 1003* samt *motionen II: 998* om ett studiebidrag inom studiemedelssystemet å 2 500 eller 3 500 kr om året.

b) att utskottet i anledning av yrkandet under IV. i motionerna I: 807 och II: 1003 samt det sjätte yrkandet (andra ledet) i motionen II: 998 bort hemställa, att 15 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen,

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, ettusen kronor eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av ettusen kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel — — — — — hand studiebidrag.

2) av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett,

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 86 med orden »Utskottet har» och slutar med orden »av riksdagen», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionen II: 998* yrkas att studiebidraget skall utgöra 3 500 kronor per år och i *motionerna I: 807* och *II: 1003* att studiebidraget skall utgöra 2 500 kronor per år. Enligt utskottets mening bör studiebidraget vara av sådan storlek att en angelägen rekryteringsfrämjande effekt tillvaratages. Utskottet anser det angeläget att försämringar av nuvarande stöd undvikas vid övergången till ett nytt studiesocialt system. Det i propositionen framförda förslaget torde emellertid innebära en viss försämring för en avsevärd del

av de studerande vid universitet och högskolor, nämligen för dem, vars övriga ekonomiska förutsättningar är ogynnsamma. Utskottet tillstyrker därför att studiebidragen nu fastställas till den nivå som förordats i motionerna I: 807 och II: 1003.

I detta sammanhang bör emellertid uppmärksammas även det i *sistnämnda motioner* framförda yrkandet om värdebeständighet ifråga om studiebidragen. Utskottet finner starka skäl tala för detta förslag och vill i sammanhanget hänvisa till vad som anförts i anslutning till spørsmålet om värdebeständighet ifråga om studiebidragen inom studiehjälpsreglementets ram. Utskottet vill även erinra om att storleken av de nu utgående naturastipendierna till vissa studerande vid universitet och högskolor är knuten till de reella kostnaderna för kost och logi och att dessa stipendier sålunda är värdebeständiga. Det bör också uppmärksammas att studiemedelsförordningen i övrigt genom anknytningar till basbeloppet bygger på värdebeständighet. Utskottet ansluter sig därför till förevarande yrkande om värdebeständighet ifråga om studiebidragen.

Värdebeständigheten bör åstadkommas genom anknytning till ATP:s basbelopp, som för närvarande utgör 4 800 kronor. Nästa år, då studiemedelsförordningen avses träda i kraft, torde basbeloppet komma att vara något högre eller omkring 5 000 kronor. Den i motionerna I: 807 och II: 1003 förordade nivån, 2 500 kronor per läsår, utgör således ungefär 50 procent av basbeloppet, vilket bör vara vägledande vid den nu aktuella anslagsberäkningen. Utskottet förordar under hänvisning till det anförda att de i studiemedlen ingående studiebidragen per termin fastställs till 25 procent av basbeloppet.

b) att utskottet med bifall till yrkandena under IV. och VII. i motionerna I: 807 och II: 1003 samt i anledning av det sjätte yrkandet (andra ledet) i motionen II: 998 bort hemställa, att 15 § studiemedelsförordningen måtte erhålla följande lydelse:

15 §.

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med tjugofem procent av basbeloppet.

Är den studerande berättigad till studiemedel med mindre än sjuttio procent av basbeloppet, utgör studiebidraget dock endast så stor del av nämnda procenttal, som svarar mot förhållandet mellan de studiemedel vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

I förekommande fall avrundas studiebidrag till närmast jämna krontal. Utgående studiemedel — — — hand studiebidrag.

L. (avser möjligheten att efter särskild prövning bevilja studiemedel utöver vad som följer av de generella reglerna)

av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta.

Vid VII., IX., X., XI., XII. i utskottets hemställen

M. av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*.

Vid XIII. i utskottets hemställen

N. av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka under hänvisning till reservationerna F. 1) och K. 2) ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte — med avslag å yrkandet under 6 a) i motionerna I: 813 och II: 997 samt i anledning av yrkandet under XI. i motionerna I: 807 och II: 1003 — till *Studiebidrag m. m.* för budgetåret 1964/65 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 380 500 000 kronor.

O. av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*.

Vid XVII. i utskottets hemställen

P. av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*.

Vid XXI. i utskottets hemställen

Q. (avser det studiesociala systemets avgränsning) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg*, herrar *Thorsten Larsson*, *Wallmark*, *Larsson* i Umeå, *Björkman*, *Gustavsson* i Alvesta, *Källstad* och *Nordstrandh*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 72 med orden »I motionerna» och slutar å s. 73 med orden »avstyrker motionerna», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 801* och *II: 984* har yrkats, att eleverna vid bl. a. de fria kristna samfundens teologiska seminarier skall få rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

Det nya systemet har konstruerats utifrån principen, att samhällets stöd bör vara utbildningspolitiskt neutralt och att det alltså inte bör göras åtskillnad mellan olika kategorier av studerande efter bedömning av utbildningens värde, förekomst av examina eller dylikt. Det finns utbildningsverksamhet av yrkesbetonat slag som man icke kan erhålla i statsunderstödda sammanhang. Detta gäller de fria kristna samfundens teologiska seminarier och liknande utbildning med fast studiegång.

Utskottet vill fästa uppmärksamheten vid att skolöverstyrelsen enhälligt har förordat, att det av utredningen föreslagna studiemedelssystemet även bör kunna omfatta studerande vid sådana institutioner efter vederbörlig prövning och under samma villkor som de av utredningen uppräknade studerandegrupperna. Den prövning som det här gäller, kan t. ex. vara av samma slag som den som nu sker beträffande studieförbunden. Enligt utskottets

mening bör elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier därför kunna erhålla rätt till studiemedel.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av yrkandet i motionerna I: 801 och II: 984 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att elever vid de fria kristna samfundens teologiska seminarier och liknande läroanstalter erhåller rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen.

R. (avser det studiesociala systemets avgränsning)

av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, fröken *Ljungberg*, herrar *Thorsten Larsson*, *Wallmark*, *Larsson* i Umeå, *Björkman*, *Gustavsson* i Alvesta, *Källstad* och *Nordstrandh*, vilka ansett

a) att det stycke i utskottets yttrande, som börjar å s. 73 med orden »Ett liknande» och slutar med orden »sin studietid», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 799* och *II: 982* har föreslagits att den nya studiemedelsförordningen skall vara tillämplig i fråga om diakonissanstalternas elever. Dessa genomgår sjukvårdsutbildning under medicinalstyrelsens tillsyn och åtnjuter redan nu studiesociala förmåner, och utskottet förutsätter att någon ändring icke kommer att ske härutinnan. Diakonissanstalterna meddelar också annan utbildning, som icke kan erhållas i statsunderstödda sammanhang. Den diakonala utbildningen måste i sin helhet betraktas som en yrkesutbildning. Utskottet anser det oriktigt att utbryta de däri ingående specialutbildningarna såsom sjuksköterskeutbildning, socialutbildning etc. och endast hänföra dessa till den fackutbildning som berättigar till studiemedel.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till yrkandet i motionerna I: 799 och II: 982 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening ge till känna att elever vid diakonissanstalter skall äga rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen under hela sin studietid.

S. (avser avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande)

1) av herrar *Thorsten Larsson* och *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett

a) att det stycke i utskottets yttrande som börjar å s. 90 med orden »Även frågan» och slutar med orden »och II: 670», bort ersättas med text av följande lydelse:

Även frågan om avdragsrätt för periodiskt understöd till studerande har behandlats vid upprepade tillfällen av riksdagen. Enligt utskottets mening

bör stödet till de studerande utgå under studietiden och befogade lättnader i studieskuldbördan således åstadkommas genom stöd, för vilket återbetalningsskyldighet icke föreligger. Den 25-procentiga avskrivning av studieskulder som ägt rum under senare år får anses ha fyllt ett sådant syfte i efterhand. Genom de förbättringar av det direkta studiestödet som nu är ifråga minskas givetvis behovet av dylika åtgärder. Likväl kan det i vissa fall vara befogat med andra åtgärder än de som omfattas av studiehjälpsreglementet och studiemedelsförordningen. Utskottet åsyftar de fall då studier finansieras med periodiskt understöd i sådan mån att stöd enligt nämnda reglemente och förordning inte utnyttjas i sådan utsträckning som eljest skulle vara fallet men också i de fall då den studerande avsevärt finansierar sina studier med egna medel, t. ex. genom tidigare besparingar eller till följd av att han upprätthåller förvärvsarbete i viss omfattning. Enligt utskottets mening kan det i sådana fall vara starkt befogat med en viss lättnad genom skatteavdrag. Utskottet förordar att frågan om en dylik avdragsrätt skyndsamt prövas och att förslag i ärendet förelägges riksdagen så snart som möjligt. Den i motionerna I: 566 och II: 670 förordade metoden med avdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp bör ligga till grund vid prövningen. Genom detta ställningstagande torde även yrkandet i motionerna I: 556 och II: 689 få anses tillgodosett. Vad utskottet sålunda anfört torde böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till yrkandet i motionerna I: 566 och II: 670 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande i enlighet med vad utskottet anfört.

2) av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh* vilka ansett

a) att det stycke i utskottets yttrande, som börjar å s. 90 med orden »Även frågan» och slutar med orden »och II: 670» bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 556* och *II: 689* yrkas hemställan till Kungl. Maj:t om skyndsamt utredning och förslag rörande bl. a. *avdragsrätt för periodiskt understöd åt studerande*. Utskottet biträder detta yrkande. Enligt gällande skatteförfattningar medges avdrag för periodiskt understöd till någon som ej tillhör givarens hushåll — samtidigt som mottagaren blir skattskyldig — dock icke i det fall understödet användes för utbildning. En skattskyldig kan sålunda få avdrag för periodiskt understöd till ett barn — eller annan person — som har förvärvsarbete eller som går helt sysslolös. Om den sysslöse däremot börjar ägna sig åt studier, bortfaller avdragsrätten. En sådan ordning finner utskottet orimlig. Skatteförmågan hos givaren — som det

ju här är fråga om — kan ju inte vara beroende av det sätt på vilket mottagaren använder understödet.

Samma fråga har tagits upp i *motionerna I: 566* och *II: 670*, där yrkandet dock går ut på ett i relation till bidragsbeloppet proportionellt avdrag direkt på den slutliga skatten. Redan av det skälet att detta skulle innebära en ny olikhet i förhållande till vad som gäller i fråga om övriga periodiska understöd avstyrker utskottet ifrågavarande yrkande.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till yrkandet i *motionerna I: 556* och *II: 689* måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt förslag till sådana ändringar i skatteförfattningarna att avdrag för periodiskt understöd till studerande medges vid beskattningen.

3) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 89 med orden »Frågan om» och slutar å s. 90 med orden »och *II: 670*» samt det avsnitt som börjar å s. 91 med orden »Vid remissbehandlingen» och slutar med orden »göres avdragsgilla» bort ersättas med text av följande lydelse:

Vid flera tidigare tillfällen har riksdagen uttalat sig för en positiv lösning av frågan om den skattemässiga behandlingen av studiekostnader. I främsta rummet borde enligt riksdagens uttalade mening frågan om avdragsrätt för periodiskt understöd åt studerande regleras, men även i fråga om skatte-reglerna avseende studiekostnader i övrigt var enligt riksdagens uppfattning en omprövning »synnerligen önskvärd». Uttalanden av sagda innebörd har bl. a. gjorts av 1952, 1953 och 1956 års riksdagar.

Genom beslut av 1961 års riksdag infördes ett system med avskrivning med en fjärdedel av vissa studielån. Avskrivningssystemet motiverades bl. a. såsom ett alternativ till avdragsrätt för amortering av studieskuld, varom förslag framlagts av 1950 års skattelagssakkunniga.

Den nu framlagda propositionen innebär att avskrivningsförfarandet slopas. De med studiekostnader sammanhängande beskattningsfrågorna skulle därmed fortfarande komma att stå helt olösta.

I flera av de till behandling nu upptagna *motionerna* har kritik riktats mot att Kungl. Maj:t nu gått förbi de skattepolitiska problemen, allra helst som det såsom substitut för en viss avdragsrätt införda avskrivningsförfarandet föreslås bli avvecklat. Utskottet anser det också anmärkningsvärt att Kungl. Maj:t lämnat beskattningsproblemen helt åt sidan. Riksdagens tidigare uttalanden i dessa frågor är nämligen så klagörande att de enligt utskottets mening inte kan utan vidare åsidosättas.

Utskottet är medvetet om att frågan om studiekostnadernas behandling i skattehänseende innesluter flera detaljproblem, som för sin tekniska lösning kräver viss fortsatt utredning. Det bör emellertid inte hindra att — i enlighet

med riksdagens förut uttalade önskan — ifrågavarande problem tages upp till skyndsam prövning i syfte att åstadkomma tekniskt acceptabla lösningar. Utskottet delar nämligen den principiella uppfattningen att studiekostnader bör beaktas vid beskattningen genom lämpligt utformad avdragsrätt. Den såväl i nu väckta motioner som vid flera tidigare tillfällen allvarligaste kritiken har gällt den skattemässiga behandlingen av periodiskt understöd. Där medger skattelagstiftningen för närvarande avdragsrätt *utom* i de fall mottagaren (barnet) bedriver studier. Avsaknaden av avdragsrätt i studiefallet torde sakna förståelse hos en mycket utbredd folkopinion och innebär också i sak en orättvisa gentemot de föräldrar som bidrar till barnens studier. Enligt det i propositionen föreslagna studiemedelssystemet skall erhållet periodiskt understöd räknas som inkomst vid inkomstprövningen. Studiemedel kan alltså komma att reduceras på grund av erhållet periodiskt understöd. Angivna förhållanden, som alltså är en konsekvens av det i propositionen föreslagna inkomstbegreppet, talar för att skattelagstiftningen anpassas härtill och att avdragsrätt i princip medges för periodiskt understöd, även i de fall mottagaren bedriver studier. Förutom i fråga om de periodiska understöden har i de nu förevarande motionerna anförts vägande skäl för att även studiekostnader i övrigt, t. ex. amortering å studieskuld, borde beaktas vid beskattningen. Detsamma gäller de till det nya studiemedelssystemet knutna avgifterna (= återbetalningarna).

Utan att i tekniskt hänseende binda sig för avdragsrättens utformning vill utskottet förorda att här angivna frågor upptages till särskild utredning. Utskottet föreslår att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t gör hemställan härom.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte i anledning av yrkandena i motionerna I: 556 och II: 689 samt I: 566 och II: 670 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag om avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande.

T. (avser avdragsrätt vid beskattningen för studiekostnader)

1) av herr *Stefanson*, fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Larsson* i Umeå och *Källstad*, vilka under hänvisning till sin under reservation S 3) intagna motivering ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen i anledning av motionen II: 672, yrkandet under 3. i motionerna I: 808 och II: 994 samt yrkandet under 4. i motionerna I: 813 och II: 997 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i beskattningshänseende.

2) av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 89 med orden »Frågan om» och slutar å s. 90 med orden »ingen erinran» samt det avsnitt som börjar å s. 91 med orden »Vid remissbehandlingen» och slutar med orden »och studiemedelsförordning», bort ersättas med text av följande lydelse:

Utskottets uppfattning att postgymnasiala studier är att betrakta som en investering leder utskottet till det ställningstagandet att den studerande, då han i framtiden beskattas för inkomst, bör få göra *avdrag för studiekostnader*. En person som nedlagt kapital i sådan utbildning har skaffat sig en immateriell tillgång. Denna tillgång har en ekonomisk varaktighetstid som är begränsad till den tidsperiod varunder hans arbetsförmåga varar. En sådan skattskyldig måste i lika hög grad som exempelvis en rörelseidkare, vilken nedlägger kapital i maskiner och inventarier, anses ha investerat kapital i en förvärvskälla. Följaktligen bör han vara berättigad att vid taxering för inkomst av denna förvärvskälla åtnjuta värdeminskningsskatt, i princip så avpassade att anskaffningskostnaderna för den immateriella tillgången blir till fullo avskrivna under den tidsperiod tillgången kan utnyttjas i förvärvskällan.

Grundtanken beträffande en avskrivningsrätt är att anskaffningsvärdet skall i sin helhet avskrivas under den tidrymd tillgången beräknas vara ekonomiskt användbar. Tillämpat på den immateriella förmögenhetstillgång som examen utgör innebär detta, att studiekostnaden i sin helhet borde vara avdragen först vid inträdet i pensionsåldern eller dessförinnan om den skattskyldige avlider. I praktiken låter det sig inte göra att bestämma avskrivningstiden med utgångspunkt från något bedömande av hur lång tid den skattskyldige kan tillgodogöra sig de kunskaper han skaffat sig genom sin investering. Därtill kommer att de närmaste åren efter examen ofta är förknippade med familjebildning och därmed betydande kostnader. Den skattemässiga effekten av avdragsrätten blir även — i fråga om inkomstgrupper med skilda inkomstförhållanden — jämnast med en relativt kort avskrivningsperiod.

Det synes utskottet ofrånkomligt att låta det avdragsgilla beloppet fastställas efter schablonmässiga grunder. Det bör icke råda delade meningar om att vissa för de studerande ofrånkomliga kostnader för *litteratur, avgifter, försäkringspremier och resor* skall medräknas. En väsentlig del av kostnaderna är emellertid *levnadskostnader* för vilka avdrag ej bör få ske i annan mån än vad gäller *förhöjda levnadskostnader*. Till icke obetydlig del är studiekostnaderna av detta senare slag, särskilt för de studerande som icke har sin hemvist å studieorten.

Vid fastställande av schablonbeloppet finns anledning att tillämpa viss generositet. Därför talar de förhållanden att de studerande som regel inte kan tillgodogöra sig orlsavdrag under studietiden samt att de efter avläggande av sin examen intjänar sin livsinkomst under ett färre antal beskatt-

ningsår än övriga inkomsttagare och på grund härav drabbas hårdare av progressiviteten i skatteskalorna än andra skattskyldiga. Utskottet vill för sin del förorda de riktlinjer som föreslagits i *motionerna I: 813* och *II: 997*, alltså följande: Det avdragsgilla beloppet bör vara 4 000 kronor för varje studieår av en på normalt tid avlagd primär examen. Avdragsrätten får åtnjutas under de fem år, som löper från och med det år, under vilket den studerande erhåller inkomst under helt år, eller fr. o. m. det senare år för vilket yrkande om avskrivning första gången framställs i den skattskyldiges deklaration. Dock bör — beträffande postgymnasial utbildning för vilken åtgår längre normalstudietid än fem år — en motsvarande förlängning av avskrivningsperioden kunna ske. Det avdragsgilla beloppet fördelas jämnt under den ifrågavarande avskrivningsperioden. Rätt till avdrag för studiekostnader enligt ovan angivna riktlinjer bör införas med verkan från och med beskattningsåret 1964. De studerande, som efter avlagd examen första gången uppnått hel årsinkomst under något av åren 1960—1963, bör få åtnjuta partiell avdragsrätt, som fastställs med utgångspunkt från det år då hel årsinkomst efter avlagd examen första gången uppnåtts. Skedde detta 1960 bör partiell avdragsrätt åtnjutas med 20 %, varefter för 1961 bör tillämpas 40 %, för 1962 60 % och för 1963 80 %.

Med vad här sagts har utskottet även besvarat *motionen II: 672*. De i *motionerna I: 556* och *II: 689* samt *I: 808* och *II: 994* framförda yrkandena rörande avdragsrätt för amortering av studieskuld avstyrkes. Något skattemässigt skäl för att en amortering — vilken ju blott innebär en förmögenhetsomdisposition — skall få avdragas vid beskattningen finns icke, vare sig skulden föranletts av studier eller annan omständighet.

I *motionerna I: 807* och *II: 1003* framföres bl. a. yrkande om avdragsrätt vid beskattningen för räntor å studiehjälp och studiemedel. Utskottet vill i anledning härav till en början erinra om att räntor å studiehjälp redan enligt gällande ordning är avdragsgilla. Med det förslag utskottet framlägger angående studiemedlen inträder likaledes automatisk avdragsrätt. Härmed anser utskottet förevarande motionsyrkande besvarat.

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till yrkandet under 4. i *motionerna I: 813* och *II: 997*, samt i anledning av *motionen II: 672* måtte besluta att avdrag skall medges för studiekostnader till ett belopp, motsvarande 4 000 kronor per normalstudieår i enlighet med vad utskottet anfört ävensom i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till innevarande års höstriksdag rörande sådana ändringar i skatteförfattningarna som må föranledas härav.

U. (avser ortsavdrag för barn under 21 år)

av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka ansett att det avsnitt av utskottets yttrande, som börjar å s. 90 med orden »I ett» och slutar å s. 91 med orden »denna del», bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionen II: 1001* har bl. a. framförts yrkande om införande av *barnavdrag* vid beskattningen. Enligt *motionen* bör avdrag medges intill dess barnet fyllt 21 år, såvida barnet ej taxeras för egen inkomst. Motsvarande yrkande ehuru med annan åldersgräns har framförts i de vid riksdags-sessionens början väckta *motionerna I: 571* och *II: 681*, vilka hänvisats till *bevillningsutskottet* och i detta utskotts betänkande nr 35 blivit avstyrkta. Enligt vad *särskilda utskottet* inhämtat är nämnda betänkande avsett att behandlas i riksdagen innan det här aktuella utlåtandet kommer på riksdagens bord. Utskottet finner sig på grund härav förhindrat att tillstyrka bifall till *motionen* men vill dock nedan ge tillkänna sin principiella uppfattning i frågan.

Makar med barn har obestriddligen högre levnadskostnader än barnlösa makar, liksom makar med flera barn har högre levnadskostnader än makar med få barn. Skillnaden utjämnas i någon mån genom barnbidragen men blir inte på långt när eliminerad. På grund härav har makar med barn lägre skatteförmåga än barnlösa makar och makar med många barn lägre skatteförmåga än makar med få barn.

Till en beskattning enligt skatteförmågeprincipen hör ortsavdrag. Dessa är avsedda att från beskattning undanta den del av inkomsten som åtgår till de mest elementära levnadskostnaderna — mat, husrum m. m. — och som sålunda saknar varje skattekraft. Ortsavdraget är nu för ensamstående 2 250 kronor och för äkta makar dubbelt så högt eller 4 500 kronor. I motsats till vad fallet är i de flesta med Sverige jämförbara länder förekommer emellertid i vårt land inget ortsavdrag för barn, vilket för barnfamiljerna innebär att den del av deras inkomst som är oundgängligen nödvändig för barnets underhåll och därmed saknar skattekraft blir beskattad. Från skattesynpunkt är denna inkomstdel att betrakta som obefintlig, och barnfamiljerna får sålunda deltaga i repartiseringen av de gemensamma samhällsutgifterna efter ogynnsammare grunder än andra skattskyldiga. Att märka är att merbelastningen på grund av frånvaron av barnavdrag drabbar barnfamiljerna hårdare ju lägre inkomsten är och ju fler barnen är. Beskattningen av barnfamiljerna står alltså för närvarande i omvänd proportion till skatteförmågan.

Ett införande av barnavdrag är därför enligt utskottets uppfattning i och för sig högst motiverat.

V. (avser fria läroböcker m. m.)

av fröken *Ljungberg*, herrar *Wallmark*, *Björkman* och *Nordstrandh*, vilka

ansett att det avsnitt av utskottets yttrande som börjar å s. 91 med orden »I *motionerna*» och slutar å s. 92 med orden »följaktligen motionsyrkandena» bort ersättas med text av följande lydelse:

I *motionerna I: 749* och *II: 911* har hemställts om en skyndsam utredning och förslag om införande av fria läroböcker och fri skolmateriel i gymnasier m. fl. skolformer med motsvarande utbildningsnivå. Ett yrkande av samma innebörd återkommer i *motionen II: 998*.

Systemet med fria läroböcker och fri studiemateriel är helt helt genomfört i grundskolan. På gymnasiestadiet tillhandahålles däremot eleverna fria läroböcker och annat studiematerial för det fall vederbörande kommun ställt medel till förfogande för sådant ändamål. På ett flertal orter i landet har kommunerna påtagit sig kostnader av detta slag. Frågan huruvida staten bör inskrida och lämna bidrag helt eller delvis till kostnaderna för läroböcker och annat studiematerial på gymnasiestadiet bör enligt utskottets mening övervägas i annat sammanhang. Utskottet avstyrker följaktligen motionsyrkandena.